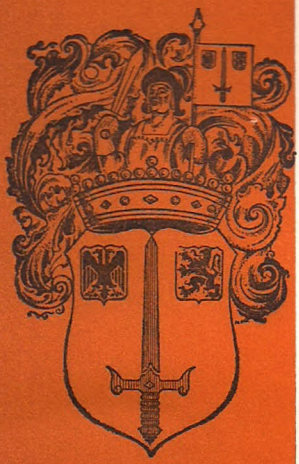

het land van aalst

tijdschrift van de
heemkundige vereniging
het land van aalst

jaargang XXIV - 1972 — nummers 4 - 5

GEACHT MEDELID,

Dit is het voorlaatste nummer van onze XXIVe jaargang. Het laatste nummer moogt U binnen de veertien dagen eveneens verwachten, dra gevolgd door het eerste nummer van onze XXVe jaargang, waarin opnieuw een aantal zeer lezerswaardige bijdragen zullen verschijnen. De drukker beloofde ons de opgelopen achterstand binnen de kortst mogelijke tijd in te lopen.

De Heemkundige Vereniging «Het Land van Aalst» rekent dan ook op uw verdere trouw, maar ook op uw steun bij de aanwerving van nieuwe leden.

Stort onverwijld op de postrekening van «Het Land van Aalst», nr. 5869.11 uw bijdrage, liefst als **erelid** 500 fr. (of meer), hetzij als **steunend lid** 250 fr., hetzij als **gewoon lid** 175 fr. Stel niet uit ! Aldus bespaart U ons werk en moeite en U het geld van de inningskosten. Dank U van harte.

De Redaktie.

De omwenteling van 1789-1790 in het oosten en zuidoosten van de provincie Vlaanderen

De Brabantse Omwenteling van 1789 en de oprichting van de Verenigde Nederlandse Staten hebben tot een omvangrijke literatuur aanleiding gegeven. De geschiedschrijvers uit de vorige eeuw behandelden bijna uitsluitend de politieke ontwikkeling, meer bepaald de tegenstellingen en strijd tussen Vonckisten en Statisten; zo A. BORGNET, *Histoire des Belges à la fin du XVIIIe siècle* (1884), Th. JUSTE, *Les Vonckistes* (1878), *La révolution brabançonne* (1885) en *La république belge* (1885), J. STAES, *De Belgische republiek van 1790* (1889), L. DELPLACE, *Joseph II et la révolution brabançonne (1892)*. Ook in het bekende werk van S. TASSIER, *Les Démocrates Belges de 1789* (1930) wordt de strijd tussen de democraten en de conservatieven centraal gesteld, en hierbij vooral het aandeel van Brabant en inz. van Brussel belicht. Nieuwe aspecten over de Omwenteling van 1789-1790, nl. het aandeel van de Staten van Vlaanderen en de houding van het buitenland, werden bestudeerd resp. door P. ROGGHE, *De omwenteling van 1789. Het aandeel van Vlaanderen, inzonderheid van de Staten van Vlaanderen* (1943) en door M.J.H. POST, *De Driebond van 1788 en de Brabantse Revolutie* (1961). Of ze de partijvorming en -strijd, de politieke of de militaire gebeurtenissen beschreven, steeds ging de aandacht van al deze auteurs naar de leiders, naar de hoogste instanties, kortom naar de top van de maatschappij van 1789-1790. Nauwelijks werden de opinierichtingen, de beroeringen en de objectieven bij het volk van de kleinste steden en van het platteland bestudeerd. Hoe en door wie werd het volk op de revolutie voorbereid ? Welk aandeel had het in het slagen van de opstand ? In de oprichting van de Verenigde Nederlandse Staten ? En in de ondergang ervan ? In hoever nam het volk deel aan de ideologische conflicten in de regeringstop ?

---

* Dit artikel is de vrijwel ongewijzigde versie van onze licentiaatsverhandeling. Hierbij betuigen wij onze erkentelijkheid aan onze promotor Prof. Dr. R. De Schryver.

I. VERLICHTING EN REVOLUTIE.

De Omwenteling van 1789-1790 in de Zuidelijke Nederlanden was het resultaat van de convergentie van twee verschillende bewegingen, een conservatieve en een progressieve, die beide, zij het om totaal verschillende redenen, tegen de hervormingen van Jozef II reageerden. Eens de gemeenschapelijke tegenstander overwonnen, kwamen ook de uiteenlopende politieke opvattingen op de voorgrond.

1. INVLOED VAN VERLICHTINGSIDEEËN EN BUITENLANDSE REVOLUTIES IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN.

De achttiende eeuw betekende een kentering in de Europese denkwereld. Een nieuw geestelijk klimaat, gestimuleerd door de vorderingen op wetenschappelijk en technisch gebied, tekende zich af tegen een statische samenleving. De Encyclopedisten en verlichte filosofen waren de woordvoerders van de nieuwe filosofische en politieke denkbeelden. Gekant tegen de heersende orde streden ze voor volkssoevereiniteit, burgerlijke gelijkheid, vrijheid van godsdienst, pers en meningsuiting. Hun ideeën vonden steeds meer gehoor bij intellectuelen, gegoede burgerij en zakenwereld. Ook in de Oostenrijkse Nederlanden vonden ze aanhangers.

De hervormingen van Jozef II, die meerdere moderne ideeën in zijn beleid integreerde, botsten in de Zuidelijke Nederlanden op steeds meer kritiek en verzet : van conservatieve zijde omdat de eeuwenoude voorrechten aangetast of afgeschaft werden, en van progressieve zijde omdat de vernieuwingen te zwak waren en slechts de politiek van de keizer dienden.

Naast de geschriften die de nieuwe ideeën propagandeerden, naast de hervormingen van Jozef II, waardoor de denkbeelden in discussie werden gebracht, ging er ook een enorme invloed uit van de revoluties in het buitenland : de Amerikaanse Bevrijdingsoorlog, de Noordnederlandse Patriottencrisis, de Franse Revolutie, de Luikse Revolutie. In het eigen beeld dat elk van deze revoluties vertoonde, was toch een constante waar te nemen : het waren ook opstanden tegen de despotische politiek van de vorst. Deze buitenlandse revolutionaire bewegingen, uitvoerig behandeld in persverslagen, in «verlichte» als in conservatieve publikaties bereikten niet alleen het toen nog vrij beperkte lezerspubliek, maar ook vele niet-lezenden.

2. HISTORIEK VAN DE BRANBANTSE OMWENTELING.

De Omwenteling van 1789-1790 in de Oostenrijkse Nederlanden was - in de beginfase althans - een vrijwel unaniem verzet van een groot deel van de bevolking tegen het verlicht despotisme van Jozef II. Zijn hervormingen op bestuurlijk, rechterlijk en godsdienstig gebied en zijn aanslag op de autonomie van de gewesten hadden grote ontevredenheid in het land gebracht. In dat gespannen en onrustig klimaat nam het verzet concrete vorm aan.

De numeriek grootste verzetsgroep werd door de Statisten gevormd. Van deze conservatieven, grotendeels leden van de drie traditionele standen (adel, hoge geestelijkheid, ambachten), had de Brusselse advocaat Hendrik Van der Noot de leiding genomen (1). Verbeten vasthoudend aan het verouderd standenregime beschouwden de aanhangers van Van der Noot de hervormingspolitiek van Jozef II als een aanslag op hun voorrechten en vrijheden. De handhaving van het bewind der geprivilegieerden was hun voornaamste objectief.

De Statisten wierpen zich op als verdedigers van 's lands privilegiën en rechten, die *de facto* deze waren van de drie standen, en als de trouwe verdedigers van geloof en Kerk. Na het elimineren van de Keizer trachtten ze hun opvattingen over de Statenheerschappij te realiseren en kwamen hierbij in conflict met de andere grote verzetsbeweging, die van de Vonckisten.

De Vonckisten, door de hedendaagse historiografen democraten genoemd, werden door de Brusselse advocaat Jan Frans Vonck geleid (2). Voor het merendeel waren ze afkomstig uit de kringen van advocaten, handelaars, financiers, zelfs edellieden en priesters. Geïnspireerd door de nieuwe denkbeelden en enthousiast over de revolutionaire bewegingen in het buitenland, waren de Vonckisten voorstanders van een grondige hervorming van 's lands bestuur in de zin van een burgerlijk parlementarisme. Ze wensten dat naast de drie traditionele standen ook de lage adel, de seculiere geestelijkheid, het platteland, de kleine steden en de nieuwe burgerij zouden vertegenwoordigd zijn.

Een opstand tegen het Oostenrijks regime in de Zuidelijke Nederlanden achtten de Vonckisten slechts mogelijk door een volksopstand. De Statisten daarentegen stelden al hun hoop op de buitenlandse Mogendheden. De pogingen van Van der Noot

---

(1) Over Hendrik Van der Noot (o 1731, † 1827) zie **E. DUCHESNE**, Art. **Noot (Henri-Charles-Nicolas Vander)**, in **BN, XV**, kol. 835-865. - Voor de verklaring van de gebruikte afkortingen zie de lijst achteraan dit artikel.

(2) Over Jan Frans Vonck (o 1743, † 1792) zie S. TASSIER, Art. **Vonck (Jean-François)**, in BN, XXVI, kol. 822-833.

om met buitenlandse hulp de opstand te bewerkstelligen, bleken vruchteloos.

In feite is het slagen van de opstand aan de Vonckisten te danken. Na de oprichting in het tweede kwart van 1789 van het geheim genootschap *Pro Aris et Focis* vormden de Vonckisten in meerdere steden een gelijkaardig comité om de revolutie zowel politiek als militair voor te bereiden. Huiszoekingen op bevel van generaal d'Alton noopten velen ertoe hun activiteiten in het buitenland voort te zetten, eerst in Luik, daarna te Breda, waar een samenwerking met aanhangers van Van der Noot tot stand kwam (Comité van Breda) (3). Onder leiding van generaal Van der Meersch viel het patriottenleger op 24 oktober 1789 de Kempen binnen en slaagde erin de Oostenrijkers te verdrijven (4).

Hoewel de Vonckisten ongetwijfeld het grootste aandeel hadden in de bevrijding van de Zuidelijke Nederlanden, toch namen - en behielden - de Statisten de leiding in de opbouw van de Verenigde Nederlandse Staten.

Op 7 januari 1790 werden de Staten-Generaal bijeengeroepen. Drie dagen later ondertekenden de gedeputeerden van de verschillende gewesten de «Acte van eenheid van de Verenigde Nederlandse Staten». Hierdoor verkreeg het Soeverein Congres, het centraal bestuursorgaan, de bevoegdheid op het gebied van defensie, buitenlandse zaken en muntwezen. Daarnaast behartigden de provinciale Staten het gewestelijk bestuur. De standenvertegenwoordiging bleef ongewijzigd. Particularisme, provincialisme en conservatisme deden zich gelden. De Vonckisten werden opzij geschoven en spoedig bestreden.

De machtsstrijd tussen de Statisten en de Vonckisten eindigde in een nederlaag van de democraten. Vanuit hun emigratieoord in Noord-Frankrijk zetten de Vonckisten de strijd tegen de Statisten verder.

Leopold II, die eind februari 1970 Jozef II was opgevolgd, benutte de onderlinge strijd om de omwenteling ongedaan te maken. Eind 1970 bewerkte hij met de wapens de Oostenrijkse Restauratie.

2. HET SOCIAAL-ECONOMISCH KLIMAAT IN DE OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN.

Na de depressie rond de eeuwwisseling manifesteerde zich in de achttiende eeuw geleidelijk een economisch herstel.

---

(3) Over generaal d'Alton (o 1732, † 1790), bevelhebber over de Oostenrijkse troepen in de Zuidelijke Nederlanden, zie G.A. METNITZ, Art. **d'Alton, Richard Graf**, in NDB, I, p. 229.

(4) Over generaal Van der Meersch (o 1734, † 1792) zie H. VANDER LINDEN, Art. **Mersch, Jean-André Vander**, in BN, XIV, kol. 590-596.

Door uitbreiding van het areaal en de technische vernieuwing, door een differentiëring en intensivering kende de landbouw een toenemende produktie en kon vanaf de tweede helft van deze eeuw de interne consumptie dekken. Deze gunstige ontwikkeling weerspiegelde zich in een demografisch accres, dat sterker was op het platteland dan in de steden.

Ook de nijverheid en handel deelden in een algemene opbloei. Ze werden door een verbetering van de infrastructuur, een gunstige douanepolitiek en een lange vredesperiode bevorderd. Met uitzondering van enkele nieuwe ondernemingen en exportnijverheden bleef het merendeel van de industrietakken in ambachtelijk verband beoefend. De opvatting dat het corporatisme de economische bloei remde, vond vanaf 1750 steeds meer ingang. Pogingen van Jozef II om het monopolie van de ambachten te breken, botsten op hevig verzet. Jozef II zette trouwens de mercantilistische politiek van Maria Theresia voort, zij het in mindere mate, en bevorderde daarnaast onder fysiocratische invloed de landbouw.

De opgaande trend in het economisch leven boog om in het voorlaatste decennium van de achttiende eeuw. Mislukte oogsten en de ongunstige weerslag ervan op de industrie waren twee belangrijke componenten van de toenemende levensduurte in die jaren.

Werd de economische opleving in de achttiende eeuwse Zuidelijke Nederlanden ook door een algemene sociale vooruitgang gevolgd ? De stijgende graanprijzen kwamen de grootgrondbezitters ten goede, veel minder de kleine boeren - bij normale oogst was de opbrengst slechts voldoende voor het onderhoud van hun gezin. Het ongunstigst was de positie van de dagloners, handarbeiders in de dorpen, die lente en zomer werkten bij de grote uitbaters op het land en tijdens de wintermaanden werk zochten in de plattelandsindustrie. Met hun karig loon betekende de toenemende levensduurte een ware verarming en verklaart de proletarisatie van de plattelandsmassa. Beter waren de levenscondities van de stedelijke arbeiders. Maar ook zij waren het slachtoffer van de oogstcrises, hoewel deze hun vroeger catastrofaal karakter verloren hadden. Daarbij kwam nog dat velen werkloos waren, doordat het arbeidsaanbod de vraag sterk overtrof wegens de kinder- en vrouwenarbeid. Deze sociale spanningen schiepen een latent contractieklimaat, dat zich nu en dan in relletjes en ten volle in de Brabantse Omwenteling kon ontladen (5).

(5) Voor het opstellen van deze politieke en economische schets werden geraadpleegd : H. PIRENNE, **Histoire de Belgique**, V (1926); S. TASSIER, **Les Démocrates Belges de 1789** (1930); **Algemene Geschiedenis der Nederlanden**, VIII (1955); **Flandria Nostra** (1957-1960); J.A. VAN HOUTTE, **Economische en sociale geschiedenis van de Lage Landen** (1964).

II. NAAR DE REVOLUTIE TOE
(augustus - oktober 1789)

De patriottische stroming in Vlaanderen manifesteerde zich duidelijk vanaf augustus 1789, enige maanden na de definitieve doorbraak ervan in Brabant. Hoewel de beweging in het Land van Waas, Land van Dendermonde, Land van Aalst en in de Kasselrij Oudenaarde analoge tendensen weerspiegelde, toch waren lokale verschillen in deze plattelandsdistricten niet te miskennen.

LAND VAN WAAS

In de maanden september en oktober 1789 deinsden patriottische voorvechters te St.-Niklaas er niet meer voor terug, zelfs in het openbaar het volk voor hun overtuiging te winnen. Bijna dagelijks ontmoetten ze elkaar in herbergen, waar ze onomwonden het politiek regime bekritiseerden, keizersgezinden bedreigden en allerlei acties planden.

's Nachts schiepen ze door vijandige slogans, soms ook door geweerschoten, een oproerig klimaat. In de kloosters werden volgens een beurtrol missen voor het patriottisme opgedragen, officieel voor het *welvaeren van het Vaderland (6)*.

Dit alles liet het volk niet onberoerd, de regering evenmin.

Minister Trauttmansdorff, hierover door C.E. De Ritter, belastingontvanger van St.-Niklaas, via L. Maroucx, procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, ingelicht, hoopte dat de inkwartiering van een detachement soldaten de rust spoedig zou herstellen (7). Doch de komst van elf marechaussees op 15 oktober verwekte heel wat deining. De hoofdschepenen vreesden dat het volk hen ervan zou verdenken het initiatief tot de maatregel genomen te hebben, waarop slechts één antwoord was : oproer. Te meer daar precies in die dagen Beyts, substituut van de procureur-generaal, een onderzoek naar de patriottische acties instelde, eveneens een direct gevolg van de aanklacht van De Ritter (8).

---

(6) Aanklacht van C.E. De Ritter, belastingontvanger te St.-Niklaas, aan Maroucx, procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, 2 oktober 1789. **Den Zwarten ofte Grouwel-Boek,** IV (Gent, 1790), p. 101-102.

(7) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 2 oktober 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 4 oktober 1789. **Zwarten Boek,** IV, p. 98-100. Over minister Trauttmansdorff (o 1749, † 1827) zie H. PIRENNE, Art. **Trauttmansdorff, Ferdinand, comte puis prince de,** in BN, XXV, kol. 547-553. - Over L. Maroucx (o 1748, † 1800), procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, zie Art. **Maroucx, Louis-Joseph-François-Benoit,** in **Annuaire de la Noblesse de Belgique,** XXV, p. 151.

(8) Resoluties van het hoofdcollege van het Land van Waas van 14 en 16 oktober 1789. RAG, LvW, 117. - Het volk vreesde dat het gerechtelijk onderzoek zou leiden tot willekeurige aanhoudingen. M.J. Moerman de Voorhoute, hoofdbaljuw van het Land van Waas, aan Maroucx, 16 oktober 1789. **Zwarten Boek,** III, p. 50-51.

De spanning onder het volk, die heel de namiddag van 15 oktober te St.-Niklaas heerste, culmineerde 's avonds in doodsbedreigingen aan de militairen en noopte Beyts het onderzoek te schorsen. De hoofdbaljuw van het Land van Waas, M.J. Moerman de Voorhaute, was persoonlijk van oordeel *qu'il convient de renvoier les maréchaussés à Bruxelles*. De stadhouder van het Land van Waas, St.-Niklaas, Nieuwkerken en Tielrode, A.A. Van Remoortere, die evenals de hoofdbaljuw de procureur-generaal over de patriottische roerigheid had ingelicht, verklaarde zich machteloos tegenover de volksbeweging en bleef passief (9). 's Anderendaags in de vroege morgen, op aandringen van het hoofdcollege en onder druk van het volk, verlieten de marechaussees ijlings de stad (10). De regering liet het hier niet bij.

Nog dezelfde dag verscheen een detachement soldaten van het regiment van Vierset o.l.v. kapitein De Vaux (11). Wegens de onrust in de stad wijzigde de kapitein de instructies, nl. het afsnijden van de emigratie van patriotten naar Hulst en Breda, in een ordehandhaving te St.-Niklaas (12). Het hoofdcollege in paniek verzocht kapitein De Vaux en vervolgens Maroucx de oorspronkelijke bevelen toch op te volgen. Doch Maroucx en de

---

(9) A.A. Van Remoortere, stadhouder van het Land van Waas, St.-Niklaas, Nieuwerkerken en Tielrode, aan Maroucx, 16 oktober 1789. **Zwarten Boek,** III, p. 48-49. -M.J. Moerman de Voorhaute, hoofdbaljuw van het Land van Waas, aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 16 oktober 1789. RAG, LvW, 454.

(10) Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 16 okt. 1789. RAG. LvW, 117.

(11) Het infanterie-regiment van Vierset, één van de nationale korpsen, stond in 1789 onder het bevel van kolonel le Roy-Duguet. Meer hierover bij G. GUILLAUME, **Histoire des régiments nationaux des Pays-Bas au service d'Autriche** (Luik, 1945), p. 1-8

(12) Rapport van kapitein De Vaux aan d'Alton, 17 oktober 1789. ARA, KRG, 2591, fol. 191-192. -Generaal d'Alton, hoewel ontevreden over het wijzigen van de instructies zonder zijn voorkennis, stemde in met het verblijf van de soldaten te St.-Niklaas. Bovendien gaf hij uitdrukkelijk bevel aan kolonel le Roy-Duguet **ne jamais être abandonné à la disposition de Mr. Maroucx**. d'Alton aan kolonel le Roy-Duguet, 19 oktober 1789. **Mémoires pour servir à la justification de feu Son Excellence le général comte d'Alton, et à l'histoire secrète de la Révolution Belgique,** II (s.l., 1791), p. 143.

Generaal d'Alton, in tegenstelling tot Trauttmansdorff, had weinig vertrouwen in Maroucx. Dit wantrouwen is wellicht te verklaren door de eerder pessimistische visie van d'Alton, die in de gisting en rellen van de laatste maanden een duidelijk teken zag van een naderende revolutie, terwijl Trauttmansdorff en Maroucx ze minimaliseerden. Zo rapporteerde kolonel Desjardin van het regiment van Murray half september aan de generaal, dat de pastoor-deken van Melsele voor het patriottisme gepredikt had. Na een onderzoek verklaarde Maroucx dat de aanklacht tegen de pastoor vals was, en Trauttmansdorff deelde d'Alton mede dat, indien de kolonel geen aanbrengers of getuigen kon noemen, hij de zaak diende te klasseren. Of de pastoor werkelijk een patriottisch voorvechter was werd niet nader onderzocht. In 1790 stond hij nochtans als hevig patriot bekend. Trauttmansdorff aan d'Alton, 25 september 1789. **Mémoires d'Alton,** I, p. 15; Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, **Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen,** 3e reeks, Melsele (Gent, 1889), p. 29.

door hem geadviseerde Trauttmansdorff wimpelden het rekwest af met het argument dat een passieve houding ingegeven door vrees de oproer niet zou voorkomen maar wel verscherpen, en dat alleen een demonstratie van militaire macht de troebelen in hun beginfase zou smoren (13). De centrale overheid kreeg gelijk, want afgezien van enkele lichte incidenten was twee dagen later de rust volledig hersteld (14). Toch delegeerde het hoofdcollege, gevoelig voor de reacties van het volk, op 21 oktober de hoofdbaljuw en een hoofdschepen naar Maroucx met een nieuw verzoek tot terugtrekking van de troepen. De regering gaf hier nogmaals geen gevolg aan (15).

Nu de rust teruggekeerd was, kon Beyts zijn onderzoek voortzetten. De getuigenissen strookten echter niet geheel met de werkelijkheid, omdat, zoals Maroucx later in zijn rapport aan Trauttmansdorff opmerkte, *les gens y sont trop patriotes dans l'ame, pour vouloir parler sincèrement, ou peut être qu'ils craignent trop la haine des patriotes ou un pillage eventuel, pour oser dire la vérité.* Toch bevestigde het onderzoek in grote trekken de inlichtingen van De Ritter, Van Remoortere en Moerman de Voorhaute, en wees het steeds dezelfde personen als oproerstokers aan : procureur Bauwens, ontvanger van de keizerlijke loterij d'Ortan, zilversmid Robert, kleermaker De Cock en twee paters Recollecten. Daar Bauwens en d'Ortan sinds 17 oktober gevlucht waren, de orde teruggekeerd was en bovendien de verkregen inlichtingen voor een gerechtelijke vervolging onvoldoende waren, achtte Maroucx een verder optreden van hogerhand niet raadzaam (16). Hiermee ging de regering niet akkoord, omdat *les Boute feux en deviendront plus hardis, si des pareils délits restent sans poursuite.* Maroucx kreeg dan ook de opdracht Bauwens en d'Ortan gerechtelijk te vervolgen en hier-

(13) Resoluties van het hoofdcollege van het Land van Waas van 17 en 19 oktober 1789. RAG, LvW, 117. - Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 17 oktober 1789. **Zwarten Boek**, III, p. 48-49; Beslissingen van het Geheim Comité, 19 oktober 1789. ARA, KRG, 324, p. 79-81 en **Zwarten Boek**, III, p. 46-47.

(14) Rapport van Beyts aan Maroucx, 18 oktober 1789. **Zwarten Boek**, V, p. 124-125 Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 19 oktober 1789, en Beslissingen van het Geheim Comité, 21 oktober 1789. ARA, KRG, 324, nr. 101 en **Zwarten Boek**, V, p. 109-114.

(15) Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 21 oktober 1789. RAG, LvW, 117. - Generaal d'Alton aan kolonel le Roy-Duguet, 25 oktober 1789. **Mémoires d'Alton**, II, p. 145-146

(16) Aanklacht van C.E. De Ritter, belastingontvanger van St.-Niklaas, aan Maroucx, 2 oktober 1789. **Zwarten Boek**, IV, p. 101-102; Verslag van het onderzoek door Beyts, 17 oktober 1789. ARA, KRG. 2592, fol. 182-198v.; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 20 oktober 1789. ARA, KRG, 2592, fol. 180-181. - Zoals Maroucx was ook het hoofdcollege, zij het om andere redenen, tegen de arrestatie van deze actieve patriotten gekant. A.A. Van Remoortere, stadhouder van het Land van Waas, St.-Niklaas Nieuwkerken en Tielrode, aan Maroucx, 16 oktober 1789 **Zwarten Boek**, III, p. 48-49; M.J. Moerman de Voorhaute, hoofdbaljuw van het Land van Waas, aan Maroucx, 16 oktober 1789. **Zwarten Boek**, III, p. 50-51.

voor de nodige gegevens te verzamelen (17). Hiermee werd Beyts opnieuw belast. De uitgesproken patriottische gezindheid te St.-Niklaas deed hem nochtans naar Rijsel uitwijken en maakte ieder onderzoek onmogelijk (18).

Ook elders in het Land van Waas kende het patriottisme ruime aanhang. Te Waasmunster hielden de onderpastoors geldinzamelingen bij *de bemiddelde en goedwillige vaderlanders* ter financiering van het patriottenleger. Ze werkten nauw samen met de patriotten van St.-Amands en Moerzeke. Zoals in deze dorpen, waarover later meer, werd te Waasmunster uit solidariteit met het onafhankelijkheidsmanifest van Hendrik Van der Noot op 25 oktober de vlag van de opstand (*een wit Vaendel ofte Vlagge, draegende een rood Cruys)* gehesen en de klokken geluid. Bovendien deed de geestelijkheid, aldus het rapport van kapitein De Vaux, de eed van trouw zweren *a ceux qui voulaient s'engager sous l'étendard de la prétendue Religion* (19). Generaal d'Alton zond dadelijk enkele manschappen van het regiment van Vierset naar Waasmunster om de oproerstokers aan te houden. Doch bij de komst van de soldaten op 27 oktober waren de patriottische voorvechters gevlucht. Resultaat van het ingrijpen van de regering was de gevangenneming van de pastoor van Waasmunster. Hij werd begin november vrijgelaten toen het de centrale overheid duidelijk werd dat niet de pastoor maar zijn onderpastoors de leiders van de anti-keizerlijke acties waren (20). Dit militair optreden verwekte grote misnoegdheid bij de bevolking; te St.-Niklaas en op andere plaatsen werd herhaaldelijk door het luiden van klokken protest aangetekend (21).

In die dagen werden ook soldaten naar Temse gezonden. In de nacht van 25 op 26 oktober immers hadden enige patriotten van Waasmunster, Temse, St.-Amands en Moerzeke, samen

---

(17) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 21 oktober 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 23 oktober 1789. ARA, KRG, 2592, fol. 175-175v.; Trauttmansdorff aan Maroucx, 23 oktober 1789. ARA, KRG, 2592, fol. 177. - Betreffende de twee paters Recollecten gebood Trauttmansdorff aan de overste van de orde, hen naar het klooster te Ath te zenden. Trauttmansdorff aan de visitator-generaal van de orde der Recollecten, 26 oktober 1789. **Zwarten Boek,** II, p. 45-46 .

(18) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 4 november 1789. ARA, KRG, 2602 en **Zwarten Boek, I,** p. 3-6.

(19) J.B. CAMMAERT, **Omstandig Verhael raekende de Omwenteling van dezen Lande** (Gent, s.d.), p. 2-5. - Rapport van **kapitein De Vaux aan** (?) d'Alton, 26 oktober 1789. ARA, KRG, 2593, fol. 145.

(20) Rapport van d'Alton aan Jozef II, 28 oktober 1789. **Mémoires d'Alton,** I, p. 252-256; d'Alton aan Trauttmansdorff, 30 oktober 1789. ARA, KRG, 2594, fol. 142 en **Mémoires d'Alton,** I, p. 122. - Beslissingen van het Geheim Comité, 30 oktober 1789. ARA, KRG, 325, nr. 222; Beslissingen van het Geheim Comité 5 november 1789, ARA, KRG, 26, nr. 352; J.B. CAMMAERT, o.c., p. 5.

(21) Hoofdcollege van het Land van Waas aan Trauttmansdorff, 31 oktober 1789. RAG, LvW, 456.

met enkele leden van het Comité van Breda, J. von Crumpipen, gewezen kanselier van Brabant, op zijn kasteel te Temse ontvoerd, om de vrijlating van J.J. Raepsaet, griffier van de Kasselrij Oudenaarde, waarover later meer, te bekomen (22). De magistraat van Temse werd door die patriotten verzocht de vlag van de opstand te hijsen, de klokken te luiden, het volk onder de wapens te roepen en ter controle van vreemde en verdachte personen een wacht op te stellen, waaraan de magistraat voldeed. Kenmerkend voor de «neutrale» houding van de magistraat is het feit dat hij pas na het vertrek van de patriotten de vlag durfde strijken (23).

Een verder ageren van de regering tegen patriottische acties in het Land van Waas werd door de komst van het patriottenleger onmogelijk gemaakt.

LAND VAN DENDERMONDE.

In het oostelijk deel van het Land van Dendermonde (het grensgebied met Brabant!) waren vnl. intellectuelen en geestelijken de protagonisten van de verhoopte revolutie. Tot de meest markante figuren behoorden notaris Jan Baptist Cammaert en zijn broer pastoor, beiden van St.-Amands, de onderpastoors van Bornem, Hingene en Opwijk, de onderpastoor en schepen d'Hollander van Moerzeke. In deze en omliggende gemeenten, zelfs tot in Dendermonde predikten ze intensief vanaf de zomer 1789 de opstand als enig antwoord op de «vergrijpen» van Jozef II tegen Kerk en Staat. Ze wezen het volk op de patriottissche voorbereidingen in Brabant en elders - notaris Cammaert liet zich hierover wekelijks te Brussel inlichten - en op de verzekerde hulp van buurlanden. Ze spoorden tevens het volk tot een daadwerkelijke medewerking aan, door financiële steun of dienstneming bij het patriottenleger (24). En met succes.

---

(22) Over Jozef von Crumpipen, kanselier van Brabant, (o 1737, † 1809) zie J. LEFEVRE, Art. **Crumpipen, Joseph Ambroise de,** in NBW, I, kol. 355-358. - Over Jan Jozef Raepsaet, griffier van de Kasselrij Oudenaarde, (o 1750, † 1832) zie P. ROGGHE, **De politieke loopbaan van J.J. Raepsaet tot 1815, inzonderheid in en om de commissie tot herziening der Hollandsche grondwet van 1814** (Kortrijk, s.d.).

(23) J.B. CAMMAERT, o.c., p. 5-6; Resolutie van de magistraat van Temse van 26 oktober 1789. Uitg. door J.B. CAMMAERT, o.c., p. 19-20; Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, **De gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen,** 3e reeks, **Temse,** p. 111.

(24) A.J. De Smet, inwoner van St.-Amands, aan d'Alton, 4, 10 augustus 1789. ARA, KRG, resp. 2577, fol. 163-164v., 2579, fol. 76-77v. en 2593, fol. 1-1v. - De pastoor van Opwijk, Johannes Van op den Bosch, stond in contact met de patriotten van Aalst. Rapporten van Maroucx aan Trauttmansdorff, 25 en 29 augustus 1789. ARA, KRG, resp. 2582, fol. 129-130v. en 2583, fol. 235-237; Verslag van het onderzoek door de fiscalen van de Raad van Vlaanderen, 23 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 135-141v. - In de zomer van 1789 hadden deze patriotten ca. 5500 fl. ingezameld. J.B. CAMMAERT, **Omstandig Verhael,** p. 1-3.

Begin augustus werd de regering hiervan door een zekere Antoon Jozef De Smet, inwoner van St.-Amands, op de hoogte gebracht. Hoewel minister Trauttmansdorff de geloofwaardigheid ervan betwijfelde, belastte hij Maroucx dadelijk met een onderzoek (25). Inlichtingen die de procureur-generaal op 9 augustus ter plaatse inwon, tekenden J.B. Cammaert als *eenen iverachtigen Patriot, zeer toegedaen aen zynen meester den Bisschop van Antwerpen,* wiens *zotte nieuwmaren* reeds maanden in Brabant de ronde deden, doch bijna geheel het volk van St.-Amands en omstreken onberoerd lieten (26). In gelijkaardige bewoordingen stelde de keizersgezinde belastingontvanger Colnet, woonachtig te St.-Amands, Maroucx enigszins gerust. Toch vroeg de procureur-generaal aan Colnet, hem geregeld over het optreden van Cammaert in te lichten. Een gerechtelijk onderzoek zou immers, aldus Maroucx, argwaan en vermoedens bij de inwoners wekken. Uit vrees voor de haat van het volk schrikte Colnet er echter voor terug persoonlijk met Maroucx contact te onderhouden en stelde de reeds hoger gemelde A.J. De Smet, *eenen kloekmoedigen Royalist* als verbindingsman voor (27). Notaris Cammaert was evenwel vóór de komst van Maroucx naar Brabant gevlucht, *alwaer men hem zoo haest niet en zoude durven nemen als in Vlaenderen.* Te Brussel werkte hij enige weken met Vonck samen (28).

In tegenstelling tot de geruststellende inlichtingen die Maroucx had verkregen, was een patriottische stroming te St.-Amands en omstreken niet te miskennen. Het principieel afzweren van Jozef II als wettig vorst, vervat in het Brabants Manifest van 24 oktober 1789, wilden deze voorvechters ook in Vlaanderen bewerken. Daarom werden 's anaderendaags op de kerktoren van St.-Amands en Moerzeke de vlag van de opstand gehesen en de bewoners door het luiden van de stormklok samengeroepen. Vanaf de kansel spoorde de dorpsgeestelijkheid hen tot de strijd aan, om de *vryheyd door de verjaeging van onze dwingelanden te handhaeven.* Wapens die opzettelijk niet inge-

---

(25) A.J. De Smet, inwoner van St.-Amands, aan d'Alton, 4 augustus 1789. ARA, KRG, 2577, fol. 163-164v. - Trauttmansdorff aan Maroucx, 7 augustus 1789. ARA, KRG, 2578, fol. 77-78.

(26)6 Verwezen wordt naar de vroegere functie van Cammaert als rentmeester van de goederen van de bisschop van Antwerpen gelegen in Vlaanderen. Om zich ten volle voor het patriottisme te kunnen inzetten had de notaris in 1789 zijn ontslag bij de bisschop ingediend. Verklaring van de bisschop van Antwerpen, 6 mei 1790. Uitg. door J.B. CAMMAERT, **Omstandig Verhael**, p. 24. - Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 9 augustus 1789. ARA, KRG, 2580, fol. 55-58 en **Zwarten Boek**, II, p. 45-48; J.B. CAMMAERT, o.c., p. 14-16. - Maroucx had te St.-Amands, Dendermonde en omstreken wel enkele personen ondervraagd, doch was niet tot een gerechtelijk onderzoek overgegaan.

(27) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 11 augustus 1789. **Zwarten Boek**, II, p. 42-45.

(28) J.B. CAMMAERT, o.c., p. 3-4.

leverd waren, werden uitgedeeld en patrouilles opgericht. 's Anderendaags, 26 oktober, op aansporen van notaris Cammaert en schepen d'Hollander breidde de beweging zich tot de omliggende dorpen uit (29). Typerend voor de houding van de magistraten in deze gemeenten is, dat ze zich bij de gebeurtenissen hoofdzakelijk tegen het uiterlijk vertoon van patriottisme en niet zozeer tegen de innerlijke gezindheid verzetten. Hun optreden werd immers meer door vrees voor ordeverstoring, waarover ze de verantwoordelijkheid droegen, dan door keizerlijke sympathieën ingegeven.

Dezelfde dag werd in deze dorpen bekend dat te Dendermonde reeds een bataljon soldaten aangekomen was, wat het volk dadelijk met de recente anti-keizerlijke manifestaties in verband bracht. Onmiddellijk riep J.B. Cammaert allen die *lyf ende goed voor het Vaderland wilden waegen* tot de strijd op. Een driehonderd man waren hiertoe bereid en verschansten zich te Moerzeke. Doch naast het oplaaien van het patriottisme bij enkelen, deed de nabijheid van regeringstroepen bij de meesten hun enthousiasme omslaan in angst. De afkondiging van d'Alton op 26 oktober *de faire mettre le feu à tous les villages qui arboreront l'étendard de la revolte* heeft deze wending nog geïntensifieerd (30). Spoedig werd het de enkele dapperen duidelijk, dat zij, zoals Cammaert het een jaar later toegaf, niet meer door *den algemeynen bystand* van deze dorpen geholpen werden, waarop zij nochtans gerekend hadden. Op 29 oktober werd de verschansing opgeheven, daar de keizerlijke troepen niet opdaagden. Cammaert en enkele naaste medewerkers vertrokken naar Breda (31).

In tegenstelling tot de andere plattelandsdistricten waar de patriottische acties zich vooral in de steden manifesteerden, waren in het Land van Dendermonde de dorpen grenzend aan Brabant heel actief.

---

(29) Op 19 en 22 oktober werden alle wapens opgevorderd. Ordonnanties van Jozef II van 19 en 22 oktober 1789. OPBA, XIII, p. 351-355. - J.B. CAMMAERT, **o.c.**, p. 4-5; A.J. De Smet, inwoner van St.-Amands, aan d'Alton, 30 oktober 1789. Uitg. door J.B. CAMMAERT, **o.c.**, p. 16-19.

(30) Ordonnantie van d'Alton van 26 oktober 1789. OPBA, XIII, p. 371.

(31) J.B. CAMMAERT, **Omstandig Verhael**, p. 6-7. Waarschijnlijk werd het gebeuren te St.-Amands en omstreken aan de regering niet gemeld, anders had ze ongetwijfeld zoals te Waasmunster en Temse soldaten ingezet. Notaris Cammaert zal in de overwinning van de patriotten in Vlaanderen een belangrijk aandeel hebben, waarover later meer.

LAND VAN AALST.

In het Land van Aalst vormden de steden Aalst, Ninove en Geraardsbergen belangrijke patriottische haarden (32). Herbergen waren uitstekende trefplaatsen voor de patriotten. Oproerige gesprekken, liederen en zelfs het zweren van eden vertolkten hun gevoelens. Door het bezoeken van die herbergen koos men natuurlijk openlijk partij, terwijl «neutrale» burgers ze angstvallig vermeden en partijgangers van de keizer er geweerd werden. Begin augustus liet Maroucx hierover te Aalst een onderzoek instellen. Dit leidde spoedig tot het identificeren van belangrijke patriotten : Moortgat, in 1787 kapitein van een patriottisch korps, Van den Driessche, amtenaar bij het hoofdcollege van het Land van Aalst, en Van der Weeden, zilversmid. De regering slaagde er niet in deze voorvechters te arresteren; ze waren tijdig gevlucht. De magistraat van zijn kant liet vanaf eind augustus de burgerwacht ook 's nachts patrouilleren om iedere ordeverstoring te voorkomen (33).

Was het optreden van de regering veelal vruchteloos, soms verwekte het nog heel wat opschudding. Op 21 augustus werden in de stad pro-patriottische geschriften verspreid, die de burgers tot een algemene opstand opriepen. Zich bewust van *la sensation qu'elle va faire dans le public* liet Maroucx dadelijk auteurs en verspreiders opsporen (34). Een verdachte, geneesheer Johannes Schellekens, wonend te Aalst, werd op 25 augustus aangehouden en naar Gent gevoerd (35). Doch het negeren van centrale en lokale wetten - iedere beschuldigde had het recht in eerste instantie door plaatselijke rechters gevonnist te worden lokte hevige beroering uit. Een aantal jongelieden, gewapend met stokken, kwamen op straat en protesteerden tegen de on-

(32) Over patriottische acties in dorpen troffen we zowel voor het Land van Aalst als ook voor de Kasselrij Oudenaarde in de geraadpleegde documenten zeer weinig gegevens aan.

(33) Verslag van het onderzoek door Pulincx, substituut van de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, 8 en 9 augustus 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 185-201. - Resolutie van de magistraat van Aalst van 28 augustus 1789. SAA, 21, fol. 12v.-13.

(34) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 22 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 35-36v. - De regering hoopte dat de arrestatie van een mogelijke dader het volk voor de «nefaste» invloed van het pamflet **Pro Aris et Focis** zou behoeden en het van verdere acties tegen de vorst zou doen afschrikken.

(35) Verslag van het onderzoek door Pulincx, substituut van de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, 23 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 135-141v.; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 25 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 129-130v. - Uit het onderzoek bleek dat Schellekens één der verspreiders van het pamflet was en dat hij een exemplaar aan de pastoor van Opwijk had laten bezorgen. - Verslag van de aanhouding van J.F. Schellekens door B. Van der Waerden, eerste deurwaarder van de Raad van Vlaanderen, eind augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 241-244.

wettige wegvoering van de populaire geneesheer. Ook de magistraat reageerde. Hij diende een rekwest in bij de regering om de vrijlating van Schellekens te bekomen en stelde haar in zachte bewoordingen verantwoordelijk voor de ongunstige reacties van het volk. Enkele dagen later werd de geneesheer in voorlopige vrijheid gesteld en keerde de rust terug (36).

In de maand september hadden enige patriotten te Aalst op een originele wijze aan hun gezindheid uiting willen geven door *het hayr van hunnen façen af te snijden*. Dit kende geen navolging. Veel meer indruk maakte het vertrek van bekende patriotten eind september naar Breda. Hieraan werd veel ruchtbaarheid gegeven en meerderen volgden het voorbeeld. Missen, soms 3 per dag, werden voor hun welslagen opgedragen (37). De centrale en lokale overheid namen in de laatste maanden voor de revolutie geen maatregelen tegen deze vormen van patriottische propaganda te Aalst.

Te Ninove kloeg de magistraat op 17 augustus bij Trauttmansdorff over het optreden van patriotten en verzocht om militaire bijstand. De aanklacht was vooral gericht tegen een groep Ninoofse jongelieden, grotendeels uit de gegoede burgerij. In het openbaar bespotten en bedreigden ze royalisten, verspreidden pamfletten, hitsten het volk op en hielden militaire oefeningen. Hun acties droegen, aldus de magistraat, de goedkeuring van meerdere notabelen en geestelijken van de stad en omgeving. Trautmansdorff dankte de magistraat voor deze inlichtingen en beloofde dadelijk de nodige schikkingen te treffen (38).

De Ninoofse schepenen begrepen echter niets van de gang van zaken, vermits de brief van 17 augustus hun onbekend was. De auteurs waren immers, zoals een jaar later zal blijken, hoofdbaljuw J.P. Follez, burgemeester J. Fr. van Asbrouck en griffier A. Ghislain, allen van Ninove (39).

---

(36) Verslag van het onderzoek door Pulincx, 25 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 131-132v. - Rekwest van de magistraat van Aalst aan Trauttmansdorff, 26 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 248-248v. - De onverwachte protesten van de magistraat en het volk bewoog de Raad van Vlaanderen de geneesheer althans voorlopig vrij te laten. Verklaring van J. Schellekens aan de Staten van Vlaanderen, 19 juni 1790. RAG, SvV, 1098.

(37) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, s.d., en beslissingen van het Geheim Comité, s.d. **Zwarten Boek,** IV, p. 95-97. - Anonieme brief aan de Staten van Vlaanderen, 29 september 1789. **Zwarten Boek,** IV, p. 105.

(38) Aanklacht van de magistraat van Ninove aan Trauttmansdorff. 17 augustus 1789. ARA, KRG, 42 en **Zwarten Boek,** II, p. 34-36. - Trauttmansdorff aan de magistraat van Ninove, 18 augustus 1789. ARA, KRG, 42; RAR, SN, 132, fol. 266 en **Zwarten Boek,** II, p. 36-37.

(39) Op 20 augustus 1789 verzochten de schepenen Trauttmansdorff, de auteur(s) van de brief kenbaar te maken, opdat ze deze(n) wegens het misbruiken van hun naam gerechtelijk zouden kunnen vervolgen. Trauttmansdorff antwoordde echter dat een onderzoek zal uitwijzen of **den onbekenden daer in niet gedaen heeft het gene de plicht van uwe officie u zoude moeten doen verrichten.** Magistraat van Ninove aan Trauttmansdorff, 20 augustus 1789. ARA, KRG, 2581, fol. 89-89v. RAR, SN, 132, fol.

Nog dezelfde dag bereikte een voorhoede van negen dragonders de stad. Diepe verontwaardiging maakte zich van het volk meester en een twaalfhonderd man verzamelde zich dreigend voor het stadhuis. In de mening dat de magistraat om militairen had verzocht, eiste het volk de onmiddellijke terugtrekking van de soldaten. Op het stadhuis verklaarden leden van de burgerwacht aan de magistraat, dat zij en niet de soldaten de zorg voor de ordehandhaving in de stad droegen. De gegoeden en notabelen tekenden protest aan met de verklaring dat ze voor het onderhoud van de soldaten geen belastingen zouden goedkeuren (40). Wegens de niet gevraagde inmenging en de hevige beroering besloot de magistraat Trauttmansdorff te verzoeken de soldaten te verwijderen. Hoofdbaljuw Follez stelde voor - de reden kan men best vermoeden - hem hiermee te belasten. Nog dezelfde dag vertrok hij naar Brussel, waar hij de regering het verzoek van de magistraat overbracht, doch eraan toevoegde dat hij persoonlijk de inkwartiering van een grotere troepenmacht raadzaam achtte (41).

Ondertussen hadden de soldaten op aandringen van de magistraat de stad verlaten en hadden zich - ze vormden immers de voorhoede - bij het naderend detachement van het regiment van Ligne o.l.v. kapitein Le Loup gevoegd. Ondanks de poging van de magistraat om de kapitein van zijn instructies te doen afzien, trok het detachement de avond van 18 augustus de stad binnen (42).

---

267 en **Zwarten Boek,** II, p. 41; Trauttmansdorff aan de magistraat van Ninove, 21 augustus 1789. ARA, KRG, 2581, fol. 86, RAR, SN, 132, fol. 266v. en **Zwarten Boek,** II, p. 42. - Toen het **Zwarten Boek,** dat de brief van 17 augustus 1789 bevatte, in 1790 (april ?) werd gepubliceerd, geraakten de namen van de auteurs bekend. Dit leidde tot plunderingen bij de burgemeester en enkele royalisten. Hierover later meer. Verslag van het onderzoek door de fiscalen van de Raad van Vlaanderen, 3 mei 1790. RAG, RvV, 23675. - Als beheerder van de goederen van enkele opgeheven kloosters, had de burgemeester alle genegenheid bij het volk verspeeld. Bovendien was hij om persoonlijke redenen de abdij van St.-Cornelis te Ninove, die aan vele inwoners van deze stad werk verschafte, vijandig gezind en had hij meermaals met opheffing ervan gedreigd. Rapport van Pulincx, substituut van de procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, aan Maroucx, 20 september 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 115-117v.; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 25 september 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 109-114. - Waarschijnlijk beoogde de burgemeester door een aanklacht in te dienen bij de regering, enkelen van zijn persoonlijke vijanden uit te schakelen.

(40) Verslag van het onderzoek van Pulincx, 5, 6, 11 en 16 september 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 129-184. - Verklaring van de burgerwacht van de stad Ninove, 18 augustus 1789. RAR, SN, 132, fol. 265v. - Verklaring van de gegoeden en notabelen van de stad Ninove, 18 augustus 1789. RAR, SN, 132, fol. 265v. - 266.

(41) Magistraat van Ninove aan Trauttmansdorff, 18 augustus 1789, ARA KRG 2581, fol. 88-88v. en **Zwarten Boek,** II, p. 39. - Nota van J. von Crumpipen, vice-president van de Koninklijke Raad, 19 (?) augustus 1789. **Zwarten Boek,** II, p. 40.

(42) Verslag van het onderzoek door Pulincx, 5, 6, 11 en 16 september 1789 ARA, KRG, 2589, fol. 129-184; Rapport van kapitein Le Loup aan d'Alton, 19 augustus 1789. ARA, KRG, 2581, fol. 138-139.

Enkele uren later kwam ook Maroucx te Ninove aan om, met de hulp van de soldaten, alle patriotten vermeld in het schrijven van 17 augustus aan te houden. Om meer gegevens betreffende de identiteit van de oproerstokers en hun precies aandeel in de patriottische beweging te verzamelen, zocht Maroucx eerst contact met de drie auteurs. De burgemeester was echter gevlucht, de hoofdbaljuw was naar Brussel gedelegeerd en de griffier verklaarde aan Maroucx, dat alleen de burgemeester getuige van de feiten was geweest (43). De procureur-generaal trof bij de personen die hij de volgende dagen ondervroeg, telkens weer niets begrijpende verwondering over de komst van de soldaten aan. Overigens constateerde hij een volledige terugkeer van de rust in de stad en besloot zijn onderzoek te schorsen. Bij gebrek aan voldoende gegevens werden er in die dagen geen arrestaties verricht; alleen geneesheer Eliart, die in dronken toestand de militairen had uitgedaagd, werd aangehouden (44). Na een gerechtelijk onderzoek begin september door fiscaal Pulincx ingesteld, rapporteerde Maroucx aan Trauttmansdorff dat, afgezien van beschimpingen van enkele Ninoofse jongelui aan het adres van de burgemeester op de voorbije kermis -, *où cela n'arrive t'il pas aujourd'hui ?* merkte hij op -, de toestand te Ninove geheel normaal was en vóór 18 augustus niets de komst van soldaten had genoopt. De procureur-generaal noemde de aanklacht van het trio dan ook fel overdreven (45).

Op 21 augustus had het detachement de stad verlaten. Het gehele gebeuren betekende een morele nederlaag voor de keizersgezinden te Ninove, waar na het vertrek van de militairen het patriottisme, zoals voordien, vrijwel ongehinderd kon gepredikt worden. Met de komst van de soldaten hadden vele patriotten Ninove verlaten. Een gedeelte ervan sloot zich aan bij het pa-

---

(43) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 25 september 1789 .ARA, KRG, 2581, fol. 109-114.

(44) Rapport van kapitein Le Loup aan d'Alton, 20 augustus 1789. ARA, KRG, 2581, fol. 1-2v. - Het verzoekschrift van Eliart om zijn vrijlating te bekomen, werd door de Raad van Vlaanderen ingewilligd. Hij werd op 15 september in vrijheid gesteld. Aan het optreden van Eliart werd weinig aandacht besteed, omdat hij zich wetens en willens had laten arresteren. Verzoekschrift van geneesheer Eliart, half september 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 185-185v.; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 25 september 1789. ARA, KRG, fol. 109-114.

(45) Verslag van het onderzoek door Pulincx, 5, 6, 11 en 16 september 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 129-184; Rapport van Maroucx aan Trauttmansmansdorff, 25 september 1789. ARA, KRG, 2589, fol. 109-114. - Minimaliseerde Maroucx de feiten ? Kapitein Le Loup liet in zijn verslag aan d'Alton niet na te vermelden, dat in de morgen van 19 augustus vele jongelieden van Ninove naar de kermis te Pamel vertrokken waren en dat de klerk van Maroucx zich eveneens daarheen had begeven. De klerk vernam er, aldus de kapitein, dat zeventien dorpen in de omgeving klaar stonden om bij het luiden van de stormklokken Ninove binnen te vallen. Dit gebeurde echter niet.

triottenleger te Breda, het andere deel keerde terug en kende verder geen noemenswaardige moeilijkheden (46).

Zoals elders werden te Geraardsbergen in 1789 vele anti-keizerlijke geschriften verspreid. De centrale overheid, zich bewust van hun invloed, bestreed onafgebroken deze patrottische propaganda door de publikatie en circulatie van pamfletten wettelijk te verbieden en bij de lokale overheid op een nauwkeurige controle aan te dringen (47). Een vruchteloze maatregel. Te Geraardsbergen waren tijdens de jaarmarkt van 31 augustus - de dag mag niet slecht gekozen heten - op enkele plaatsen schotschriften aangeplakt. Dadelijk stelden de baljuw en de magistraat het gebruikelijk onderzoek in. Zonder resultaat. In de overtuiging dat de daders vreemdelingen waren die de jaarmarkt hadden bezocht, zetten ze hun opsporingen stop. Na kennisneming van het verslag van de magistraat klasseerde ook Maroucx de zaak (48). In oktober kende een onderzoek naar een gelijkaardig voorval een even gering resultaat (49).

Niet alleen aan pamfletten maar ook aan *des bruits allarmans qu'on ne cesse de repandre, surtout ces bruits de pretendues armées,* moest Maroucx het hoofd bieden (50). Een fiscaal van de Raad van Vlaanderen besloot op 19 augustus een onderzoek over dergelijke *rumeurs publiques* te Geraardsbergen met de conclusie dat *ieder stadt van fermentatie spreekt de welcke in de naburige steden soude plaetse hebben en dat alle dese claps soo vele geexageert sijn.* Die opgeschroefde praatjes over rellen in naburige steden en over het opgerichte patriottenleger maakte een deel van het volk geestdriftig en een ander deel, meestal gedreven door angst, uiterlijk onpartijdig. Het ingooien van enkele ruiten bij de royalistische advocaat De Ruyter in de nacht van 11 op 12 augustus door een dronkeman om persoonlijke redenen,

---

(46) Generaal d'Alton aan kapitein Le Loup, 20 augustus 1789. ARA, KRG, 2581, fol. 90 en **Zwarten Boek**, II, p. 38. - Verslag van het onderzoek door de fiscalen van de Raad van Vlaanderen, 3 mei 1790. RAG, RvV, 23675.

(47) Zie o.a. de decreten van Jozef II van 11, 12 en 16 augustus en 1 september 1789. OPBA, XIII, p. 327-335. - Maroucx aan de magistraat van Geraardsbergen, 20 augustus en 6 september 1789. RAR, SG, 71.

(48) Verslagen van de magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, 1 en 7 september 1789. RAR, SG, 139. - Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 3 september 1789. ARA, KRG, 2584, fol. 153-153v.; Maroucx aan de magistraat van Geraardsbergen, 3 september 1789. ARA, KRG, 2584, fol. 155 en RAR, SG, 139. - Maroucx besloot na inzage van het verslag van 1 september een fiscaal voor een onderzoek naar Geraardsbergen te zenden. Het povere resultaat van de opsporingen van baljuw en magistraat deed hem hiervan afzien.

(49) Verslag van de magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, 18 oktober 1789. RAR, SG, 71; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 19 oktober 1789. **Zwarten Boek**, V, p. 123-124.

(50) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 29 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 231-232; Beslissingen van het Geheim Comité, 30 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 228.

werd spoedig te Aalst, Ninove en omstreken rondverteld als een wapenfeit van overtuigend patriottisme, waardoor 't sein tot een algehele plundering van de royalisten te Geraardsbergen zou gegeven zijn. In deze stad roemden de patriotten van hun kant de voorbereiding tot de opstand en de plunderingen bij keizersgezinden te Brussel, Aalst, Ninove en elders. Enthousiast spraken ze over het «machtige patriottenleger», waarvan de getalsterkte schromelijk werd overdreven, en over de steun die de patriotten bij de minste oproer in het Geraardsbergse zouden verkrijgen o.a. van de pastoors van Viane, Moerbeke, Overboelare, Schendelbeke, Aspelare en Schorisse. Schamper verwezen ze daarbij naar de weinige personen waarover de magistraat beschikte om de orde te handhaven (51).

Zoals te Oudenaarde gaven de patriotten van Geraardsbergen uiting aan hun overtuiging door het dragen van *swarte crawatten*. Ze kwamen herhaaldelijk samen en zouden zelfs in de vergaderplaats van de Rederijkers militaire oefeningen gehouden hebben. Tot de voornaamsten onder hen dienen enkele geestelijken en een twaalftal burgers gerekend te worden. Half oktober bracht de baljuw van Geraardsbergen, Durieux, Maroucx hiervan op de hoogte en beschuldigde de magistraat *soodaenigh lijck geintimideert te sijn, dat het sigh tracht te ontvinden van eenighe operatien te doen om de muijterijen en openbaeren smaet aen den souverijn gedaen te stutten*. Dadelijk vroeg Maroucx de magistraat verantwoording. Deze onderschreef de bovengemelde patriottische activiteiten, doch van muiterij of openlijke smaad aan de keizer was hem niets bekend. Hij herinnerde de procureur-generaal aan zijn onderzoek naar aanleiding van de verspreiding van pamfletten, wees op het uitzetten van nachtelijke wachtposten sinds half augustus en beklemtoonde dat het meer tot de taak van de baljuw behoorde in te grijpen. Wij hebben niet de minste vrees, maar ook niet de minste reden om militaire hulp te vragen, besloot de magistraat, hoewel de komst van enkele militairen wellicht een gunstig effect zou hebben. De regering oordeelde dat de brief van de magistraat van Geraardsbergen *indique beaucoup de dispositions à une fermentation dangereuse* en achtte het raadzaam soldaten te zenden. Over een eigenlijk ingrijpen is ons niets bekend (52). Merkwaardig voor de houding van de magistraat is dat hij de regering over de patri-

(51) Verslag van het onderzoek door een fiscaal van de Raad van Vlaanderen, 19 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 202-221.

(52) De aanklacht van baljuw Durieux hebben we niet teruggevonden, doch de magistraat gaf bondig de aanklacht van de baljuw weer alvorens deze te weerleggen. Verslag van de magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, 18 oktober 1789 RAR, SG, 71 en **Zwarten Boek,** V. p., 126-131. - Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 19 oktober 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 21 oktober 1789. ARA,KRG, 324, p. 149-150 en **Zwarten Boek,** V, p. 109-114.

ottische acties niet had ingelicht. Waren de schepenen patriottisch gezind, bevreesd voor de haat van het volk of wilden ze alles laten betijen ?

Begin november kwam een samenzwering van patriotten aan het licht. Ze hadden de ontvoering van de Jozefistische abt van St.-Adriaansabdij te Geraardsbergen, Van Havermaet, gepland. De benoeming van Van Havermaet tot abt wegens zijn trouw aan de keizer en zijn instemming met diens hervormingen had bij de bevolking verontwaardiging gewekt. Door verraad vernam de baljuw het complot en trachtte de samenzweerders, in de namiddag van 3 november in een herberg vergaderd, te arresteren. De meesten, allen waren gewapend, konden ontsnappen; slechts enkelen, waaronder een geestelijke, werden aangehouden. De magistraat vroeg nu - wellicht de vroegere kritiek indachtig - militaire hulp om verdere samenzweringen te voorkomen (53).

Stelde Maroucx in augustus vast dat de patriotten te Geaardsbergen alles in het werk stelden *pour echauffer les têtes,* in november waren hun acties nog toegenomen (54).

De inlichtingen dat heren van enige dorpen van het Land van Aalst grote sommen geld gaven voor het patriottenleger, kon Maroucx niet geloven. Wel achtte hij het mogelijk dat sommige heren aan bewoners van hun heerlijkheid financiële steun verleenden om bij het patriottenleger aan te sluiten. De procureur-generaal noemde de meesten *groote babelaers zo lange het hun niet en kost.* Feit is nochtans dat enkele heren, waaronder graaf d'Hane de Steenhuize, de patriotten krachtig hebben gesteund (55).

KASSELRIJ OUDENAARDE.

De graanschaarste in 1789 en de daarmee gepaard gaande hoge levensduurte namen in de maanden juni, juli en augustus acute vormen aan. Gevolg hiervan waren rellen en plunderin-

---

(53) Verslag van de magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, 3 november 1789, RAR, SG, 71; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 4 november 1789. **Zwarten Boek,** I, p. 3-6; Beslissingen van het Geheim Comité, 5 november 1789. ARA, KRG, 326, nr. 348 - Meer over abt Van Havermaet bij P. GUILLEMIN, **Geraardsbergen. De stad op den berg** (Luik, 1945), p. 44-45.

(54) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 23 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 148-150. - Aanklacht van G. De Vos, kleermaker te Geraardsbergen, aan (?) Trauttmansdorff, 30 oktober 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 4 november 1789. ARA, KRG, 326, nr. 320.

(55) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, s.d. en beslissingen van het Geheim Comité, s.d. **Zwarten Boek,** IV, p. 95-97. - J.F. Breyne, inwoner van Herzele, aan (?) Trauttmansdorff, 30 september 1789. **Zwarten Boek,** III, p. 61.

gen in de meeste steden (56). In het Oudenaardse gingen hulpbehoevenden 's nachts brood opeisen (57). Deze sociale groep was dan ook bijzonder ontvankelijk voor de aansporingen van de patriotten tot opstand en geloofde zelfs de ongerijmdste geruchten over de voorbereiding ervan (58). Dit ontevreden volk keerde zich zowel tegen de vertegenwoordigers als tegen de aanhangers van Jozef II. Sommige ambtenaren van de vorst dienden hun ontslag in, meerdere royalisten weken uit (59).

---

(56) Op 27 juli 1789 werd in de provincie Brabant een ordonnantie tegen de oproerigheid en plunderingen uitgevaardigd. Maroucx achtte de afkondiging ervan in de provincie Vlaanderen nog niet nodig. Doch op 25 augustus gelastte de regering de Raad van Vlaanderen met de promulgatie van het edict. Ordonnatie van Jozef II van 27 juli 1789. OPBA, XIII, p. 318-319; Rapporten van Maroucx aan Trauttmansdorff, 31 juli en 5 augustus 1789. ARA, KRG, 2578, resp. hol. 68-68v. en 65-66; Antwoorden van Trauttmansdorff aan Maroucx, 2 en 8 augustus 1789. ARA, KRG, 2578, resp. fol. 67-67v. en 61; Beslissingen van het Geheim Comité, 24 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 31 en ARA, KRG, 42; Trauttmansdorff aan Maroucx, 25 augustus 1789. ARA, KRG, 2582, fol. 104. - Begin juni reeds hadden te Dendermonde ten gevolge van de graanschaarste relletjes plaats gehad. Rapport van pensionaris F. D'Hoop, 4 juni 1789. SAA, 21, fol. 11v. - 12; Magistraat van de stad Dendermonde aan Trauttmansdorff, 17 augustus 1789. ARA, KRG, 2580, fol. 142-143. - Eind juli verzocht het hoofdcollege van het Land van Waas de regering om militaire steun, want in verscheidene steden van zijn district en vooral te Lokeren werden graanhandelaars en bakkers met plunderingen bedreigd. Rekwest van het hoofdcollege van het Land van Waas aan Trauttmansdorff, 30 juli 1789. ARA, KRG, 2578, fol. 71-71v. en ARA, KRG, 42. - A. Minder beklemtoonde in zijn studie **Le Duché de Limbourg et la Révolution Brabançonne** (Pepinster, 1940) dat de graanschaarste in de provincie Limburg maar een bijkomstige oorzaak was van de rellen in de maanden augustus en september van 1789. De verklaring van de oproerigheid lag volgens de auteur in de invloed van de Franse en vooral van de Luikse Revolutie. Want niet alleen door het lezen van dagbladen en andere geschriften over die revoluties, maar ook door de dagelijkse contacten met de Luikenaars kwam het volk van de provincie Limburg ermee in aanraking. A. MINDER, o.c., p. 44-47. Ver van het belang van de Franse en Luikse Revolutie voor de Brabantse Omwenteling te willen onderschatten, dient met de weerslag van de graanschaartste en levensduurte rekening gehouden. Want precies dat deel van de bevolking dat het meest door de graanschaarste getroffen werd, stond open voor de oproep tot verzet tegen de vorst.

(57) Hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde aan Maroucx, 3 augustus 1789. ARA, KRG, 2579, fol. 43-43v.

(58) Meerdere ordonnanties werden door de regering uitgevaardigd om de berichten door en over de patriotten verspreid, te ontzenuwen. - Begin oktober richtte een hoofdschepen van het Land van Waas, Walwein de Tervliet, zich tot de regering met een project **pour prévenir et empêcher une fermentation dangereuse**. Dit voorstel hield in dat de regering de stijgende werkloosheid zou bestrijden door openbare werken te laten uitvoeren tegen lonen die in een bepaalde verhouding tot de graanprijs stonden. Project van Walwein de Tervliet aan Trauttmansdorff, 3 oktober 1789. ARA, KRG, 2592, fol. 180-181v. - Ook in regeringskringen was men de mening toegedaan dat om de rust in Vlaanderen te herstellen, de graanschaarste en levensduurte moesten verholpen worden.

(59) Verzoekschrift van J. De Raed, schepen van Oudenaarde, en E.F. De Barre, pensionaris, aan Maroucx, 28 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 233; H. De Smet, baljuw van Oudenaarde, aan (?) Trauttmansdorff, 10 november 1789. ARA, KRG, 2596, fol. 155-156.

Naast herbergen waren de vergaderplaatsen van gilden en andere verenigingen gunstige gelegenheden voor het verspreiden van de patriottische ideeën. Sinds enige jaren bestond te Oudenaarde de vereniging *cravatten,* waarvan de leden witte dassen droegen en 's zondags samen kwamen louter om zich te vermaken. Deze vereniging kende in de zomermaanden van 1789 een opvallende uitbreiding, waaronder enkele uitgesproken patriotten van Oudenaarde en omgeving. Juist in die maanden wijzigden de leden hun uiterlijk kenteken in zwarte dassen, wat het volk dadelijk - en terecht - in verband bracht met het aannemen van een patriottische gezindheid (60). Toen Maroucx dit vernam, wenste hij nadere inlichtingen. Hij belastte, met goedkeuring van Trauttmansdorff, de hoofdbaljuw van de Kasselrij Oudenaarde, De Patin, met een informatieve opdracht (61). Tijdens een kort verblijf in de stad stelde De Patin vast, dat de vereniging in stichting en werking inderdaad op ontspannin en vermaak gericht was, doch gezien de toetreding van talrijke personen *tous animés d'un même esprit suspectil,* waakzaamheid geboden was (62). Een officieel onderzoek werd nooit ingesteld.

Op 6 oktober meldden de schepenen van Oudenaarde aan Maroucx dat sedert enkele weken in de stad onlusten plaats grepen, «schandalige» aanplakbiljetten en pamfletten verspreid en have en goed bedreigd werden. Ze drongen sterk op een strikte geheimhouding van hun schrijven aan en vroegen bij een eventueel onderzoek niet in het minst betrokken te worden, om de antipathie van het volk niet nodeloos aan te wakkeren (63). Omdat deze gegevens al te vaag bleken, de steun van de magistraat gering en de medewerking van het volk zeer twijfelachtig zouden zijn, zag Maroucx van een gerechtelijk onderzoek af (64). Wel besloot d'Alton op verzoek van Trauttmansdorff een detachement soldaten naar Oudenaarde te zenden, omdat, aldus de

---

(60) Verslag van de verklaring van P. Fr. Schepers, directeur van de provinciale rechten der Staten van Vlaanderen, 26 augustus 1789. ARA, KRG, 2596, fol. 265-268.

(61) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 28 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 263-263v; Beslissingen van het Geheim Comité, 30 augustus 1789. ARA, KRG, 2583, fol. 262.

(62) Rapport van B. De Patin, hoofdbaljuw van de Kasselrij Oudenaarde, 8 september 1789. ARA, KRG, 42.

(63) Rekwest van de magistraat van Oudenaarde aan Maroucx, 6 oktober 1789. ARA, KRG, 42 en **Zwarten Boek,** IV, p. 95. - De vrees van de schepenen was zo sterk, dat ze hun brief langs een tussenpersoon naar Maroucx zonden.

(64) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 8 oktober 1789. ARA, KRG, 42.

regering, *in Vlaenderen geene plaetsen zyn alwaer den Patriotismus meer heerscht als tot Audenaerde en Aälst* (65).

In oktober werd in Vlaanderen, zoals in Brabant en Henegouwen, op bevel van d'Alton een zuiveringsactie doorgevoerd, om voorgoed aan de patriottische propaganda een eind te maken. Enkele vooraanstaande personen die als uitgesproken patriotten bekend stonden, werden zonder enige betichting aangehouden (66). Tot de gearresteerden behoorde de reeds hoger vernoemde griffier van de Kasselrij Oudenaarde, Joannes Jozef Raepsaet, die op 21 oktober door militairen met onbekende bestemming werd weggevoerd. Dadelijk alarmeerde zijn echtgenote de hoofdschepenen van de Kasselrij Oudenaarde, die een rekwest bij de regering indienden. Hierin protesteerde het hoofdcollege tegen de onwettige arrestatie en eiste de vrijlating van de griffier (67). Terwijl de Staten van Vlaanderen, op verzoek van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, hun plattelandsdistricten raadpleegden over het indienen van een vertoog bij de regering, betichtte Trauttmansdorff de Staten dat de aangehouden gijzelaars waren voor de Vlaamse patriotten die bij een samenzwering in Brabant betrokken waren geweest (68).

Op 25 oktober zond de Raad van Vlaanderen een rekwest naar de regering. Uitgaande van het recht *que les sujets y doivent, par principe constitutionel, être traités tant au civil qu'au criminel et à l'extraordinaire pardevant leur juge naturel et competent par droit et sentence,* veroordeelde hij het «gewelddadig optreden» van de regering en betwijfelde sterk de efficiëntie er-

(65) Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 9 oktober 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 11 oktober 1789. **Zwarten Boek,** IV, p. 92-93; Trauttmansdorff aan d'Alton, 16 oktober 1789. **Mémoires d'Alton,** I, p. 44 en **Zwarten Boek,** IV, p. 91-92; d'Alton aan Trauttmansdorff, 18 oktober 1789. **Mémoires d'Alton,** I, p. 116-117.

(66) Rapport van d'Alton aan Jozef II, 23 oktober 1789. **Mémoires d'Alton,** I, p. 247.

(67) Echtgenote van J.J. Raepsaet aan het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, s.d. RAR, KO, 162. - Resolutie van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, 22 oktober 1789. RAR, KO, 162; Rekwest van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, s.d. RAR, KO, 162.

(68) Hoofdcollege van de Kasseldij Oudenaarde aan de Staten van Vlaanderen, 22 oktober 1789. RAR, KO, 162; Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, 26 en 29 oktober 1789. RAR, KO, 162; Resolutie van de Staten van Vlaanderen van 26 oktober 1789. RAR, KO, 162; Project van het vertoog van de Staten van Vlaanderen aan de regering te Brussel, s.d. ARA, KRG, 2593, fol. 76-79v. - De verklaring van Trauttmansdorff was een indirect antwoord op het vertoog van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, s.d. en beslissingen van het Geheim Comité, 28 oktober 1789. ARA, KRG, 325, nr. 202; Trauttmansdorff aan de Staten van Vlaanderen, 28 oktober 1789. RAR, KO, 162. - Juist in die dagen waren in de provincie Brabant samenzweringen ontdekt. Hiervan maakte de gevolmachtigde minister handig gebruik om het optreden van d'Alton te verantwoorden. Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 22 oktober 1789. **Zwarten Boek,** IV, p. 89-90.

van. Dit vertoog bleef onbeantwoord (69). Gesterkt door de positieve adviezen van hun plattelandsdistricten dienden ook de Staten van Vlaanderen bij de regering een soortgelijk rekwest in. Trauttmansdorff antwoordde dat hogere staatsbelangen het militair optreden noodzaakten en beloofde dat de militaire wachten die sinds half oktober de huizen van verdachten bewaakten, spoedig zouden teruggetrokken worden (70). Dit antwoord bevredigde allerminst het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, dat een nieuw verzoekschrift bij de regering indiende. Tevergeefs (71).

Niet alleen bij de provinciale en lokale overheid maar ook bij het volk verwekten de berichten over de onwettige aanhoudingen grote opschudding. Te Oudenaarde bewapenden de leden van de *crawatten* zich om Raepsaet te bevrijden. Hun poging mislukte (72). Met hetzelfde doel werd op 26 oktober J. von Crumpipen op zijn kasteel te Temse door patriotten ontvoerd. Pas na de inneming van Gent door de patriotten werd Raepsaet door de regering in vrijheid gesteld, in de hoop dat deze geste aan de opstand in Vlaanderen een eind zou maken (73). Het was echter, zoals dadelijk zal blijken, een ijdele hoop.

III. HET UITBREKEN VAN DE OPSTAND.
(oktober-november 1789)

Na de inval in de Kempen op 24 oktober 1789 en ondanks de behaalde overwinning te Turnhout trok het patriottenleger zich opnieuw op Hollands grondgebied terug, omdat de verwachte opstand in de steden uitbleef (74). Op aansporen van Vonck, die vooral de zwakke verdediging van Vlaanderen beklemtoonde - te Gent verbleven op dat ogenblik slechts twee compagnies

(69) Vertoog van de Raad van Vlaanderen, 25 oktober 1789. ARA, KRG, 2593, fol. 231-233v.; Beslissingen van het Geheim Comité, 27 oktober 1789. ARA, KRG, 2593, fol. 230.

(70) Vertoog van de Staten van Vlaanderen aan de regering, 3 november 1789. RAR, KO, 162. - Trauttmansdorff aan de Staten van Vlaanderen, 4 november 1789. RAR, KO, 126. Deze brief werd op bevel van Trauttmansdorff naar al de plattelandsdistricten van Vlaanderen gezonden.

(71) Vertoog van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde aan de regering, 9 november 1789. ARA, KRG, 326, nr. 565.

(72) H. VAN DE VELDE, **Het Oudenaardsche door de Eeuwen heen** (s.l., 1946) p. 178-179.

(73) J. GERARD, **Journal des troubles**, I, p. 14. -In de nacht van 21 en 22 november 1789 mocht de griffier de citadel van Antwerpen, waar hij opgesloten was, verlaten om naar Vlaanderen terug te keren.

(74) Meer over de inval in de Kempen en de verovering van de andere provincie bij S. TASSIER, **Les Démocrates Belges de 1789. Etude sur le Vonckisme et le Révolution Brabaçonne** (Brussel, 1930), p. 173-183.

van het regiment van Vierset (ca. 300 man) -, besloot het Comité van Breda tot een inval in Vlaanderen. Maroucx hiervan op de hoogte gebracht, alarmeerde onmiddellijk Trauttmansdorff en benadrukte de grote kans op slagen van dit invalsplan. Zelfs in de veronderstelling, aldus Maroucx, dat het platteland de keizer trouw bleef, toch zal geen enkele boer uit eigen beweging zich tegen de gewapende benden verzetten. Bovendien waren de keizerlijke functionarissen van het Land van Waas gevlucht en beschikte de regering derhalve niet langer over de zo nodige inlichtingsbronnen betreffende de beweging van de patriottische troepen (75).

Een deel van het patriottenleger (ca. 1000 man) o.l.v. majoor Devaux viel op 7 november 1789 het Land van Waas binnen. Dat het aan een grondige voorbereiding ontbrak, bleek al dadelijk uit de moeilijkheden bij de overtocht van de Schelde in de nabijheid van het fort van Lillo. Een andere misrekening waren de te hoge verwachtingen omtrent het enthousiasme en de spontane aanhang van het volk. Door de patriottische propaganda van de voorbije maanden hadden de leiders immers een algemene opstand beoogd die vooral in de steden met de inval van het patriottenleger zou uitbreken. Gepaard hiermee hadden ze een gevoelige uitbreiding van de patriottische gelederen voorzien, waarop ze rekenden om de inneming van Gent te bewerken. Een algemene opstand bleef uit, en ook de bijval was heel wat kleiner dan verhoopt. Toen majoor Devaux op 9 november St.-Niklaas bereikte, was hij ten zeerste verwonderd, *de ne pas trouver des gens armés le long des routes volant à son secours comme on lui avoit promis.* De legerleiding zocht de verklaring in een tekort aan wapens bij de bevolking. Daarom werden dadelijk de magistraten en bestuurscolleges van het Land van Waas aangemaand binnen de vierentwintig uur alle wapens bij particulieren te verzamelen en in te leveren. Een pover resultaat. De meeste wapens waren vroeger ingeleverd, de resterende waren grotendeels onbruikbaar. Wel sloten zich in de steden St.-Niklaas en Lokeren vele vrijwilligers bij de patriotten aan (76). Toch is het

---

(75) Rapbort van Maroucx aan Trauttmansdorff, 5 november 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 6 november 1789. ARA, KRG, 326, nr. 395; Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 7 november 1789. ARA, KRG, 2602, nr. 426 en **Zwarten Boek**, I, p. 18-19.

(76) DIERICX, **Mémoire pour servir de Justification à Monsieur le Chevalier DIERICX, envoyé par son Commandant à la Découverte pendant l'Attaque de Gand le 13 Novembre 1789** (s.l., 1790), p. 9-11; - Getuigenis van de stadhouder en magistraat van Lokeren, 28 december 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique de la Révolution flamande des années 1789 et 1790** (Gent, s.d.), p. 253. (Marquis de Bruges is de schuilnaam voor een ons onbekend gebleven lid van het Comité Generaal van Vlaanderen te Gent). - Te Lokeren sloten zich meer dan 150 man bij het patriottenleger aan. - Regeringskringen te Brussel schatten de aangroei van het patriottenleger in het Land van Waas op 500 man. Rapport van d'Alton aan Jozef II, 13 november 1789. **Mémoire d'Alton**, I, p. 260-264.

uitblijven van een oplaaiend volksenthousiasme niet verwonderlijk. Allereerst omdat de patriotten tot St.-Niklaas een agrarische streek waren doorgetrokken, waar zeker geen algemeen uitgesproken patriottische sympathieën bestonden, en waar bovendien, in tegenstelling tot de steden, de fel verspreide bewoning het uitbreken van een spontane opstand remde, zo niet onmogelijk maakte. Verder is het ook begrijpelijk dat de bevolking een eerder afwachtende houding aannam - een confrontatie tussen het patriottische en keizerlijke leger had nog steeds niet plaats gehad -, en de succesvolle afloop van deze onafhankelijkheidsbeweging tegen de vreemde overheerser - de Zuidelijke Nederlanden hadden sinds eeuwen niets anders gekend - was nog lang niet zeker.

In elk geval hebben de patriotten tijdens hun opmars door het Land van Waas niet de minste tegenstand vanwege de plaatselijke bevolking ondervonden. Zonder verzet werd bij de verschillende haltes voor een onderkomen van het leger gezorgd. Het hoofdcollege van het Land van Waas, door de patriotten om logement voor de troepen verzocht, belastte de magistraat van St.-Niklaas, hiertoe alles zo goed mogelijk te regelen ten einde *alle onheylen te voorcomen waer aen men in diergelijcke tyden soude konnen onderworpen syn* (77). Wel wezen het hoofdcollege en de magistraat het verzoek af van de thesaurier- generaal van de patriottische troepen in Vlaanderen, de ons bekende notaris J.B. Cammaert van St.-Amands, de geïnde belastingen van het comptoir van de rechten en domeinen van het Land van Waas voor het patriottenleger te bestemmen. *De vreese der slechte gevolgen van wegen het Gouvernement en konde hun niet laeten uytwerken de begeirte die zy hadden om ons te ondersteunen,* merkte Cammaert een jaar later op. Hij zag zich gedwongen, *manu militari* de nodige fondsen op te eisen (78).

Ongetwijfeld is generaal d'Alton in gebreke gebleven bij het stuiten van de patrottische inval. Afgezien van het feit dat Vlaanderen minder verdedigd was - *la Flandre étoit toujours moins fanatique que le Brabant* luidde een vroegere verklaring van d'Alton aan Jozef II -, is de regering pas op 8 november in actie getreden, hoewel Maroucx reeds op 6 november Trauttmansdorff op een nakende inval van de patriotten in Vlaande-

(77) Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 9 november 1789. RAG, LvW, 117.

(78) Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 12 en 13 november 1789. RAG, LvW, 117; J.B. Cammaert, **Omstandig Verhael**, p. 8-9. Te Bornem eiste J.B. Cammaert, die op 6 november 1789 door het Comité van Breda met de functie van thesaurier-generaal van de patriottische troepen in Vlaanderen was bekleed, 630 fl. van het comptoir der provinciale rechten en een som van 3000 fl. van de belastingontvanger van Lokeren. J.B. CAMMAERT, o.c., p. 9.

ren had gewezen (79). Op 8 november en volgende dagen gaf d'Alton instructies om in allerijl versterkingen naar Gent en het Land van Waas te zenden om de opmars van de opstandelingen te stuiten en ze terug te stoten via het fort van Lillo of Liefkenshoek (80). Drie kostbare dagen gingen echter verloren, en toen de Oostenrijkse versterkingen in Vlaanderen aankwamen, lag Gent reeds in het bereik van de patriotten. Tot een openlijk treffen was het niet gekomen. Dit zal d'Alton dan ook als verontschuldiging bij de keizer aanvoeren voor het falen van de militaire tegenactie (81).

Op 13 november vielen de patriotten Gent binnen en slaagden erin na drie dagen harde strijd de stad op de Oostenrijkers te veroveren (82). Dezen trokken zich terug in het Land van Aalst en in het Land van Dendermonde, waar vooral de vitale bruggen over Schelde en Dender bewaakt werden. D'Alton wou beide plattelandsdistricten als buffer gebruiken om een mogelijke patriottische opmars naar Brussel op te vangen (83). Deze crisis-situatie deed de onrust en spanning in dit grensgebied met Brabant toenemen, bijzonder in het sterk patriottisch gezinde Aalst. *Les paysans paroissoient n'être pas aussi animé qu'à la ville, où ils ont peine à se contenir,* constateerde kapitein De Vaux, die in deze stad gelegerd was (84). Een groep patriotten uit Geraardsbergen, o.l.v. geneesheer Vander Hulst, slaagden erin zich op de abdij van St.-Andries te Ninove meester te maken van twee kanonnen en deze naar hun stad te voeren. Te

---

(79) Rapport van d'Alton aan Jozef II, 25 oktober 1789. **Mémoire d'Alton,** I. p. 249-251. - Rapport van Maroucx aan Trauttmansdorff, 6 november 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 7 november 1789. ARA, KRG, 326, nr. 520.

(80) Brief van de Charvet, 8 november 1789, en beslissingen van het Geheim Comité, 9 november 1789. ARA, KRG, 326 nr. 466; Instructies van d'Alton aan luitenant-generaal-d'Arberg, 9, 12 en 13 november 1789. **Mémoire d'Alton,** I, resp. p. 358-360, 364-365 en 365-366; Instructies van d'Alton aan luitenant-kolonel de Gonteuil, 9 en 13 november 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 138-140; Instructies van d'Alton aan generaal- majoor de Schroeder, 10 en 11 november 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 107.

(81) Mijn opzet was, rapporteerde d'Alton enkele dagen later aan Jozef II, de patriotten in open veld aan te vallen en te verpletteren. Doch, aldus de generaal, de patriotten vermeden elke openlijke strijd. Rapporten van d'Alton aan Jozef II, 13, 14 en 16 november 1789. **Mémoire d'Alton,** I, p. 260-273.

(82) Rapporten van luitenant-generaal d'Arberg aan d'Alton, 14 en 15 november 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 62-68; **DIERICX, Mémoire,** p. 14-21.

(83) Instructies van d'Alton aan luitenant-generaal d'Arberg, 17 november 1789. **Mémoire d'Alton,** I, p. 370-371; Instructies van d'Alton aan luitenant-kolonel de Gontreuil, 19 november 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 140-141; Rapport van luitenant-generaal d'Arberg aan d'Alton, 17 november 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 69-70. - Rapport van d'Alton aan Trauttmansdorff, 25 november 1789. **Mémoire d'Alton,** I, p. 140-142; Rapport van d'Alton aan Jozef II, 18 november 1789. **Mémoire d'Alton,** I, p. 273-276.

(84) Rapport van kapitein De Vaux aan d'Alton, 14 november 1789. ARA, KRG, 2596, fol. 206-207v.

Zele vielen een twaalftal patriotten de woning van een belastingontvanger binnen en eisten de onmiddellijke verwijdering van de keizerlijke wapens boven de ingang. De ontvanger weigerde en werd gedood. Ook kregen de keizerlijke troepen af te rekenen met een sterke desertie, een ongunstig teken voor een oorlogvoerend leger (85). Toch kwam het in deze gebieden, zoals in het Land van Waas, niet tot een algemene opstand.

In tegenstelling tot het Land van Aalst en tot het Land van Dendermonde waren er in de Kasselrij Oudenaarde geen Oostenrijkse soldaten gelegerd. De inneming van Gent, waarbij ook vele vrijwilligers van Oudenaarde hadden geholpen, werd in deze stad met geestdrift gevierd. Enige dagen later werden te Oudenaarde met het oog op een mogelijke Oostenrijkse inval versterkingswerken uitgevoerd. De tijding dat Brussel op 14 december op de keizerlijke soldaten was veroverd, lokte te Oudenaarde, zoals elders, een algemene volksvreugde uit. Enige dagen voordien hadden de Oostenrijkers zich uit het Land van Aalst en uit het Land van Dendermonde teruggetrokken en was Vlaanderen van de laatste Oostenrijkers bevrijd (86).

Na deze militaire zegepraal stonden de patriotten voor een ontzaglijke taak : de opbouw van de Verenigde Nederlandse Staten.

IV. OPBOUW, ONDERMIJNING EN OPHEFFING VAN DE VERENIGDE NEDERLANDSE STATEN.

(november 1789 - december 1790)

1. LOKALE GRONDVESTEN.

Onmiddellijk na de inneming van de stad op 16 november 1789 werd te Gent het Comité Generaal van Vlaanderen, *representerend de generaliteit van het volck deser provincie,* opgericht met politieke, militaire en financiële bevoegdheid (87).

---

(85) Rapport van Kapitein De Vaux aan (?) d'Alton, 19 november 1789. ARA, KRG, 2597, fol. 74-74v. - Rapport van majoor de Bender aan (?) d'Alton, 30 november 1789. ARA, KRG, 2603, fol. 1-1v. - Instructies van d'Alton aan kolonel Keim, 8 december 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 181-182; Instructies van d'Alton aan generaal-majoor d'Happencourt, 7 en 8 december 1789. **Mémoire d'Alton,** II, p. 83-84.

(86) Omzendbrief van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde, 15 november 1789. RAR, KO, 162; H. VANDE VELDE, **Het Oudenaardsche door de Eeuwen heen,** p. 180-181.

(87) Dit Comité Generaal komt in de toenmalige documenten onder verschillende benamingen voor. Zie hiervoor P. ROGGHE, **De Omwenteling van 1789. Het aandeel van Vlaanderen, inzonderheid van de Staten van Vlaan-**

Onder leiding van dit Comité Generaal ontstond vóór eind november te Lokeren en te Oudenaarde een lokaal comité resp. voor het Land van Waas en de Kasselrij Oudenaarde, die zonder enige tegenstand in handen van de patriotten gevallen waren. Het lokale comité was hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de ordehandhaving en de rekrutering van soldaten in de kasselr (88). Zodra de keizerlijke troepen zich uit het Land van Aalst en het Land van Dendermonde teruggetrokken hadden, kwam te Geraardsbergen, Aalst, Zottegem en Dendermonde een comité tot stand. Het oprichten van drie comités in het Land van Aalst is wellicht te verklaren door de uitgestrektheid en het strategisch belang van dit plattelandsdistrict en door de uitgesproken keizerlijke sympathieën in de westelijke zone. Aanleiding tot het aanstellen van een «supplementair» comité te Geraardsbergen en Zottegem was een verzoek van particuliere zijde, terwijl het comité te Aalst, zoals in de andere kasselrijen, ontstond onder impuls van het Comité Generaal (89).

De lokale comités, zoals trouwens het Comité Generaal van Vlaanderen zelf, beantwoordden aan de progressistische ideeën die Vonck voorstond. De samenstelling van de lokale comités

---

deren, in **Bijdragen tot de Geschiedenis en de Oudheidkunde,** 1943, I. p. 154. - Ook te Brussel en Bergen werd een Comité Generaal opgericht. Over deze Comités Generaal zie S. TASSIER, **Les Démocrates Belges de 1789,** p. 197-200. - Volgens Tassier (o.c., p. 198) zou het Comité Generaal van Vlaanderen uit reeds bestaande lokale comités gegroeid zijn. Dit geldt niet, zoals dadelijk zal blijken, voor de hier onderzochte plattelandsdistricten.

(88) Commissie van oorlog van de Staten van Vlaanderen aan het comité te Aalst, 15 januari 1790. RAG, SvV, 1017, nr. 13; Commissie van oorlog van de Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van het Land van Dendermonde, 12 februari 1790. RAG, SvV, 1017, nr. 60. - Vooral tijdens de eerste maanden na de opstand nam het lokale comité de ordehandhaving in heel het plattelandsdistrict waar. Daar de nog niet vernieuwde magistraten en bestuurscolleges niet zozeer een keizersgezinde maar dan toch een opportunistisch afwachtende houding aannamen, verwachtte het Comité Generaal hiervan terecht een ongunstige weerslag op de ordehandhaving in de steden en vooral op het platteland, dat meer dan de steden keizersgezind bleef en waar ook de wisseling van de bestuurscolleges later doorgevoerd werd.

(89) Begin december 1789 diende een inwoner van Geraardsbergen, Frans Wieisbecq, bij het Comité Generaal een rekwest in om in deze stad een comité op te richten, ten einde verdere ordeverstoringen te voorkomen. Na een plaatselijk onderzoek door twee gecommitteerden willigde het Comité Generaal het verzoek in. Rekwest van Frans Wieisbecq aan het Comité Generaal van Vlaanderen, 2 december 1789, rapport van J.B. Rens en J. Van de Walle, gecommitteerden van het Comité Generaal van Vlaanderen, 3 december 1789, en verklaring van de magistraat van Geraardsbergen, 3 december 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique,** p. 124-127; Resolutie van de magistraat van Geraardsbergen van 3 december 1789. RAR, SG, 54, fol. 49-50. - Eveneens om verdere onlusten te voorkomen en inz. om actieve royalisten te bestrijden, vroegen een veertigtal inwoners van Zottegem aan het Comité Generaal de oprichting van een comité aldaar. Ook dit verzoek werd positief beantwoord. Resolutie van het Comité Generaal van Vlaanderen van 31 december 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, o.c., p. 264-266; Resolutie van het Comité Generaal van Vlaanderen van 7 januari 1790. RAG, SvV, 1029, fol. 4.

was dan ook democratisch; het aandeel van de burgerij en lage geestelijkheid was wel niet exclusief maar toch overwegend. De leden waren natuurlijk patriotten. Sommigen waren reeds protagonisten vóór de revolutie, anderen... werden het daarna. Zo telde het achttienledige comité van Geraardsbergen naast vier advocaten, drie geestelijken, een geneesheer en een notaris, enkele *gezeleerde patriotten* van vóór de opstand, nl. priester Bijl, onderpastoor Criek en de burgers De Schauwer en Canivé (90). In het comité van Aalst, bestaande uit negen leden waaronder vier advocaten, zetelden Causiau en Van Boterdael, pioniers van de opstand in het Land van Aalst (91).

De positieve verstandhouding die heerste tussen het Comité Generaal van Vlaanderen en de Staten van Vlaanderen - dit in tegenstelling tot de provincie Brabant, waar de Staten van Brabant zich tegen het bestaan van het Comité Generaal te Brussel verzetten -, manifesteerde zich ook in de samenwerking tussen de lokale comités en de magistraten, althans na de vernieuwing van deze laatste (92). Deze samenwerking werd nog verstevigd doordat in sommige steden bij de magistraatswisseling leden van het lokale comité in de magistraat opgenomen werden. Zo te Oudenaarde, waar op 3 december 1789 bij de magistraatsverandering, op verzoek van het lokale comité doorgevoerd, vier van de zes leden van het comité tot schepen werden verkozen en een vijfde, een broer van griffier J.J. Raepsaet, tot oppervoogd aangeduid (93). Te Aalst maakten vanaf 28 december 1789 twee leden van het plaatselijk comité deel uit van de vernieuwde magistraat (94).

Bracht de vernieuwing van magistraten en bestuurscolleges, die, soms op aandringen van het lokale comité, eind 1789 en begin 1790 op grote schaal doorgevoerd werd, vaak geen volledige, soms slechts een geringe vervanging van de schepenen en wethouders van vóór de opstand, toch betekende zij een wending in

---

(90) Verslag van de magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, 18 oktober 1789. RAR, 71 en **Zwarten Boek**, V, p. 126-131. - Lijst van de leden van het comité van Geraardsbergen bij MARQUIS DE BRUGES, o.c., p. 127.

(91) Resolutie van het Comité Generaal van Vlaanderen van 17 december 1789. SA, 21, fol. 17v. en uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique**, p. 181. - Anonieme brief aan de Staten van Vlaanderen, 29 september 1789. **Zwarten Boek**, IV, p. 105.

(92) Over de samenwerking tussen de Staten van Vlaanderen en het Comité Generaal van Vlaaderen zie P. ROGGHE, **De Omwenteling van 1789**, p. 155-156. - Meer over de moeilijkheden tussen de Staten van Brabant en het Comité Generaal te Brussel zie S. TASSIER, **Les Démocrates Belges de 1789**, p. 202-203.

(93) Resolutie van de Staten van Vlaanderen van 3 december 1789. RAG, SvV, 1026, fol. 8v-9; Zie ook H. VANDE VELDE, **Het Oudenaardsche door de eeuwen heen**, p. 180.

(94) Resolutie van de magistraat van Aalst van 28 december 1789. SA, 21, fol. 19-19v.; Magistraat van Aalst aan de Staten van Vlaanderen, 9 januari 1790. RAG, SvV, 1100 en SvV, 1014, fol. 24.

de gezindheid van de lokale besturen (95). Keizersgezinden werden systematisch geweerd en overtuigde patriotten aangesteld. De meeste schepenen bleven zich bijna uitsluitend bekommeren òm de welvaart en orde in hun bestuursgebied, waarvoor een patriottische houding gunstig was. Meestal mengden ze zich niet in de steeds scherper wordende opiniestrijd op regeringsvlak.

De ontbinding van het Comité Generaal van Vlaanderen op 8 mei 1790 was, na enkele maanden van samenwerking, het resultaat van de divergentie die zich tussen de Staten van Vlaanderen en het Comité Generaal vanaf februari-maart 1790 begon af te tekenen. Onder druk van Van der Noot, die, na de uitschakeling van de aanhangers van Vonck in Brabant, de ideeën van zijn tegenstander ook in Vlaanderen bekampte, en onder invloed van de buitenlandse politieke ontwikkeling inz. in Frankrijk, die voor Vonck ongunstig was, gingen de Staten van Vlaanderen een meer orthodox Statistische koers varen (96). De lokale comités bleven wel bestaan, doch kwamen volledig onder controle van de Staten van Vlaanderen, meer bepaald onder het gezag van de Commissie van oorlog, een sectie van de Staten van Vlaanderen die op 31 december 1789 was opgericht. Of en in welke mate een dergelijke ontwikkeling zich ook op het vlak der lokale comités en magistraten voordeed, is moeilijk na te gaan. In eerste instantie bleef de bezorgdheid van de magistraten en bestuurscolleges beperkt tot de stad of het dorp, waaraan de ideologische ontwikkeling van het nu eenmaal getriomfeerd patriottisme ondergeschikt bleef.

In de lijn van het zegevierend patriottisme lag eveneens de oprichting van vrijwilligerscorpsen. Vanaf eind 1789 en tijdens heel het jaar 1790 ontstonden in steden en dorpen corpsen om met *alle neirstigheijdt te invigileren tot het doen onderhouden de goede ordre ende police, vervolgens om ook te beletten alle desorders die souden konnen strecken tot stooringhe vande publique ruste ende strijdigh sijn aen het gemeene welvaeren deser stadt* (97).

Waren de doeleinden dezelfde, nl. het verzekeren van de overwinning, het verijdelen van elke anti-patriottische actie, de be-

(95) Zie o.m. de verpicturing van de magistraat van Geraardsbergen en Ninove resp. in A. DE PORTEMONT, **Recherches historiques sur la ville de Grammont en Flandre** (Gent, 1870), p. 63-64, en H. VANGASSEN, **Geschiedenis van Ninove**, II (Ninove, 1959), p. 621-622.

(96) Meer over de ontbinding van het Comité Generaal van Vlaanderen bij P. ROGGHE, **De Omwenteling van 1789**, p. 164-171.

(97) Uit het rekwest van een dertigtal inwoners van Geraardsbergen aan de magistraat van Geraardsbergen, april 1790. RAR, SG, 54, fol. 61v.-62. - De taak van het vrijwilligerscorps beperkte zich niet tot de eigen stad of gemeente, maar kon zich ook, op verzoek van naburige bestuurscolleges en magistraten of op bevel van hogerhand, tot de omringende dorpen en steden, soms zelfs tot over de grenzen van de kasselrij, uitstrekken.

scherming van personen en goederen tegen keizersgezinde aanvallen en het handhaven van de openbare orde, de wijze van oprichting kende een grote verscheidenheid. Te Rupelmonde nam de St.-Jorisgilde het initiatief tot het vormen van een corps en te Burcht was het de pastoor die de eerste stoot gaf (98). Een dertigtal inwoners van Geraardsbergen vroegen aan de magistraat de toelating om een corps te mogen oprichten, terwijl te Beveren(-Waas) een zekere Judocus Rooman het roer in handen nam en spoedig het bevel voerde over een honderdvijftig man tellend corps (99). Te Oudenaarde werd tot de vorming van een corps overgegaan op aandringen van het hoofdcollege van de Kasselrij, dat trouwens enige weken later - in navolging van het Land van Waas - al de magistraten en bestuurscolleges van het district aanspoorde om een corps in het leven te roepen (100).

Ondanks de verscheidenheid in de wijze van oprichting kan men toch enkele tendensen betreffende de lokalisatie van de vrijwilligerscorpsen vaststellen. Op grote schaal werden in het Land van Dendermonde, het Land van Waas en in de Kasselrij Oudenaarde corpsen opgericht. In het Land van Aalst ontstonden aanvankelijk slechts in de steden en de omliggende dorpen corpsen, enkele uitzoderingen niet te na gesproken; in sommige plattelandsstreken - we denken aan de westelijke zone - kwamen in de eerste helft van 1790 weinig corpsen voor, wat stellig verband hield met hun uitgesproken royalistische gezindheid, waarover later meer (101).

De erkenning van een vrijwilligerscorps werd aan de lokale overheden of de hoofdcolleges of aan de Staten van Vlaande-

---

(98) Reeds eind oktober kwam een corps te Rupelmonde tot stand en op 21 april 1790 bood het zijn diensten aan de Staten van Vlaanderen aan. Vrijwilligerscorps van Rupelmonde aan de Staten van Vlaanderen, 21 april 1790. RAG, LvW, 534. - Meer over het vrijwilligerscorps en de St.-Jorisgilde te Rupelmonde bij A. ROELENS, **Rupelmonde lid van Vlaanderen. Vrij korps-Volontaire in de Brabantse Omwenteling van 1789-1790,** in **Annalen van den Oudheidkundige Kring van het Land van Waas,** 1936, XXXXVIII, p. 60. - E. DILIS en R. DE GROODT, **Bijdragen tot de Kerkelijke Geschiedenis van Burcht.** in **Annalen van de Oudheidkundige Kring van het Land van Waas,** 1911, XXIX, p. 19.

(99) Rekwest van een dertgtal inwoners van Geraardsbergen aan de magistraat van Geraardsbergen, april 1790. RAR, SG, 54, fol. 61v.-62 Resoluties van de magistraat van Geraardsbergen van 18 en 19 april 1790. RAR, SG. 54. fol. 60v.-61v. - Commissie van oorlog van de Staten van Vlaanderen aan Versmessen, schepen van het Land van Waas, 20 mei 1790. RAG, SvV, 1017, nr. 226.

(100) Omzendbrief van het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde aan de magistraten en bestuurscolleges van de Kasselrij Oudenaarde, 28 juni 1790. RAR, KO, 163. - Zie ook de resoluties van het hoofdcollege van het Land van Waas van 8 en 15 juni 1790. RAG, LvW, 117.

(101) Documentenreeks in RAG, SvV, 1016, 1017, 1088, 1092 en RAG,LvW, 117. - Gegevens over de lokalisatie van vrijwilligerscorpsen ook bij Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, **Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen.**

ren gevraagd, welke willekeur niet te wijten was aan een afwijzende houding van een of ander bestuurslichaam, maar wel aan een nog gebrekkige organisatie, eigen aan het klimaat van de eerste maanden na de overwinning. Het is pas vanaf de tweede helft van 1790 dat de Staten van Vlaanderen algemeen geldende voorschriften decreteerden. De voorwaarden tot het oprichten van een corps waren het afleggen van de eed van trouw en het aanvaarden van het algemeen reglement (102). De eed van trouw aan de Staten van Vlaanderen mocht ofwel voor het hoofdcollege in de hoofdplaats van de kasselrij ofwel voor de Staten te Gent afgelegd worden. In hun enthousiasme gaven de meeste corpsen de voorkeur aan Gent, hoewel de hoofdschepenen er krachtig op aandrongen deze plechtigheid in de hoofdplaats van de kasselrij te houden om alzo de samenhorigheid en eensgezindheid tussen de corpsen onderling en met het hoofdcollege te versterken. Het reglement bevatte naast een reeks bepalingen over de dagelijkse *dienst ende regeltucht,* een nauwkeurige omschrijving van de verhouding corps - lokale besturen (103).

In het algemeen heerste er een goede verstandhouding en een nauwe samenwerking tussen de vrijwilligerscorpsen en de lokale besturen. Conflicten bleven echter, vooral in de beginfase, niet uit. Te Lokeren verzette het corps zich, gesteund door het lokale comité, tegen de supervisie van de magistraat omdat de schepenen, zo beweerde het comité, schijnpatriotten waren en een

(102) Zie b.v. de instructies van de Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van het Land van Waas. Verslag van het hoofdcollege van het Land van Waas, 11 juli 1790. RAG, LvW, 117. - Eedformule door de Staten van Vlaanderen op 5 juli 1790 goedgekeurd. RAG, SvV, 1092, fol. 83. - Voor gegevens over het uitvaardigen van het reglement op 1 juli 1790 zie de resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 3 juli 1790. RAG, LvW, 117 Vóór 1 juli 1790 hadden sommige corpsen zelf reeds een reglement opgesteld, dat door de Staten werd goedgekeurd. Zie o.m. het reglement van het corps van Geraardsbergen. RAR, SG, 54, fol. 62-63.

(103) Zie hiervoor de resoluties van het hoofdcollege van het Land van Waas van 8 en 9 juli 1790. RAG, LvW, 117. - De eedaflegging ging steeds met grote luister gepaard. Samen met de corpsen woonden de lokale overheden en vele burgers de plechtigheid bij. Zie o.m. het verslag van de eedaflegging te St.-Niklaas op 14 september 1790 door de corpsen van Basel, Kemzeke, St.-Gillis, St.-Niklaas, Vrasene en Zwijndrecht, 14 september 1790. RAG, LvW, 117; Verslag van de eedaflegging te St.-Niklaas op 19 november 1790 door de corpsen van De Klinge, Kieldrecht en Verrebroek, 19 november 1790. RAG, LvW, 117; Verslag van de eedaflegging te Gent op 28 juli 1790 door het corps van Rupelmonde, 29 juli 1790. Uitg. door A. ROELENS, **Rupelmonde lid van Vlaanderen**, p. 67-69. - De corpsen die de eed te Gent aflegden, werden in het dagblad **Gazette van Gend vermeld.** - Over de inspanning van het hoofdcollege van het Land van Waas om het corps van Temse ervan te weerhouden, voor de eedaflegging naar Gent te gaan, zie de resoluties van het hoofdcollege van het Land van Waas van 5 en 9 juli 1790. RAG, LvW, 117.

bestendig gevaar voor het corps betekenden (104). Te Temse besloot het corps alleen de bevelen van het hoofdcollege en de Staten op te volgen, omdat - en opnieuw dezelfde klacht - de wethouders de volledige controle en leiding over het corps voor zich opeisten (105). Wrijvingen ontstonden ook tussen de verschillende corpsen van eenzelfde stad of dorp. Om zulke spanningen te vermijden - de corpsen moesten immers de rust bevorderen, niet verstoren - decreteerden de Staten op 15 augustus 1790, op verzoek van het hoofdcollege van het Land van Waas, dat *in elke plaets ten platte lande maer een corps vrijwillige of een genoodschap te gedoogen, maer verscheyde compagnien, alle onder eenen en den zelven état-major onder het onmiddellyk toezigt van elks respectief magistraet, conform aen den algemeynen eed op dit stuk voorgeschreven* (106). Onenigheden waren hierdoor niet uitgesloten, maar werden toch sterk ingedijkt.

Het grote probleem bij de oprichting van corpsen was niet het tekort aan vrijwilligers - het enthousiasme was opvallend -, maar wel het ontbreken van de nodige fondsen voor de bewapening. Vele corpsen deden hiervoor een beroep op de Staten van Vlaanderen. Deze verwezen hen echter naar de hoofdcolleges, die door de Staten reeds in april waren aangespoord, de bewapening te helpen financieren (107). Het hoofdcollege van het Land van Waas en van de Kasselrij Oudenaarde beantwoordden deze oproep positief. In het Land van Aalst stonden de hoofdschepenen weigerig tegenover het verzoek. Wel beslisten in deze kasselrij, zoals ook elders, meerdere magistraten en bestuurscolleges, o.a. deze van Geraardsbergen, Ninove, Edelare en Volkegem, een gedeelte van de bewapeningskosten te dragen (108). Boven-

---

(104) Comité van Lokeren aan de Staten van Vlaanderen, 13 augustus 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 201-202. - De verklaring voor de moeilijkheden te Lokeren vindt men wellicht in het feit dat het corps sedert maart 1790 onder het gezag van het comité van Lokeren geplaatst was. Zie de resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 13 maart 1790. RAG, LvW, 117. - Reeds eind november 1789 merkte Marquis de Bruges op dat de magistraat van Lokeren **étoit sans doûte un Magistrat de Figues, qui tacha de rendre odieux les défenseurs de nôtre Religion.** MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique,** p. 106-107.

(105) Klacht van J.E. Braeckman, kapitein van het corps van Temse, aan J.F. De Bast, griffier van de Staten van Vlaanderen, 21 juni 1790, RAG, SvV, 1092, fol. 205-206.

(106) Resolutie van de Staten van Vlaanderen van 15 augustus 1790. RAG, SvV, 1035 en OPBA, XIII, p. 575; Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 13 augustus 1790. RAG, LvW, 117.

(107) Documentenreeks in RAG, SvV, 1014, 1017. - Zie het verslag van Vanden Broucke, burgemeester van Geraardsbergen, aan de magistraat van Geraardsbergen, 10 april 1790. RAR, SG, 71.

(108) Zie hiervoor de resolutie van de magistraat van Geraardsbergen van 19 april 1790. RAR, SG, 54, fol. 61-61v.; Advies van de Commissie van administratie, regerings- en politieke zaken van de Staten van Vlaanderen, 14 juli 1790. RAG, SvV, 1014, fol. 179v. - 180; Resolutie van het college van Leupegem, Edelare en Volkegem van 23 september 1790. RAG, SvV, 1088.

dien waren het niet alleen de beperkte financiële middelen, maar ook de gestremde wapenleveringen - het patriottenleger had hiervoor steeds prioriteit op de vrijwilligerscorpsen -, die de trage en onvolledige bewapening van de corpsen verklaarden (109).

En toch, hoewel de vrijwilligerscorpsen een belangrijk aandeel hadden in de opbouw van de Verenigde Nederlandse Staten, ze vermochten niet de ondermijning ervan te sluiten.

2. OPROER EN REPRESSIE.

De verzetsacties tegen het nieuwe regime en de repressiemaatregelen van patriottische zijde doen terugdenken aan soortgelijke acties tijdens de maanden vóór de opstand. Al vertonen de aangewende middelen uiterlijk wel enige gelijkenis, toch zijn de graduele en wezenlijke verschillen veel groter.

LAND VAN WAAS.

Sint-Niklaas, dat reeds van voor de opstand een patriottisch centrum was, mocht zich daarna des te meer in het welslagen ervan verheugen. Groot was dan ook het ongenoegen onder het volk, toen met de publikatie van het *Zwarten Boek* de namen van personen aan het licht kwamen die Maroucx over de patriottische bedrijvigheid te St.-Niklaas hadden ingelicht, nl. A.A. Van Remoortere, stadhouder van het Land van Waas, St.-Niklaas, Nieuwerkerken en Tielrode, C.E. De Ritter, belastingontvanger te St.-Niklaas, en M.J. Moerman de Voorhaute, hoofdbaljuw van het Land van Waas (110). Het was niet zozeer tegen de hoofdbaljuw, maar wel tegen de stadhouder en de belastingontvanger dat de volkswoede zich keerde, daar beiden de geheime aanklagers van P.J. Bauwens en d'Ortan, patriotten van het eerste uur te St.-Niklaas, waren geweest. Een dreigende menigte verzamelde zich in de avond van 21 maart 1790 voor de woning van de stadhouder en eiste diens ontslag. 's Anderendaags bekloeg Van Remoortere zich bij het hoofdcollege van het Land van Waas over de incidenten en vroeg om bescherming van zijn persoon en goederen. Hiervan werden de Staten van Vlaande-

(109) Zie hiervoor het verslag van Vanden Broucke, burgemeester van Geraardsbergen, aan de magistraat van Geraardsbergen, 10 april 1790. RAR, SG, 71.

(110) Door de publikatie, waarschijnlijk in maart 1790, van het **Zwarten Boek**, dat o.m. een gedeelte van de brieven van en aan procureur-generaal Maroucx, minister van Trauttmansdorff en generaal d'Alton over de onlusten in Vlaanderen vóór de opstand bevatte, werden meerdere royalisten - en dit was wellicht ook de bedoeling - gecompromitteerd. - Voor de illegale patriottische acties te St.-Niklaas en de rapporten van A.A. Van Remoortere, C.E. De Ritter en M.J. Moerman de Voorhaute zie het tweede hoofdstuk.

ren nog dezelfde dag, 22 maart, door het hoofdcollege op de hoogte gebracht en ook door Bauwens, die er op aandrong deze royalisten uit de stad te verwijderen (111). Op 23 maart kwam het, naar aanleiding van de arrestatie van drie inwoners van St.-Niklaas door de stadhouder, opnieuw tot ernstige woelingen, die niet alleen met anti-keizerlijke maar ook met anti-stadhouderlijke gevoelens gekleurd waren. Het hoofdcollege, bevreesd voor een uitbreiding van de rellen, adviseerde de Staten van Vlaandreen de stadhouder te ontslaan (112). Hiermee stemden de Staten op 30 maart in, de dag waarop Van Remoortere uit eigen beweging zijn ontslag indiende (113). Als stadhouder werd hij opgevolgd door een vurig patriot uit St.-Niklaas, populair bij het volk en - hierom ook stellig - door het hoofdcollege bij de Staten aanbevolen : procureur P.J. Bauwens (114).

Ook na de opstand bleven de patriotten waakzaam voor de aanhangers van Jozef II, waarvan sommigen onomwonden voor hun overtuiging uitkwamen. De Staten van Vlaanderen traden niet zozeer op - tenzij na krachtige aandrang van het volk - tegen royalisten die na de opstand een passieve houding aangenomen hadden, wel tegen hen die in woord en daad hun antipatriottische gezindheid bleven belijden. En die waren er. De Vrasenaar Jan Goossens, gewezen keizerlijk soldaat, had te St.-Niklaas door zijn pro-keizerlijke uitlatingen het ongenoegen van de patriotten gewekt. Een vermaning van meier De Munck van St.-Niklaas bracht hem niet tot andere gevoelens. Ten tweede male werd in juni 1790 door een opgewonden menigte voor de meier gebracht en nu in arrest gehouden. De Staten van Vlaanderen verwezen Goossens naar het leenhof van

---

(111) Rapport van het hoofdcollege van het Land van Waas aan de Staten van Vlaanderen, 22 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 94-95v. - Meer gegevens over de wederwaardigheden van belastingontvanger C.E. De Ritter zijn niet voorhanden.

(112) Rapport van het hoofdcollege van het Land van Waas aan de Staten van Vlaanderen, 24 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 96.

(113) Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 30 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 92. - A.A. Van Remoortere aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 30 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 164. - Tegelijk met Van Remoortere had ook de hoofdbaljuw zijn ontslag ingediend. Reeds eind 1789 had Moerman de Voorhaute hierom verzocht, omdat hij, volgens zijn zeggen, de zo nodige **confiances om sijne hoogballuiage te bedienen onder eenige personen verloren had,** doch dit werd - naar de gegevens ons laten vermoeden - wegens een gerezen meningsverschil nopens het financiële aspect van het ontslag afgewezen. Waarschijnlijk vreesde de hoofdbaljuw toen reeds de reactie van het volk op zijn voor het oog neutrale, doch in werkelijkheid anti-patriottische houding. Nota van het ontslag van M.J. Moerman de Voorhaute, 23 december 1789, RAG, LvW, 117; M.J. Moerman de Voorhaute aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 30 maart 1790, RAG, SvV, 1092, fol. 165.

(114) Rapport van het hoofdcollege van het Land van Waas aan de Staten van Vlaanderen, 24 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 96. - Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 30 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 164.

het Land van Waas (115). Deze rechtbank stelde Goossens op 21 augustus 1790 in vrijheid mits de betaling van de gerechtskosten en na de formele belofte van de beklaagde, niet langer meer het gewezen Oostenrijks regime te roemen (116). Een bijna analoge ontwikkeling kende de zaak-Leyssens. Wegens het ophemelen van de weldaden van de voorbije regering en het hekelen van de gebreken van het huidige bewind werd een zekere Maria Leyssens, wonend te St.-Niklaas, in de stadsgevangenis opgesloten. Het tweede rekwest van haar familileden aan de Staten van Vlaanderen kende een (gedeeltelijk) succes : op 16 augustus 1790 verwezen de Staten Leyssens voor één jaar naar een verplichte verblijfplaats, op kosten van de familie (117).

Te Lokeren was het een groep burgers die door hun bedekte maar toch scherpe kritiek op het regime de ergernis wekten van de patriotten en niet in het minst van het lokale comité. Omdat de magistraat passief bleef - en daarom misschien wel terecht voor schijnpatriotten aanzien -, wendde het comité zich tot de Staten van Vlaanderen met het dringende verzoek deze keizersgezinden te arresteren (118). Het hoofdcollege van het Land van Waas, door de Staten om advies gevraagd, achtte een onderzoek ter plaatse raadzaam. Of een onderzoek werd ingesteld, is ons niet bekend. Wel werd één van hen, een zekere Augustinus Van Hese, gearresteerd, onder verdenking in contact te hebben gestaan met emigranten in Noord-Frankrijk (119). Later werden ook nog enkele andere inwoners van Lokeren, beschuldigd van keizerlijke propaganda en ophitsing van het volk tegen de patriotten, in hechtenis genomen, doch kort daarna in vrijheid gesteld. Zo werd de arrestatie van een zekere Benedictus Van Ghelder spoedig opgeheven, omdat een onderzoek onvoldoende beschuldigingen tegen hem kon inbrengen. Om dezelfde reden werd landbouwer Gillis Bracke spoedig vrijgelaten, nadat hij de Staten van Vlaanderen beloofd had een financiële bijdrage

---

(115) Verslag van het onderzoek door het leenhof van het Land van Waas, 15 juni 1790. RAG, LvW, 1731. - Fiscalen van de Raad van Vlaanderen aan P.J. Bauwens, stadhouder van het Land van Waas, 13 augustus 1790. RAG, LvW, 1731.

(126) Rapport van P.J. Bauwens aan het leenhof van het Land van Waas, augustus 1790. RAG, LvW, 1731. In de kantlijn van dit rapport stond de vrijlating van Jan Goossens opgetekend, gedateerd 21 augustus 1790.

(117) Adviezen van de Commissie van justitie, politie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 28 juni en 13 augustus 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 51-51v. en 108-180v. - Staten van Vlaanderen aan het leenhof van het Land van Waas, 16 augustus 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 136v.

(118) Rekwest van het comité te Lokeren aan de Staten van Vlaanderen, 17 maart 1790. RAG, SvV, 1099. - Het comité had bij het rekwest ook getuigenissen van enige inwoners van Lokeren gevoegd.

(119) Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 9 april 1790. RAG, LvW, 117; Hoofdcollege van het Land van Waas aan de Staten van Vlaanderen, 9 april 1790. RAG, SvV, 1099.

(65 fl.) voor het patriottenleger te storten (120). De niet geringe invloed van keizersgezinde kritiek op de agrarische bevolking van het Lokerse wekte de bezorgdheid van de - ondertussen vernieuwde ! - magistraat. Naar aanleiding van de steeds terugkerende klacht, ditmaal tegen de meier van Lokeren, alarmeerde hij in juni de Staten dat *veele van de eenvoudige landsluyden den meeste tegensin tegen de vaderlandsche saeken betoonen dunkelijck door de predicatien van sulke en diergelijke misleid*, (121). De kracht die in deze tijd van het gesproken woord uitging, hebben de patriotten tot hun voldoening kunnen ondervinden vóór de opstand, ook na de opstand... tot hun ongenoegen.

Na de perikelen rondom zijn ontvoering door enkele patriotten eind oktober 1789 had Jozef von Crumpipen, gewezen kanselier van Brabant, een maand later het land verlaten (122). Zijn rentmeester J. Boodts, tevens griffier te Temse, bleef op het kasteel van de gewezen kanselier achter, tot grote misnoegdheid en zelfs ergernis van de patriottische bevolking van Temse. De voortdurende bedreigingen het kasteel te plunderen en te vernietigen, schiepen een onrustig klimaat. Hierover begin maart 1790 door notaris J.B. Cammaert van St.-Amands en koopman J.E. Braeckman van Temse ingelicht, verzochten de Staten van Vlaanderen het hoofdcollege van het Land van Waas zich ter plaatse van de toestand te vergewissen. Twee verdenkingen wogen op Boodts : het in correspondentie staan met J. von Crumpipen en het openbaar bekritiseren van het nieuwe regime (123). Op advies van het hoofdcollge zonden de Staten twee gecommitteerden en een afdeling vrijwilligers van Gent, die, geholpen door Cammaert, Braeckman en baljuw S. Wallaert van Temse, het kasteel onverwachts aan een huiszoeking onderwierpen. Tevergeefs. Daar evenmin de ondervraging van de pastoor, het bestuurscollege en enkele inwoners van Temse concrete beschuldigingen tegen Boodts opleverde - zijn opruiende taal kende men van «horen zeggen» en volgens het bestuurscollege sproten de contacten met J. von Crumpipen uit een na-

---

(120) Staten van Vlaanderen aan de magistraat van Lokeren, 23 juni 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 108 Advies van de Commissie van justitie, politie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 21 juni 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 36. - Onderzoek door de vierschaar van Lokeren en Daknam, 4 juni 1790. RAG, LvW, 1034, fol. 59-59v; Acte van invrijheidstelling door de Staten van Vlaanderen, 2 juli 1790. RAG, SvV, 1026, fol. 114v.

(121) Magistraat van Lokeren aan de Staten van Vlaanderen, 21 juni 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 199.

(122) Meer over de ontvoering van Jozef von Crumpipen in het tweede hoofdstuk.

(123) Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 10 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 131. - Resolutie van het hoofdcollege van het Land van Waas van 11 maart 1790. RAG, LvW, 117; Rapport van het hoofdcollege van het Land van Waas aan de Staten van Vlaanderen, 11 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 182-182v.

tuurlijke gehechtheid van de griffier aan zij meester -, zagen de Staten van elke vervolging af. Wel werden, om plunderingen vanwege het volk te voorkomen, kasteel en inboedel onder de bescherming van de Staten gesteld (124).

Uit het uigebreide onderzoek bleek evenwel dat het college van Temse, door tussenkomst van J. von Crumpipen in 1787 aangesteld, niet meer op het vertrouwen van het volk kon rekenen en veel van zijn gezag had ingeboet. De Staten van Vlaanderen besloten dan ook tot een verandering van het bestuurscollege van Temse. Baljuw Wallaert stelde twee kandidaten aan de Staten voor, nl. de kooplieden J.E. Braeckman en J. De Ghendt, beiden verdienstelijke patriotten uit Temse. De Ghendt werd bij de wisseling van het college in april tot wethouder benoemd (125). Een maand later werd Braeckman door het volk tot kapitein van het vrijwilligerscorps van Temse gekozen en hield niet op in deze functie Boodts van anti-patriottische agitatie bij de Staten te beschuldigen. De vraag is echter, of deze aanklachten gegrond waren of slechts steunden op persoonlijke rancunes. Tot een ingrijpen van hogerhand tegen Boodts is het in elk geval niet meer gekomen (126).

Te Rupelmonde was baljuw P.J. Lyssens het voorwerp van de patriottische waakzaamheid. Op 10 november 1789 hadden leden van het vrijwilligerscorps hem, zonder enig arrestatiebevel, op het stadhuis aangehouden en naar een naburige herberg voor een dertigtal patriotten geleid. Hoewel de kapitein van het corps het enthousiasme van zijn manschappen best begreep, toch kon hij niet akkoord gaan met het eigenmachtig en onwettelijk optreden van een deel ervan. En omdat bovendien de beschuldigingen tegen Lyssens slechts op vage geruchten berustten, stelde hij de baljuw onmiddellijk in vrijheid. Een onderzoek naar deze geruchten door enkele patriotten wees uit dat de baljuw ge haat was bij het volk, niet zozeer om zijn - dan nog fel overdre-

(124) Rapport van de commissarissen van de Staten van Vlaanderen De Waepenaert de Kerrebroeck, burgemeester van de stad Dendermonde, en J.F. De Bast, griffier van de Staten van Vlaanderen, aan de Staten van Vlaanderen, 13 en 15 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 132-135. - Getuigenissen van enkele inwoners van Temse, 14 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 147-149v.; Getuigenissen van pastoor P.J. Vijvers en van het bestuurscollege van Temse, 17 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 153-154v. - Acte van de Staten van Vlaanderen, 14 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 154-154v. en RAG LvW, 534, fol. 77.

(125) Acte van de Staten van Vlaanderen, 14 maart 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 138-138v. - S. Wallaert, baljuw van Temse, aan de Staten van Vlaanderen, 15 maart en 14 april 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 157 en 188-189. - Documenten betreffende de verandering van het bestuurscollege, 23 mei 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 160.

(126) Klachtbrief van J.E. Braeckman, kapitein van het vrijwilligerscorps van Temse, aan de Staten van Vlaanderen, 27 juni 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 205-206v. Rekwesten van J.E. Braeckman aan de Staten van Vlaanderen, 2 en 4 juli 1790. RAG, SvV, 1092, fol. 203-203v. en 204-204v.

ven - keizerlijke sympathieën maar wel om zijn optreden als baljuw. Ook de volgende maanden bleef een animositeit ten opzichte van baljuw Lyssens heersen. Dat de tegen hem ingebrachte aanklachten grotendeels verzonnen waren, mogen we wellicht afleiden uit het feit dat de baljuw eind juni 1790 er bij de Staten krachtig op aandrong de beschuldigingen tegen hem grondig te onderzoeken (127). De maatregelen die tegen militante andersdenkenden getroffen werden, betroffen niet alleen keizersgezinden. Ook Vonckisten die het in Statische zin evoluerend regime bestreden, moesten het ontgelden. Toch dient onmiddaal, waarop deze situatie steunt, zelden van een pro-Vonckistische campagne geproken werd. In bijna al die gevallen betrof het dan nog de roerigheid naar aanleiding van de gevangenneming van generaal Van der Meersch.

De Staten van Vlaanderen noch het Congres zijn bevoegd Van der Meersch te berechten. De opsluiting van de generaal te Antwerpen is onwettelijk, want hij is een Vlaming; ze zal gelukkig niet lang meer duren want een ontsnappingspoging wordt beraamd. Van der Noot en Van Eupen zijn schelmen; de Staten en het Congres illegaal en alleen van de derde stand moet de macht uitgaan. Al deze kordate uitlatingen deed de drieëntwintigjarige Pieter Van Melle, slager te Gent, in meerdere herbergen van St.-Niklaas ter gelegenheid van de jaarlijkse veemarkt in mei 1790. De volgende maand met de kermis te St.-Niklaas gaf Van Melle, de witte cocarde op de hoed (i.p.v. de Statistische geelzwart-rode) en een medaillon om de hals met de inscriptie *vivat den derde stand,* opnieuw Vonckistische ideeën ten beste. Toen hij op 13 september te Temse dezelfde opvattingen verkondigde, werd hij door kapitein J.E. Braeckman en enkele leden van het vrijwilligerscorps gearresteerd en in de gevangenis opgesloten (128). Verdere wederwaardigheden van deze Vonckist zijn ons niet bekend.

In mei 1790 liet het hoofdcollege een uitgebreid onderzoek instellen naar de activiteiten van een wijnsteker uit St.-Niklaas, Van Doorselaer. Het onderzoek bevestigde de geruchten dat Van Doorselaer tijdens de verkoop van wijn aan particulieren in het Land vana Waas de regering fel aanviel, de binnenlandse toestand als catastrofaal afschilderde en de Pruisische generaal

---

(127) Rapport van P.J. Lyssens, baljuw van Rupelmonde, aan de Staten van Vlaanderen, 10 november 1789. RAG, SvV, 1099. - Schimpschriften vertolkten de vijandigheid van de patriotten tegenover de baljuw. Getuige hiervan de paskwil op de woning van Lyssens aangebracht half juni 1790 : **O booswigt landverraeder, meester van d'intendentie, gy hebt geseyt de priesters aen te klaegen, sullen u haest by den keyser iaegen, of uwen rotten veygen kop af blaesen, past op verwanden sot, valschen patriot, binnen korten tyd sult gy pronken in het kot.**

(128) Verslag van het onderzoek door Van den Hende, substituut-fiscaal van de Raad van Vlaanderen, 23 september 1790. RAG, RvV, 8593.

Schoenfelt een lakei van Leopold II noemde, dit alles bewijzend aan de hand van gedrukte brieven en pamfletten (129). Vonckistische geschriften werden ook nog op een andere wijze verspreid. Zo verzamelde in de morgen van 16 september 1790 het vrijwilligerscorps van Lokeren een vierentwintigtal pamfletten die 's nachts in de straten waren verspreid (130).

Voor sommige brieven, verslagen en andere dokumenten is het niet altijd duidelijk of de bedrijvigheid tegen de regering op rekening van keizersgezinden of Vonckisten te brengen is. Zo brachten eind augustus 1790 enkele inwoners van St.-Niklaas die zich *Waere Vaederlanders* noemden, de Staten van Vlaanderen ervan op de hoogte, dat in de stad enige maanden voordien een *Societeit litteraire* was opgericht. Onder de dekmantel van dat genootschap misleidde een groep personen door de lectuur van nieuwsbladen met de daarbij horende negatieve interpretaen kritiek op het regime de *onnozele lands- en ambachtsluyden,* bij zover zelfs dat, volgens de niet nader gekende *Waere Vaederlanders,* reeds een menigte mensen van overtuiging veranderd was. Toen twee patriotten de herberg waar het literaire genootschap regelmatig vergaderde, waren binnengegaan en geroepen hadden *Vivat de Staeten van Vlaenderen ! Vivat Hendrik Van der Noot !,* werden ze onder beledigingen en slagen op straat gezet. De *Societeit litteraire* vormde dan ook, aldus de*Waere Vaederlanders,* een constante bedreiging voor de openbare orde, waartegen maatregelen dienden genomen te worden (131). Deze anonieme aanklacht, zeker niet vrij van overdrijving, laat niet toe met zekerheid de gezindheid van dit zgn. literair genootschap te bepalen. Zijn recente oprichting en de zwakke keizerlijke sympathieën te St.-Niklaas doen vermoeden dat het een Vonckistische vereniging is. De bevolkingsgroep waarbij het genootschap succes kende, *onnozele lands- en ambachtsluyden,* wijst eerder op een keizerlijke gezindheid. Of wellicht... bestonden de leden van de *Societeit litteraire* uit de aanhangers van Vonck en van Jozef II, die, hoe uiteenlopend hun ideeën ook waren, soms door hun gemeenschappelijke afkeer van het heersende regime samenwerkten.

---

(129) Rapport van een zekere L. De Cleene aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 4 juni 1790. RAG, LvW, 534, 43. - L. De Cleene was door het hoofdcollege met een onderzoek te Kieldrecht en Doel belast.

(130) De titel ervan luidde **Vervolg van de republieke praat voor de derde staet tussen Lieven De Gend, Hendrik Staeten, Albert van Vlaenderen, mijnheer Collatie Gillis, rechtuit Blasius Spokillen.** - Verslag van het onderzoek door de vierschaar van Lokeren en Daknam, 16 september 1790. RAG, LvW, 1034.

(131) Klachtbrief van de **Waere Vaederlanders** aan de Staten van Vlaanderen, 24 augustus 1790. RAG, LvW, 534, 27; Staten van Vlaanderen aan het hoofdcollege van het Land van Waas, 26 augustus 1790. RAG, LvW, 534, 27.

LAND VAN DENDERMONDE.

Zoals in het Land van Waas bleef ook in het Land van Dendermonde de anti-patriottische rumoerigheid tot individuele gevallen beperkt. Op bevel van het Comité Generaal van Vlaanderen werden op 13 februari 1790 onderwijzer Pieter van Boxelaer en baljuw Alexander Cromphout, beiden wonend te Kalken, aangehouden ter wille van hun - zoals het meestal heette - «oproerige gesprekken» (132). Ingaande op het rekwest van de echtgenote van Pieter Van Boxelaer, stelden de Staten van Vlaanderen de onderwijzer in vrijheid, daar de drie maanden gevangenschap, verantwoordden ze, volstonden als straf voor zijn daden. Wel gelastten ze de pastoor en het bestuurscollege van Kalken - en dit soort censuur is wel merkwaardig - de schoolboeken die de onderwijzer gebruikte, te controleren (133). Over het lot van de baljuw van Kalken is ons verder niets bekend. Waarschijnlijk werd hij - een gewone maatregel tegenover «onbetrouwbare» overheidspersonen - uit zijn ambt ontslagen. Zo verging het althans belastingontvanger Colnet, wonend te St.-Amands, die in juni 1790 het voorwerp was van een onderzoek, door de baljuw van St.-Amands in opdracht van de Staten van Vlaanderen ingesteld. Zijn keizersgezindheid viel niet te betwijfelen : tijdens de opstand had hij in verbinding met de keizerlijke troepen gestaan en zijn gesprekken hadden een diepe afkeer van de patriotten en geestelijken verraden, na de opstand leek hij nog meer in zijn overtuiging gestijfd te zijn en kende, omdat hij steeds gewapend was, weinig tegenspraak. Of Colnet aangehouden werd, weten we niet. Wel werd hij uit zijn functie ontslagen en vervangen door een andere inwoner van St.-Amands, B. Rapalier, ter wille van - zoals het bijna altijd het geval was

(132) Resolutie van het Comité Generaal van Vlaanderen van 9 februari 1790. RAG, SvV, 1029, fol. 14; Onvolledige lijst van personen op bevel van het Comité Generaal van Vlaanderen gevangen genomen, s.d. RAG, SvV, 4718. - Reeds in november 1789 was de baljuw tijdelijk gearresteerd geweest, omdat hij geweigerd had keizerlijke deserteurs die hij onder zijn bescherming had genomen, uit te leveren. Resolutie van het Comité Generaal van Vlaanderen van 23 november 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique**, p. 79. - Vóór, tijdens en na de opstand waren tal van soldaten uit het keizerlijke leger gedeserteerd. De baljuw of de bestuurscolleges moesten de deserteurs aanhouden en naar een lokaal comité brengen; de gedeserteerden konden dan in het patriottenleger dienst nemen. Algemeen werden ze wegens hun dienst in het keizerlijke leger niet gestraft, wel om misdaden van gemeen recht - bekend zijn b.v. de plunderingen bij de verovering van Gent - tijdens de opstand bedreven. Documentenreeks over gedeserteerden uit het Oostenrijkse leger in RAG, SvV, 1026; RAG, SvV, 1092; RAR, SG, 71.

(133) Advies van de Commissie van politie, justitie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 19 mei 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 8v. - 9; Commissie van politie, justitie en gratie van de Staten van Vlaanderen aan de magistraat van Kalken, 21 mei 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 94v; Acte van invrijheidstelling van P. Van Boxelaear, onderwijzer te Kalken, door de Staten van Vlaanderen, 21 mei 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 94v.

bij nieuw benoemden - diens bewezen diensten aan het patriottisme (134).

De repressieve maatregelen van de Staten van Vlaanderen tegen actieve royalisten van vóór de opstand mochten zeker niet streng heten. Zo werd Antoon de Smet, woonachtig te Sint-Amands, die in de tweede helft van 1789 als inlichtingsman had gefungeerd - Colnet noemde hem terecht *eenen kloekmoedigen Royalist* - op 14 februari 1790 te Gent opgesloten, daar brieven, die tussen de in beslag genomen papieren van d'Alton gevonden waren, zijn activiteiten aan het licht gebracht hadden. Amper vijf maanden later, op 20 juli 1790, stelden de Staten hem in vrijheid (135).

Keizersgezinde uitingen van enkelingen na de opstand - dit in tegenstelling tot de geplande acties in groepsverband - werden niet zwaar gestraft. Te Zele werd om zijn openlijke keizersgezindheid spinner Jan Baptist Haegens op 14 mei aangehouden. Na - en wellicht gelouterd door - anderhalve maand voorarrest, verklaarde Haegens voor twee gecommitteerden van de Staten dat hij een vurig aanhanger van de keizer was geweest, doch sinds de opstand een des te grotere afkeer voor hem voelde. Na enkele maanden werd hij in vrijheid gesteld (136).

Uit het archiefonderzoek voor het Land van Dendermonde mogen we concluderen dat in deze kasselrij weinig tegen pro-keizerlijke voorvechters diende opgetreden te worden. Kwantitatief stond dit in verband met de beperkte geografische ruimte van de kasselrij, historisch met de vrij sterke positie van het patriottisme aldaar. Globaal beschouwd was dit niet het geval - en hoe dan nog - voor het naburige Land van Aalst.

LAND VAN AALST.

Voor het Land van Aalst dient met betrekking tot het verzet tegen het patriottisch regime een onderscheid gemaakt tussen het oostelijk en het westelijk deel. In het oostelijk deel, beheerst door de steden Aalst, Ninove en Geraardsbergen, was de royalistische oppositie, zoals in het Land van Waas en het Land van Dendermonde, vrij zwak.

---

(134) Advies van de Commissie van administratie, regerings- en politieke zaken van de Staten van Vlaanderen, 28 april 1790. RAG, SvV, 1014, fol. 133-134v.; Advies van de Commissie van politie, justitie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 20 juli 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 88-89. - Over het optreden van Colnet vóór de opstand zie het tweede hoofdstuk.

(135) Onvolledige lijst van personen op bevel van het Comité Generaal van Vlaanderen aangehouden, s.d. RAG, SvV, 4718; Advies van de Commissie van poltie, justitie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 22 juni 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 37; Acte van invrijheidstelling van A. De Smet, inwoner van St.-Amands, door de Staten van Vlaanderen, 20 juli 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 126v. - Over de activiteiten van De Smet vóór de revolutie zie het tweede hoofdstuk.

(136) Verslag van de ondervraging van J.B. Haegens, spinner te Zele, door raadsheer Strabant en griffier Van Severen, 5 juli 1790. RAG, RvV, 8953.

Een Aalstenaar, Jan Baptist Charité, op het ogenblik der feiten nog in dienst van het Oostenrijkse leger, had kort na het uitbreken van de opstand enkele pro-keizerlijke pamfletten te Zottegem verspreid. Hiervoor werd hij eind 1789 te Aalst in de gevangenis opgesloten. Half februari 1790 vroeg de echtgenote van Charité, Clara Evit, zijn vrijlating aan de Staten van Vlaanderen. De Staten zonden haar rekwest ter advies aan het comité van Aalst en dit op zijn beurt aan de hoofdbaljuw van het Land van Aalst, F. Waepenaert. Charité herhaalde voor de hoofdbaljuw de motivering van zijn optreden : om iets meer te verdienen voor vrouw en kinderen (een halve Franse kroon) had hij voor rekening van Charles Simon, een bekend royalist uit Bavegem, zich aan deze propaganda schuldig gemaakt (137). De hoofdbaljuw adviseerde dan ook, Charité in vrijheid te stellen mits een openbare schuldbekentenis, blootshoofd en geknield, te Zottegem, de plaats der feiten. Het comité ging akkoord met dit advies, inclusief de publieke schuldbekentenis, opdat dit, zo oordeelde het comité, een waarschuwing zou zijn voor andersdenkenden die de rust willen verstoren (138). Op 6 juli stelden de Staten van Vlaanderen Charité in vrijheid, mits het betalen van de gerechtskosten. De Staten distantieerden zich echter van het advies nopens de openbare schuldbekentenis (139). Dit voorval toont aan dat opportunistische motieven tot actieve keizersgezindheid konden leiden. Doch royalisme uit overtuiging kwam ook voor. Dit blijkt o.m. uit de gebeurtenissen te Ninove.

In de avond van 11 april 1790 werden te Ninove de woning van de gewezen burgemeester Jan Frans Van Asbroeck en de kruidenierszaak van diens schoonvader, koopman Dominicus De Coster, door patriotten van de stad geplunderd. Gecommitteerden van de Raad van Vlaanderen, in opdracht van de Staten van Vlaanderen, stelden ter plaatse een onderzoek in. Uit de ondervraging van ooggetuigen tekende zich spoedig voor de gecommitteerden een enigszins betrouwbaar beeld van de feiten af : aanleiding tot de plundering was het gooien met flessen en stenen vanuit het huis van de koopman naar een woedende menigte patriotten, die zich voor de woning van De Coster en deze van Van Asbroeck, «harde» keizersgezinden» verzameld had-

(137) Rekwest van Clara Evit, wonend te Aalst, aan de Staten van Vlaanderen, februari 1790. RAG, SvV, 1099.

(138) Advies van F. De Waepenaert, hoofdbaljuw va nhet Land van Aalst aan het comité van Aalst, 2 maart 1790. RAG, SvV, 1099. - Advies van het comité van Aalst aan de Staten van Vlaanderen, 6 maart 1790. RAG, SvV, 1099.

(139) Advies van Commissie van politie, justitie en gratie vana de Staten van Vlaanderen, 3 juli 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 61-62; Acte van invrijheidstelling van Jan Baptist Charité, inwoner van Aalst, 6 juli 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 116.

den (140). Ook burgemeester G.C. Rollier bevestigde de flessen-regen bij De Coster, ondanks zijn herhaalde uitroepen zelf voor de orde te zullen zorgen. Het onderzoek ingesteld door de Raad van Vlaanderen leidde eind april tot de aanhouding van drie patriotten, olieslager Albert Kiekens, garentwijnder Jozef De Deyn en schipper Leonard Steppe (141).

Begin mei diende de moeder van Albert Kiekens een rekwest in bij de Staten van Vlaanderen, waarin ze pleitte voor de vrijlating van haar zoon, argumenterend dat De Coster en Van Asbroeck, beiden «vijanden van de ware vaderlanders», de plunderingen zelf hadden uitgelokt om het patriottisch regime gehaat te maken en wellicht ook om hun *gedelabreerde fortune* te herstellen (142). Met analoge argumenten verdedigden een dertigtal inwoners van Ninove enkele dagen later in een vertoog aan de Staten de vrijlating van hun drie stadsgenoten, «slachtoffers» van de anti-patriottische, zelfs uitdagend houding van De Coster en Van Asbroeck (143). Hun verzoek kreeg, zij het niet dadelijk, toch een gunstig gevolg : op 16 juli 1790 werd Albert Kiekens in vrijheid gesteld, Jozef De Deyn en Leonard Steppe op 28 september (144). Verwonderlijk is wel, dat de Staten de koopman en de gewezen burgemeester om hun anti-patriottisch op-

---

(140) Commissie van politie, justitie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 13 april 1790.RAG, SvV, 1016, fol. 64. - Verslag van het onderzoek door gecommitteerden van de Raad van Vlaanderen, raadsheren Camberlijn en de Ghens, en griffier Van Severen, 15 april 1790. RAG, RvV, 23675; Getuigenissen van enige inwoners van Ninove, 3 en 5 mei 1790. RAG, RvV, 23675. - Getuige van de halstarrige houding van De Coster was het voortdurend beschimpen van de patriotten en bijzonder van de geestelijkheid, die de koopman als de ziel van de opstand beschouwde. Dat ook Van Asbroeck, evenals zijn vriend hoofdbaljuw Johannes Follez van Ninove, een hevig aanhanger van de keizer bleek te zijn, werd de inwoners van Ninove duidelijk met de publikatie van het **Zwarten Boek**, dat anti-patriottische klachtbrieven van de burgemeester en de hoofdbaljuw aan Maroucx bevatte. (Zie hiervoor het tweede hoofdstuk). Johannes Follez nam enkele dagen na de plunderingen als hoofdbaljuw ontslag.

(141) Getuigenis van G.C. Rollier, burgemeester van Ninove, 4 mei 1790. RAG, RvV, 23675. - Arrestatiebevel van de Raad van Vlaanderen, april 1790. RAG, RvV, 23675; Magistraat van Ninove aan de Staten van Vlaanderen, 26 april 1790. RAG, SvV, 1099.

((142) Rekwest van Jeanne Van den Bossche, moeder van Albert Kiekens, aan de Staten van Vlaanderen, mei 1790. RAG, RvV, 23675.

(143) Rkwest van een dertigtal inwoners van Ninove aan de Staten van Vlaanderen, begin mei 1790. RAG, RvV, 23675. - Ook de echtgenote van Jozef De Deyn zond een rekwest aan de Staten tot vrijlating van haar echtgenoot.
Advies van de Commissie van politie, justitie en gratie van de Staten van Vlaanderen, 17 mei 1790. RAG, SvV, 1034, fol. 2v.

(144) Acte van invrijheidstelling van Albert Kiekens, 16 juli 1790. RAG, RvV, 23675; Staten van Vlaanderen aan raadsheer Camberlijn van de Raad van Vlaanderen. 16 augustus 1790. RAG, RvV, 23675 Staten van Vlaanderen aan de Raad van Vlaanderen, 28 septembre 1790. RAG, RvV, 23675. Daar Jozef De Deyn de gerechtskosten niet kon betalen, werd hij pas een maand later effectief in vrijheid gesteld, onder voorbehoud zodra het hem mogelijk was de kosten te voldoen. Staten van Vlaanderen aan de Raad van Vlaanderen, 25 oktober 1790. RAG, RvV, 23675.

treden niet hebben vervolgd. Waren de getuigenissen weinig betrouwbaar, onvoldoende, of hadden, wat ons meer reëel lijkt, ook niet-patriottische motieven - werkloosheid en duurte - de misnoegdheid van het volk vooral tegen koopman De Coster, die meer dan eens geweigerd had iets aan patriotten te verkopen, geprikkeld ?

Evenals te Aalst en Ninove bleef ook in een andere stad van het Land van Aalst, Geraardsbergen, de pro-keizerlijke bedrijvigheid beperkt tot acties van enkele individuen, oproerkraaiers volgens de patriotten, voorvechters volgens de royalisten. Begin december 1789 rapporteerde geneesheer G.J. Vander Elst aan het Comité Generaal van Vlaanderen dat te Geraardsbergen en omliggende dorpen keizersgezinde agitatoren actief waren, die de bevolking en vooral de boeren tegen de patriotten en de Staten opruiden. Aan zijn aanklacht werd geen gevolg gegeven, omdat Vander Elst, zo verklaarde een lid van het Comité Generaal, van de gelegenheid wou gebruik maken om zich op zijn persoonlijke vijanden te wreken. Het optreden van de geneesheer heeft de pro-keizerlijke propaganda niet verzwakt. Begin 1790 alarmeerde het comité van Geraardsbergen, dat zoals elk lokaal comité bijzonder waakzaam was, het Comité Generaal dat te Geraardsbergen en omgeving «enige kwaadwilligen» het volk «door oproerige gesprekken trachten te misleiden». Omdat men vermoedde dat het vooral vreemdelingen waren, besliste de magistraat van Geraardsbergen dat voortaan alle herbergiers van de stad dagelijks de burgerwacht dienden in te lichten over het aantal, de identiteit en de woonplaats van de vreemdelingen die ze herbergden (145). Daar deze maatregel zonder succes bleef, werd de reeds impopulaire magistraat hiervoor verantwoordelijk gesteld en op verzoek van het plaatselijk comité vernieuwd (146).

Een nieuw element in de opinievorming in de maanden na de opstand was het manifest van Leopold II van 14 oktober 1790, waarin de keizer de constituties, charters en privileges die onder Maria Theresia van kracht waren, bevestigde en beloofde hiernaar te handelen en inz. de «misstappen» van Jozef II hiertegen ongedaan te maken (147). Half november 1790 stelden de burgemeester en schepenen van Aalst een onderzoek in naar de gedragingen van een ontvanger van de provinciale rechten, De Wille. Aan al de boeren die hem *koey-geld* kwamen betalen, las De Wille hun het manifest voor en voorzag het van een voor de-

(145) Verslag van de brieven aan het comité van Geraardsbergen aan het Comité Generaal van Vlaanderen, 23 januari 1790. RAG, SvV, 1029, fol. I. - Resolutie van de magistraat van Geraardsbergen van 22 januari 1790. RAR, SG, 54, fol. 57v. - 58.

(146) Rekwest van het comité van Geraardsbergen aan de Staten van Vlaanderen, 13 februari 1790. RAG, SvV, 1100.

(147) Manifest van Leopold II van 14 oktober 1790. OPBA, XIII, p. 605-609.

ze lieden bevattelijke commentaar : het was de laatste maal dat ze aan de patriotten belasting dienden te betalen, want op 21 november zou het land opnieuw aan de keizer overgaan (148) ! Ook elders zorgden royalisten voor een gunstige weerklank van dit manifest. Dit was o.m. het geval met procureur Gansborge van Bottelare, die zelfs in aanwezigheid van korporaal Johannes De Spiegeleer van het rekruteringsdepot van Geraardsbergen, en ondanks diens herhaalde sommaties, van geen ophouden wist, en daarom door de korporaal werd aangehouden en achter de tralies gezet (149).

De anti-regeringsagitatie te Aalst, Ninove, Geraardsbergen en omgeving ging van keizersgezinde zijde uit. Van enig Vonckistisch optreden bevatten de door ons geraadpleegde documenten geen echo.

Vormden de actieve keizersgezinden in de steden en het omliggende platteland, *grosso modo* het oostelijk deel van het Land van Aalst, slechts een minieme minderheid, in het westelijk deel daarentegen kende het agressieve - het woord is zeker verantwoord - royalisme een ruime aanhang.

Reeds vanaf eind november 1789 werden te Zottegem - we kunnen het als grensstad tussen het oostelijk en westelijk deel van het Land van Aalst beschouwen - en omgeving de bevolking voortdurend door keizersgezinden bedreigd. Het complot van een groep boeren uit verscheidene dorpen rond Zottegem om op 8 december deze stad binnen te vallen en inz. de Zottegemse patriotten te plunderen, lekte voortijdig uit. Inwoners van Zottegem vormden dadelijk een soort burgerwacht en verdreven de boeren (150). Te St.-Maria-Oudenhove, 5 km. bezuiden Zottegem, waren de «buitensporigheden» van keizersgezinden van zulke aard dat het comité van Geraardsbergen aan het Comité Generaal van Vlaanderen met aandrang verzocht een afdeling soldaten naar deze streek te zenden (151).

In december 1789 verzochten pastoor Verheyen en baljuw N. Van de Kerckhove de Borgt, beiden van St.-Denijs-Boekel, aan het Comité van Aalst om de inkwartiering van een honderdtal patriottische soldaten voor 10 tot 15 dagen, *pour en imposer aux Figues*. Van hun aanwezigheid te St.-Denijs-Boekel ver-

---

(148) Verslag van het onderzoek door burgemeester en schepenen van Aalst, 15 tot 18 november 1790. RAG, SvV, 1097; Rapport van de magistraat van Aalst aan de Staten van Vlaanderen, 18 november 1790. RAG, SvV, 1097.

(149) Getuigenis van Johannes De Spiegeleer, korporaal van het rekruteringsdepot van Geraardsbergen, 17 november 1790. RAG, SvV, 1097.

(150) Resolutie van het Comité Generaal van Vlaanderen van 31 december 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique,** p. 264-266. Het was ook deze groep burgers, die er bij het Comité Generaal op aandrong te Zottegem een lokaal comité op te richten. Cfr. **supra.**

(151) Comité van Geraardsbergen aan het Comité Generaal van Vlaanderen, 29 december 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **o.c.,** p. 249.

hoopten de pastoor en de baljuw een doeltreffende ordehandhaving tijdens de komende feesten ter herdenking van de patriottische overwinning (152).

Zowel de acties van de keizersgezinden alsook de voorgestelde afweermaatregelen van patriottische zijde doen vermoeden dat de patriotten in het westelijk deel van het Land van Aalst eerder in het defensief stonden; een treffend verschil in de verhouding patriotten-keizersgezinden met de oostelijke zone en met de andere kasselrijen.

Zo is het moeilijk denkbaar dat een patriot uit b.v. het Land van Waas de geweldpleging zou overkomen waarvan een zekere Jan Baptist van Damme, inwoner van Opbrakel, het slachoffer werd. Op 9 februari 1790 staken royalisten de woning in brand van deze als hevig patriot bekend staande koopman-olieslager. Daar al zijn bezittingen in de brand gebleven waren, vroeg Van Damme aan de Staten van Vlaanderen de toelating - ze werd hem ook verleend - een geldinzameling te houden in al de dorpen en steden van de provincie (153). Deze brandstichting was geen alleenstaand geval in het westen van deze kasselrij; het was wel een voorbode van de massale oproer van keizersgezinden die eind mei 1790 in deze streek zou uitbreken.

Het centrum van de opstand was Nederzwalm. Hier hadden zich de eerste groepen keizersgezinde boeren gewapend, en dit dorp was ook de verzamelplaats van dergelijke groepen uit een vrij groot gebied, gaande in het noorden tot Dikkelvenne - Scheldewindeke en in het zuiden tot Mater - St.-Goriks-Oudenhove (154). Een revolutionaire stemming heerste volop : spontaan of onder dwang werden in de dorpen de stormklokken geluid, wapens aan de opstandelingen afgestaan en talrijke lands-

(152) Rekwest van pastoor Verheyen en baljuw N. Van de Kerckhove de Borgt, inwoners van St.-Denijs-Boekel, aan het comité van Aalst, 22 december 1789. Uitg. door MARQUIS DE BRUGES, **Histoire politique,** p. 210. - In januari 1790 zal de pastoor een klachtbrief indienen bij de Staten van Vlaanderen over de «buitensporigheden» van landbouwers in zijn parochie. Mogen we hieruit afleiden dat het verzoek van 22 december 1789 door het comité van Aalst niet werd ingewilligd , Verslag van de klachtbrief van pastoor Verheyen van St.-Denijc-Boekel aan de Staten van Vlaanseren, 3 januari 1790. RAG, SvV, 1029, fol. 2.

(153) Resolutie van de Staten van Vlaanderen van 23 februari 1790. RAG, SvV, 1026, fol. 34v.

(154) Aan deze opstand namen vooral landslieden deel uit Nederzwalm, Welden, St.-Maria-Latem, Paulatem, Beerlegem, Dikkele, Dikkelvenne, Scheldewindeke, Balegem, Velzeke, Hundelgem, Munkzwalm, St-.Denijs-Boekel, Mater, St.-Maria-Horebeke, St.-Blasius-Boekel, Roborst, Sint-Goriks-Oudenhove, en uit enkele dorpen van de Kasselrij Oudenaarde, nl. Asper, Zingem en Heurne. Een paar dagen later werden ook inwoners van Nederbrakel, Opbrakel, Schorisse, Zegelsem, Elst, Michelbeke, St.-Maria-Oudenhove, St.-Maria-Lierde, Parike, Deftinge, en Zarlardinge bij de opstand betrokken.

lieden tot de beweging aangetrokken, dit alles te midden van oproerige slogans en royalistische leuzen (155).

In de namiddag van 31 mei splitsten de enkele duizenden opstandelingen zich te Nederzwalm in twee groepen. Een eerste groep royalisten - hun aantal werd op vijfhonderd geschat - staken onder trommelgeroffel de Schelde over naar Heurne, waar ze de stormklokken luidden, en trokken vervolgens, hier en daar plunderend, naar de pastorij van Zingem, die ze in brand staken. Ze werden echter, na enkele schermutselingen, door een dertigtal cavaleristen van het Oudenaardse vrijwilligerscorps o.l.v. kapitein De Smet op de vlucht gedreven. Ondertussen werd de tweede groep royalisten, tot drie- à vierduizend man aangegroeid - sommige bronnen gewagen zelfs van vijfduizend man -, te Nederzwalm en Welden bestreden door het vrijwilligerscorps van Oudenaarde en Ename en dertig soldaten door de Staten van Vlaanderen ter beschikking gesteld, allen o.l.v. kolonel Bauwens van het Oudenaardse vrijwilligerscorps. Tot een openlijk treffen kwam het niet. Ook hier vormden de graanvelden een gunstige schuilplaats voor de opstandelingen. In de avond van dezelfde dag keerde kolonel Bauwens naar Oudenaarde terug, een deel van zijn manschappen te Ename achterlatend. Kapitein De Smet, die eveneens met zijn manschappen naar Oudenaarde was teruggekeerd, reisde dezelfde avond nog naar Gent om dringend versterking aan de Staten van Vlaanderen te vragen. Vergezeld van tweehonderdveertig infanterie-soldaten en veertig ruiters van het Gentse vrijwilligerscorps kwam De Smet dezelfde nacht nog naar Oudenaarde terug (156).

Ondertussen werd de situatie in de opstandige dorpen hachelijk; de royalisten hadden zich opnieuw te Nederzwalm en Welden gegroepeerd. Op krachtig verzoek van de te Ename achtergebleven manschappen zond kolonel Bauwens hun die nacht een dertigtal soldaten ter versterking, waarbij zich te Leupegem het plaatselijk vrijwilligerscorps aansloot. Dat Leupegem en Ename wel over een vrijwilligerscorps beschikten - en het ook inzetten tegen de keizersgezinde boeren - is zeker betekenisvol voor de politieke oprichting van deze dorpen. Veelzeggend is wel dat beide dorpen aan de periferie van het opstandig gebied gelegen zijn en door de Schelde van Oudenaarde gescheiden - of ermee verbonden ? In de morgen van 1 juni trok kolonel Bauwens zelf met de resterende troepen, waarbij zich het vrij-

---

(155) Het bronnenmateriaal over de opstand is vrij uitvoerig. Vermelden we vooral : RAG, RvV, 3791; RAG, RvV, 25361; RAG, SvV, 1088.

(156) Verslag van De Smet, kapitein van de vrijwillige ruiters van Oudenaarde, (juni) 1790. RAG, SvV, 1088. E. MALINGIE, **Le livre des jours**, IV, p. 878.

willigerscorps van Kwaremont en Ronse hadden gevoegd, naar Ename en vandaar met verenigde krachten naar Welden en Nederzwalm. In de strijd die hier heel de dag woedde, leden de keizersgezinden zware verliezen ; tweeëntwintig royalisten sneuvelden, velen liepen ernsige verwondingen op en ongeveer een dertigtal werd gevankelijk naar Oudenaarde meegevoerd (157).

De berichten over de bloedige strijd te Nederzwalm en Welden schiepen spoedig een oorlogspsychose in heel het westelijk deel van de kasselrij. Wilde geruchten waren vlug in omloop. In de namiddag van deze memorabele 1 juni snelde een gecommitteerde van de Zottegemse magistraat naar Geraardsbergen om dringend de steun van de vrijwilligers van deze stad te vragen. *De quaetwillige saemengerotte boeren* waren tot Velzeke, Roborst en St.-Goriks-Oudenhove genaderd en hun buitensporigheden en sterke aangroei, aldus de gedeputeerde, waren zeer onheilspellend voor Zottegem en ook, indien Zottegem zou ingenomen worden, voor Geraardsbergen. Zonder dralen kwamen een groep burgers en meer dan de helft van het vrijwilligerscorps van Geraardsbergen ter hulp (158). Vanuit Zottegem trokken ze samen met de vrijwilligers van deze stad naar Velzeke, volgens de geruchten, de nieuwe verzamelplaats der opstandelingen. Hier werden ze evenwel op een spontane verwelkoming vanwege de bevolking onthaald. Van opstandige boeren was geen spoor te bemerken. Na er een uur vergeefs op enige reactie van de vijand gewacht te hebben - waren hier wel opstandelingen ? -, keerden de patriotten naar Zottegem terug (189).

Alarmerende berichten over opstand en naderende keizersgezinden verwekten ook heel wat deining te Geraardsbergen. Het plotse vertrek van gewapende burgers en leden van het vrijwilligerscorps in de namiddag van 1 juni deed de spanning nog toenemen en leidde 's avonds tot *tirranique apprehensien van malheureus slagoffers,* zo getuigde de magistraat een jaar later (160).

De geruchten die overal verspreid werden, waren toch niet volledig ongegrond. 's Anderendaags, 2 juni, werd kapitein De Smet op de hoogte gebracht van een concentratiebeweging van

---

(157) Verslag van De Smet, kapitein van de vrijwillige ruiters van Oudenaarde, (juni) 1790. RAG, SvV, 1088; Uittreksel uit het onderzoek door het leenhof van de vierschaar van Scheldewindeke, Balegem en Moortsele, 15 juni 1790. RAG, RvV, 25361. - J.J. Raepsaet, griffier van de Kasselrij Oudenaarde, aan J.F. De Bast, griffier van de Staten van Vlaanderen, 16 juni 1790. RAG, SvV, 1088.

(158) Rekwest van de magistraat van Zottegem aan de magistraat van Geraardsbergen, 1 juni 1790. RAR, SG 71. - Rapport van de magistraat van Geraardsbergen aan Vanden Broucke, burgemeester van Geraardsbergen, 1 juni 1790. RAR, SG, 72.

(159) Rapport van J. Vermandele, kapitein van het Zottegemse vrijwilligerscorps, aan de Staten van Vlaanderen, (juni) 1790. RAG. SvV, 1088.

(160) Magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, 2 maart 1791. RAR, SG, 72.

opstandelingen te Nederbrakel en omgeving. Dadelijk verliet hij Oudenaarde aan het hoofd van het vrijwilligerscorps van de stad, het corps van Ename en de soldaten die te Oudenaarde verbleven. Op weg naar Nederbrakel, waarbij talrijke verdachten gearresteerd werden, kreeg hij nog versterking van driehonderdvijftig soldaten in allerijl door de Staten van Vlaanderen gezonden, veertig vrijwillige ruiters van Gent en honderdvijftig vrijwilligers van Schorisse. Te Nederbrakel liet De Smet heel het dorp omsingelen. De pastoor van Nederbrakel trad de patriotten tegemoet en verzocht hen geen schade - de patriotten beschikten over vier kanonnen - aan het dorp en zijn bewoners aan te brengen. De kapitein beloofde hieraan te voldoen, indien de bevolking geen weerstand zou bieden. Dit werd hem door de pastoor verzekerd. Hierop trokken de patriotten het dorp binnen en arresteerden de opstandelingen die er niet in geslaagd waren te vluchten of onder te duiken (161).

Zo werd aan de opstand van de boeren een einde gemaakt; een week later bleef van het collectief verzet niets meer over. De spontane reactie op deze revolte was een potriottische reflex : de intensieve oprichting van vrijwilligerscorpsen in dit deel van het Land van Aalst. Dit betekent evenwel niet dat het sterke royalisme plots in een even vurig patriottisme was omgeslagen. Met het oprichten van vrijwilligerscorpsen beoogde men hier vooral een preventieve bescherming van have en goed. Wel was er een wending in de opinie-uitdrukking : de patriotten werden waakzamer en agressiever, de keizersgezinden kalmer en geraakten meer in het defensief. De spoedige mislukking van de nochtans voorbereide opstand betekende een morele klap voor de royalisten (162). Hun doel was immers geweest de Zuidelijke Nederlanden opnieuw onder de keizer te brengen door de weerbaarheid van het land te verzwakken en door het in het leven houden van een bestendig revolteklimaat (163).

Deze opstand, gericht tegen de Staten en de patriotten, vindt een directe verklaring in het *alomme 's keyzers gezind syn* van de landslieden. Sommige hedendaagse geschiedschrijvers vestigen de aandacht op de «te hoog geachte grondbelasting» als

---

(161) Verslag van De Smet, kapitein van de vrijwillige ruiters van de stad Oudenaarde, (juni) 1790. RAG, SvV, 1088.

(162) Enkele dagen voor het uitbreken van de opstand hadden enkele leiders, Jacobus en Christiaan Janssens, Pieter Landries en Philippus De Waele, allen van St.-Maria-Latem, brieven naar verscheidene dorpen gezonden, waarin de landslieden aangespoord werden bij het horen van de stormklokken zich gewapend naar Nederzwalm te begeven. Verslag van het onderzoek door Van Wambeke, procureur van het officie van Aalst, 19 juni 1790. RAG, RvV, 25361; Verslag van het onderzoek door Van Wambeke, procureur van het officie van Aalst, 2 juni 1790. RAG, SvV, 1088; Uittreksel uit het onderzoek door het leenhof van de vierschaar van Scheldewindeke, Balegem en Moortsele, 15 juni 1790. RAG, RvV, 25361.

(162) Rapport van V.B. Cruyen, baljuw van het Land van Schorisse, aan de Staten van Vlaanderen, 8 juni 1790. RAG, SvV, 1994.

mogelijke motivering voor de ontevredenheid van de boeren (164). In het nochtans omvangrijke bronnenmateriaal met betrekking tot deze episode hebben we geen directe gegevens aangetroffen die daarop wijzen. Wel laten de bedenkingen van enkele boeren dat ze het tijdens de regering van de keizer «toch beter hadden» vermoeden dat de boerenopstand niet alleen voortkwam uit de trouw van de landslieden aan de keizer, maar ook op sociale en economische motieven berustte. *Wat voorwerp (de opstand) had, weet men niet, schreef* een tijdgenoot, *het scheen dat het oproer was, meer uyt gezindheyd voor het huys van Oostenrijk dan voor de Vonkisten* (165). De boerenonlusten waren inderdaad niet Vonckistisch geïnspireerd, en evenmin - wat hiermee samenhangt - een voortzetting van de opstand die in deze tijd - en dit verklaart wellicht de verwarring - in de streek van Menen, Kortrijk, Oostende en omstreken ter bevrijding van generaal Van der Meersch uitbrak.

Het oostelijk deel van het Land van Aalst heeft aan de oproerige beweging niet deelgenomen. Is dit te verklaren door het ontbreken van keizersgezinde leidersfiguren of door de impact van de patriottisch gezinde steden ?

Het neerslaan van de opstand schiep meteen het probleem van de repressie. Niet alleen schuldigen maar ook tal van verdachten waren gearresteerd en te Gent, Aalst, Oudenaarde, Geraardsbergen en Zottegem opgesloten (166).

Op 4 juni reeds bepleitte een afgevaardigde van de magistraat van Geraardsbergen bij de Staten van Vlaanderen de overbrenvan de gearresteerden naar Gent. De Staten vroegen echter een proces-verbaal of een verslag van een onderzoek ten laste van de aangeklaagden. De magistraat kon hieraan niet voldoen, aangezien in de meeste gevallen de aanbrengers niet gekend waren en de beschuldiging zich meestal beperkte tot de alles dekkende «keizersgezindheid». De onwettelijke arrestaties op 1 juni door inwoners van Geraardsbergen zijn zeker te verklaren door het oplaaiend patriottisme in de stad. Ook de afwezigheid van een groot deel van het vrijwilligerscorps - op 1 en 2 juni opereerde het in het Zottegemse - nodigden sommige inwoners tot deze aanhoudingen uit (167). Om in de toekomst onwille-

---

(164) (P. VERHAEGHE), **Jaerboeken der Oostenrijksche Nederlanden, van 1780 tot 1814** (Gent, 1818), p. 120. - J. CRAEYBECKX, **De Brabantse Omwenteling : een conservatieve opstand in een achterlijk land ?**, in **Tijdschrift voor Geschiedenis**, 1967, LXXX, p. 322.

(165) J. Fr. DE LAVAL, **Korten inhoud der Nederlandsche Geschiedenissen**, van 1496 tot 1794 (s.l., 1814), p. 192-193.

(166) De opstandelingen die te Zottegem waren opgesloten, werden begin juni ter berechting naar Aalst overgebracht. Lijst van de opstandelingen te Zottegem opgesloten, s.d. RAG, SvV, 1088.

(167) Resolutie van de magistraat van Geraardsbergen van 3 juni 1790. RAR, SG, 54, fol. 68v.; Rapport van schepen J.B. Begheyn en een zekere Fr, Verhaegen, beiden van Geraardsbergen aan de magistraat van Geraardsbergen, 7 juni 1790. RAR, SG, 54, fol. 68v.-69.

keurige arrestaties te voorkomen, verzochten de Staten van Vlaanderen de bevolking van Geraardsbergen iedere verdachte aan het officie van de stad te melden, dat dan de gegrondheid van de aanklacht diende na te gaan (168). Van de verdachten die inmiddels reeds aangehouden waren, werden de meesten na enkele weken in vrijheid gesteld. De anderen tegen wie een gegronde beschuldiging bestond, bleven meestal in arrest tot de terugkeer van de Oostenrijkers (169).

In tegenstelling tot Geraardsbergen waren te Aalst en Oudenaarde over het algemeen geen onwettelijke arrestaties verricht. De personen in deze steden achter de tralies gezet, hadden wel effectief aan de opstand deelgenomen, zij het gedwongen of spontaan. Reeds op 2 juni gaven de Staten van Vlaanderen aan de burgemeester en schepenen van Aalst en Oudenaarde instructies om spoedig de «grote menigte gearresteerden» medeplichtig aan de revolte, *strict sommier ende kort regt te doen.* De aangeklaagden wier «misdaad» door eigen bekentenis of door getuigenissen vaststaat, moeten - en verreikend zal de draagwijdte van deze woorden zijn - met de dood gestraft worden. Meer dan drie weken later, op 26 juni, hebben de Staten van Vlaanderen de juridische procedure vastgelegd die moest gevolgd worden (170). Op dat ogenblik waren reeds tal van aangeklaagden tot vele jaren gevangenisstraf veroordeeld, sommigen zelfs terechtgesteld.

Vooral te Oudenaarde werd het decreet van 2 juni naar de letter toegepast (171). Gillis De Witte, een zevenenzestigjarige schoenlapper uit Dikkele, kreeg negen jaar gevangenisstraf. De bschuldiging luidde : bij het horen van de stormklokken op 31 mei was De Witte naar St.-Maria-Latem en Welden gegaan, 's anderendaags, 1 juni, had hij de koster van Paulatem gedwongen de stormklokken te luiden (De Witte ontkende dit) en had verder met een groep van ongeveer vijftien man bij de pastoor van Dikkele wapens opgeëist. Drie weken later werd hij ge-

---

(168) Staten van Vlaanderen aan de magistraat van Geraardsbergen, 4 juni 1790. RAR, SG, 54, fol. 66-66v. Resolutie van de magistraat van Geraardsbergen van 5 juni 1790. RAR, SG, 54, fol. 66v.-67.

(169) Magistraat van Geraardsbergen aan Maroucx, procureur-generaal van de Raad van Vlaanderen, 3 maart 1791. RAR, SG, 72. - Op 3 maart 1791 zal de magistraat van Geraardsbergen op verzoek van Maroucx een lijst opstellen van alle personen sinds 1 november 1789 binnen de stad in arrest gehouden. Uit deze lijst blijkt dat de burgers die op 1 juni door het volk onwettelijk gearresteerd waren, op bevel van de Staten van Vlaanderen reeds op 16 juni in vrijheid gesteld werden.

(170) Decreet van de Staten van Vlaanderen aan de magistraat van 2 juni 1790. RAG, RvV, 3769; ,Staten van Vlaanderen aan de magistraat van Aalst, 4 juni 1790. SA, 21, fol. 35v.-36. - Decreet van de Staten van Vlaanderen van 26 juni 1790. RAG, RvV, 3769 en RAG, SvV, 1088.

(171) Volledigheidshalve wordt hier ook het aandeel van de stad Oudenaarde in de repressie van deze opstand besproken.

vangen genomen (172). Vergelijken we de beschuldiging en de veroordeling van De Witte met soortgelijke processen te Aalst, dan is de gestrengheid van de Oudenaardse schepenbank opvallend, dit voor feiten die zich - en dit verdient nadruk - in een andere kasselrij voorgedaan hadden.

In een onvolledige lijst van opstandelingen te Oudenaarde veroordeeld, komen vonnissen tot twintig jaar gevangenisstraf voor. Voor enkelen oordeelde de Oudenaardse schepenbank zelfs een langdurige gevangenisstraf nog te licht. Wegens deelneming aan de opstand werd Pieter Hese van St.-Maria-Horebeke op 26 juni 1790 *op een schavot, gesteld voor den stadthuyze der stad Audenaerde, gegeeselt tot den loopende bloede,* en daarna naar het provinciaal correctiehuis te Gent overgebracht (173). Eveneens gevonnist door burgemeester en schepenen van de stad Oudenaarde, werd dezelfde dag Johannes Leyman in het openbaar terechtgesteld. Deze 47-jarige visser uit Welden werd ervan beschuldigd de leider van de oproer te Heurne en Zingem te zijn geweest. Meer bepaald in de namiddag van 31 mei had hij de bevolking van Heurne opgeroepen om alles wat «Staats en patriottisch» was te plunderen, en hem naar Zingem te vergezellen. Daar had hij zijn woorden in daden omgezet; de pastorij was in de vlammen opgegaan (174). Ook werden Ludovicus Ghijs van Heurne, Fidelis De Neve van Mater, Christiaen Janssens en Pieter Laudries, beiden van St.-Maria-Latem, te Oudenaarde op 26 juni ter wille van hun groot aandeel aan de opstand terechtgesteld (175). Ook de personen die te Oudenaarde in voorarrest zaten of tot een zekere gevangenisstraf veroordeeld waren, kregen het hard te verduren. Van Adriaan De Waege van Heurne, Pieter Simon van Mullem, Pieter Dekens van Zingem en Frans Leyma van Mater is bekend dat ze tijdens hun gevangen-

---

(172) Verslag van het onderzoek door het leenhof van het Land van Gavere, 6 juli 1790. RAG, RvV, 3769; Verslag van het onderzoek door H.E. De Smet, luitenant-hoofdbaljuw van de stad en de Kasselrij Oudenaarde, 13 juli 1790. RAG, RvV, 3769; Lijst van personen gevonnist ter wille van hun deelneming aan de opstand, s.d. RAG, RvV, 25361.

(173) Verslag van het rekwest van Pieter Hese, inwoner van St.-Maria-Horebeke, 17 juni 1791. RAG, SvV, 1088.

(174) Rekwest van Marie Ottoy, echtgenote van J. Leyman, visser uit Welden, aan de Raad van Vlaanderen, (mei 1791). RAG, SvV, 1088; Acte van het vonnis door burgemeester en schepenen van Oudenaarde, 26 juni 1790. RAG, SvV, 1088.

(175) Verdedigingsschrift van H.E. De Smet, luitenant-baljuw van de stad en de Kasselrij Oudenaarde, (1791). RAG, SvV, 1088. - Verslag van het rekwest van de familie De Neve van Mater aan de Raad van Vlaanderen, (1791). RAG, SvV, 1088. - Te Gent waren reeds op 17 juli twee leiders van de opstand, nl. Jacobus Janssens (broer van Christiaan) en Jacobus De Coninck terechtgesteld. (P. VERHAEGHE), **Jaerboeken der Oostenrijksche Nederlanden,** p. 134. - In totaal stierven zeven aanvoerders van de boeren op het schavot.

schap als alderplichtigsten aen de doodt straffe geketend en geboeid werden (176).

Dat de stad Oudenaarde een belangrijke rol gespeeld heeft in het bedwingen van de royalistische revolte in het Land van Aalst, impliceert niet dat de Kasselrij Oudenaarde vrij was van elke keizersgezinde bedrijvigheid.

KASSELRIJ OUDENAARDE.

Individuele uitingen van ontevredenheid over het politieke regime evenals actief verzet in min of meer georganiseerd groepsverband kregen in de Kasselrij Oudenaarde weinig kans.

Op 3 december 1789 gaven de Staten van Vlaanderen aan baljuw De Bruyne van Kruishoutem opdracht, nadere inlichtingen in te winnen over een zekere Karel De Sloovere die door «oproerige gesprekken» het volk van Kruishoutem zou opgehitst hebben. Te Zingem werd herbergier Jozef van Baeveghem in de nacht van 30 op 31 december door provoosten van de Kasselrij Oudenaarde aangehouden, omdat hij zich onomwonden voor de keizer had uitgesproken en - bijgevolg - tegen het algemeen welzijn had gehandeld (177).

Dergelijke feitjes zijn typerend voor het bestaan van een keizersgezinde oppositie maar tegelijk ook voor de zwakte ervan. Ze hebben meestal betrekking op personen die verbaal uiting gaven aan hun misnoegen over de patriottische overwinning. Meer en meer echter kreeg de ontevredenheid concrete vorm en werd sterker naarmate het nieuwe regime zich handhaafde. Anderzijds werden ook de patriotten gevoeliger voor elk verzet en traden hardhandiger op. Voorbeelden hiervan waren de gebeurtenissen te Kruishoutem begin mei en te Heestert eind mei 1790.

Als antwoord op de recente oprichting van een corps vrijwillige ruiters te Kruishoutem planden talrijke inwoners van de overwegend keizersgezinde *huyvetters*-wijk de vorming van een keizersgezinde compagnie. Bij het overlijden van een royalist, Elisius Van den Berghe, verzamelden zich op zondag 2 mei een veertigtal inwoners van de *huyvetters*-wijk, waarvan de meesten een witte pluim op de hoed (kenteken van de royalisten) droegen. Naast het uitroepen van traditionele keizersgezinde slogans en het houden van paramilitaire oefeningen, spoorden

---

(176) Rekwest van Adriaan De Waege, inwoner van Heurne, aan de Raad van Vlaanderen, (februari 1791). RAG, SvV, 1088; Rekwest van Pieter Simon, inwoner van Mullem, aan de Raad van Vlaanderen, (februari 1791). RAG, SvV, 1088 Rekwest van Pieter Dekens, inwoner van Zingem, aan de Raad van Vlaanderen, (maart 1791). RAG, SvV, 1088; Rekwest van Frans Leyma, inwoner van Mater, aan de Raad van Vlaanderen, (mei 1791). RAG, SvV, 1088.

(177) Resolutie van de Staten van Vlaanderen van 3 december 1789. RAG, SvV, 1033, fol. 7v. - Rekwest van Pr. van Baeveghem, inwoner van Balegem aan de Staten van Vlaanderen, (31 december 1789). RAG, SvV, 1098.

ze het volk aan een witte pluim op de hoed te steken. Maar ook 's zondags waren de patriottische ordehandhavers actief. Touwdraaier Jacobus Moreels werd door de baljuw van Kruishoutem en vier marechaussees-van Oudenaarde gearresteerd, omdat hij *Vivat den Keyzer* geroepen had. Moreels schreef de eventuele uitroepen toe aan zijn dronkenschap, die hem trouwens belette zich nog iets van het gebeuren te herinneren. Een andere gearresteerde, arbeider Pieter Van der Beken, bracht ter verdediging in dat het dragen van een witte pluim en het houden van zgn. militaire oefeningen «louter zottigheden» waren, en meende hierdoor niets tegen het welzijn van de staat ondernomen te hebben (178).

De verklaring van Pieter Van der Beken reveleert een onweegbare doch wellicht belangrijke factor die in de keizersgezinde oppositie vaak heeft meegespeeld. Ook in andere kasselrijen, op het platteland meer dan in de steden, grepen anti-patriottische acties plaats die eerder een verklaring vinden in een soort geldingsdrang. Het openlijk dragen van keizerlijke symbolen, het afrukken van kentekens bij eerbiedwaardige patriotten, het verstoren van patriottische plechtigheden, het beschimpen van patriottische vrijwilligers en het uitroepen van anti-patriottische leuzen waren zovele vormen van opstandigheid tegen het wettelijk gezag.

Ook nog een derde persoon, Jacobus Holvoet, werd dezelfde dag, 2 mei, te Kruishoutem aangehouden. Hij werd er eveneens van beschuldigd een witte pluim gedragen te hebben en bedreigingen tegen de patriotten geuit te hebben. De aanklacht tegen deze drie personen was in feite een juridische inkleding om een onderzoek te kunnen instellen naar de geruchten als zouden de keizersgezinden een «tegenpartij» in de *huyvetters*-wijk willen oprichten. Het onderzoek wees uit dat het slechts ging om *contrefatinge van de volontairen* van Kruishoutem (179). Van ernstiger aard waren de incidenten te Heestert.

In dit dorp waren pro-keizerlijke sympathieën niet te miskennen. Waarschijnlijk op verzoek van de patriottische pastoor van Heestert kwamen op 24 mei een afdeling van het vrijwilligers-

(178) Verslag van de ondervraging van touwdraaier Jacobus Moreels, inwoner van Kruishoutem, door commissaris J. Massez en griffier K. Van Severen van de Raad van Vlaanderen, 6 mei 1790. RAG, RvV, 23676. - Verslag van de ondervraging van Pieter Van der Beken, inwoner van Kruishoutem, door raadsheer Camberlijn van de Raad van Vlaanderen, 2 juli 1790. RAG, RvV, 23676. - Verslag van het onderzoek door raadsheer J. Massez en griffier K. Van Severen van de Raad van Vlaanderen, 7 mei 1790. RAG, RvV, 23676.

(179) Resolutie van de Staten van Vlaanderen van 6 mei 1790. RAG, SvV, 1033; Staten van Vlaanderen aan de Raad van Vlaanderen, 6 mei 1790. RAG, SvV, 1016, fol. 80-80v. - Rapport van raadsheer Camberlijn van de Raad van Vlaanderen aan de Staten van Vlaanderen, 15 november 1790. RAG, RvV, 23676. - Verslag van de ondervraging van Jacobus Holvoet, inwoner van Kruishoutem, door Camberlijn, raadsheer van de Raad van Vlaanderen, 13 juli 1790. RAG, RvV, 23676.

corps van Moen en een zestal marechaussees van de Kasselrij Oudenaarde naar dit dorp. Het misnoegen van de inwoners, die een directe aanleiding tot dit patriottisch machtsvertoon niet konden vinden, en het hardhandig optreden van de gewapende «vreemdelingen» leidden tot een ernstig treffen. De wederzijdse uitdagingen eindigden immers in een plotse schietpartij van de vrijwilligers en marechaussees op de inwoners die zich op het dorpsplein verzameld hadden. Hierbij vielen enige doden. De baljuw en de pastoor van Heestert brachten het hoofdcollege van de Kasselrij Oudenaarde van het gebeuren op de hoogte. Deze besloot de marechaussees ter plaatse te laten om de «rust» te herstellen en ingeval van nieuwe incidenten nog 600 marechaussees naar Heestert te zenden (180). Zover is het echter niet gekomen. Trouwens enkele dagen later eiste de opstand van de keizersgezinde boeren in het Land van Aalst alle aandacht - en manschappen - op.

Buiten deze opstand, die ook de Kasselrij Oudenaarde beroerd heeft (gebeurtenissen te Heurne en Zingem), deden zich in deze kasselrij geen noemenswaardige keizersgezinde agitaties meer voor tot aan de Oostenrijkse Restauratie.

V. HOE EN IN HOEVERRE WERD DE OMWENTELING VAN 1789-1790 IN HET OOSTEN EN ZUIDOOSTEN VAN DE PROVINCIE VLAANDEREN BELEEFD.

De anti-keizerlijke propaganda en agitaties in het Land van Waas, Land van Dendermonde, Land van Aalst en in de Kasselrij Oudenaarde namen vanaf de tweede helft van 1789 opmerkelijk toe. De ontevredenheid over de politiek van Jozef II was de gemeenschappelijke band die lieden van de ambachten, de burgerij, de lage geestelijkheid en vooral van de arme volksklasse verenigde. Vooral geletterden en geestelijken waren de animators van de patriottische propaganda. Ze bekritiseerden fel het Oostenrijks regime en predikten de noodzaak van een opstand en van een eigen bestuur als enig alternatief, zonder daarbij een politieke ideologie te verdedigen.

In de steden leidden het circuleren van pamfletten en het rondstrooien van veelal opgeschroefde berichten over succesvolle patriottische acties in Brabant, over de verzekerde hulp van het buitenland en over het snel uitbreidende patriottenleger vaak tot relletjes en agitaties tegen keizerlijke - en inz. tegen de als keizersgezind bekend staande - vertegenwoordigers op politiek, fiscaal, rechterlijk en militair vlak. Het opdragen van mis-

(180) Verslagen van Nauwelinck, baljuw van Heestert, aan de Raad van Vlaanderen, 26 november en 10 december 1791. RAG, RvV, 3769.

sen voor het welslagen van de geplande opstand, de aansporingen tot dienstneming en het houden van geldinzamelingen voor het patriottenleger maakten het volk vertrouwd met de idee van de opstand.

Tot het platteland drong de propaganda weinig door. Van nature behoudsgezind, waren de boeren, meestal pachters, afhankelijk van de grootgrondbezitters, vnl. van de hoge geestelijkheid en van de adel, die, welke ook hun persoonlijke opvattingen waren, de boeren niet tot opstand aanspoorden. Ook de verspreide bewoning en het bijna geheel ontbreken van patriottische voorvechters remden sterk de verspreiding van de revolutionaire gedachten. Dit verklaart de verregaande onwetendheid en passiviteit van de boeren. Bovendien was de sociaal-economische situatie van de boeren ietwat gunstiger dan deze van het stedelijk proletariaat, dat onder de heersende levensduurte fel te lijden had. Het optreden van leiders werkte als een desem bij de weinig ontwikkelde bevolking; dit is wellicht de reden waarom in sommige grote dorpen en in de strook van Vlaanderen grenzend aan Brabant wel een patriottische gezindheid en een daaruit voortvloeiende agitatie aanwezig waren.

Niet geheel passief noch actief, maar voorzichtig en afwachtend was de houding van de lokale en meestal ook van de gewestelijke overheid tegenover deze politieke beroering. Bevreesd voor de reactie van het volk waagde de magistraat het veelal niet eigenmachtig tegen patriottische oproerkraaiers op te treden, noch zijn volle openlijke medewerking aan de regering te verlenen. Een dergelijke «neutrale» houding namen ook vele baljuws en andere keizerlijke ambtenaren aan. Overtuigde aahangers van de keizer, functionarissen en anderen, die minister Trauttmansdorff, generaal d'Alton of procureur-generaal Maroucx over personen en gebeurtenissen hebben ingelicht, verzochten uitdrukkelijk om strikte geheimhouding.

De patriottische propaganda heeft haar uiteindelijk doel niet bereikt, want de inval van het patriottenleger leidde in Vlaanderen, zoals in Brabant, niet tot de verhoopte revolte in de steden. De afwezigheid van keizerlijke troepen - een tactische fout! - heeft veel meer dan de medewerking van de bevolking tot het welslagen van de patriottische opmars naar Gent bijgedragen. Het uitblijven van een interne revolte bij de komst van de «bevrijders» is niet zozeer te wijten aan het gebrek aan wapens, zoals de patriotische legerleiding meende, maar aan een gebrek aan vertrouwen in het welslagen van de onderneming, alle propaganda ten spijt. De overwinning van de patriotten te Gent betekende echter een keerpunt in de houding van velen, die nu openlijk voor hun patriottische gezindheid durfden uitkomen en hun vrees voor represailles konden afleggen.

De eerste bekommernis van de overwinnaars ging uit naar het opbouwen van het patriottisch regime. Onmiddellijk na de ver-

overing van Gent werd aldaar het Comité Generaal van Vlaanderen opgericht. Onder impuls en leiding van dit Comité Generaal kwam spoedig in de voornaamste steden een comité tot stand, dat verantwoordelijk was voor de handhaving van de orde en de rekrutering van soldaten. De oprichting van lokale comités evenals van het Comité Generaal beantwoordde aan de progressistische ideeën van Vonck; in de samenstelling ervan waren de vrije beroepen het sterkst vertegenwoordigd, bijna altijd door bekende patriotten van vóór de revolutie.

Werd in het algemeen slechts één comité per kasselrij opgericht, op lokaal vlak zorgden vrijwilligerscorpsen voor de ordehandhaving en de vestiging van het patriottisch gezag. Het initiatief tot de oprichting van een vrijwilligerscorps ging meestal uit van de stad of het dorp zelf op verzoek van particulieren, van een vereniging of van een groep burgers. Typisch voor de opinierichting is dat in heel de westelijke zone van het Land van Aalst, op een paar uitzonderingen na, geen vrijwilligerscorpsen voorkwamen, dit in tegenstelling tot het oostelijk deel ervan en tot het Land van Waas, het Land van Dendermonde en de Kasselrij Oudenaarde. Pas vanaf de tweede helft van 1790 werd de oprichting, organisatie en werking van deze corpsen door de Staten van Vlaanderen gereglementeerd, en onder het gezag van de - ondertussen vernieuwde - lokale overheid geplaatst.

Soms op verzoek van het lokaal comité of onder druk van het volk, doch meestal op initiatief van de Staten van Vlaanderen, waren immers vele magistraten en bestuurscolleges vernieuwd. Deze wisseling hield geen volledige vervanging van de leden; wel werden de als zodanig bekend staande keizersgezinden geweerd ten voordele van patriotten. Deze vernieuwingen bevorderden vrijwel overal de samenwerking tussen de magistraat of bestuurscollege en het patriottisch corps.

Dit kwam vooral tot uiting in hun bestrijding van de politieke tegenkrachten. Van Vonckistische propaganda in 1790 is evenwel in de geëxcerpeerde bronnen nauwelijks sprake. Wel leidde de gevangenneming van generaal Van der Meersch hier en daar tot kleine incidenten, zonder dat hieraan nochtans enige uiting van Vonckisme verbonden was. De opiniestrijd tussen Vonckisten en Statisten is niet of nauwelijks tot de bevolking van de vier kasselrijen doorgedrongen, en heeft zeker het volk geheel onberoerd gelaten. Een onderscheid tussen Statisten en Vonckisten maakte het volk trouwens niet; het kende alleen maar patriotten en keizersgezinden.

Konden de keizersgezinde acties van 1790 uiterlijk op de patriottische van 1789 (gesprekken, pamfletten, leuzen, liederen) geleken hebben, toch waren er duidelijk geografische, graduele en vooral wezenlijke verschillen. Acties ten gunste van de keizer kwamen minder voor; ze gingen doorgaans uit van individuele zijde en waren veel zwakker. Wel steunden ze op een diepe onte-

vredenheid over het regime, zonder daarbij nochtans concrete maatregelen voor de terugkeer van de keizer te propageren. In de steden staken de schuchtere keizersgezinde acties schril af tegen het vaak gewelddadig optreden van het volk tegen echte of vermeende keizersgezinden. Het juridisch optreden tegen deze acties was echter niet streng. Werden oproerkraaiers wel voor de rechtbank gedaagd, dan werden ze meestal na enkele maanden gevangenschap in vrijheid gesteld. Zelfs op het platteland, hoewel sterker dan in de steden - en ook wel met enig succès - mag de keizersgezinde propaganda nog zwak geheten worden.

Een opstandige beweging en zware repressiemaatregelen kwamen wel voor in het westelijk deel van het Land van Aalst. De uitgesproken pro-keizerlijke sympathieën aldaar, de aanwezigheid van leidersfiguren, de zwakke patriottische verdediging, de haat tegen de Staten van Vlaanderen wegens de te hoog geachte grondbelasting leidden tot het uitbreken van een opstandige beweging. Op het eerste gezicht kan het doel, het land onder de keizer te brengen, misschien overmoedig lijken, maar toch waren de opstandelingen numeriek heel wat sterker dan de patriottische troepen die Vlaanderen waren binnengevallen. Deze royalistische opstand stond volkomen los van de oproerige beweging die gelijktijdig in Menen, Kortrijk en Oostende ter bevrijding van generaal Van der Meersch uitgebroken was.

De oproer in het Land van Aalst, na enkele dagen reeds onderdrukt, had aangetoond dat een beweging van onderuit weinig kans op slagen had. De Oostenrijkse Restauratie geschiedde dan ook door een militair ingrijpen van de keizer zelf. En waar de patriotten in 1789 de regering militair in gebreke vonden, waren zij zelf een jaar later verdeeld en niet bij machte om aan de invallende troepen weerstand te bieden.

Alle opstand en revolutioniare beweging ten spijt, was er weinig verandering gekomen in de politieke en sociaal-economische positie van het volk in de kleine steden en op het platteland van het Oosten en Zuidoosten van de provincie Vlaaderen vóór, tijdens en na de Omwenteling van 1789-1790.

Leuven — Agnes D'hoker-Claeys.

LIJST VAN DE GEBRUIKTE AFKORTINGEN.

ADB	*Allgemeine deutsche Biographie.*
AGN	*Algemene Geschiedenis der Nederlanden.*
ARA	Algemeen Rijksarchief te Brussel.
KRG	Fonds *Koninklijke Raad van het Gouvernement.*
BN	*Biographie nationale.*
NBW	*Nationaal Biografisch Woordenboek.*
OPBA	*Recueil des ordonnances des Pays-Bas autrichiens.*
RAG	Rijksarchief te Gent.
LvA	Fonds *Land van Dendermonde.*
LvD	Fonds *Land van Aalst.*
LvW	Fonds *Land van Waas.*
RvV	Fonds *Raad van Vlaanderen.*
SvV	Fonds *Staten van Vlaanderen.*
RAR	Rijksarchief te Ronse.
KO	Fonds *Kasselrij Oudenaarde.*
SG	Fonds *Stad Geraardsbergen.*
SN	Fonds *Stad Ninove.*
SA	Stadsarchief te Aalst.
SNK	Stadsarchief te Sint-Niklaas.
SO	Stadsarchief te Oudenaarde.

ONZE BIBLIOGRAFIE

45) ALGEMEEN.
W. VAN HILLE :
HET LEENHOF VAN DE „GROTE TOREN" TE ZOTTEGEM.
Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis, jg. VIII; nr 3, april 1972. Blz. 119-140.

De auteur publiceert hier het leenboek van het jaar 1736. Het aantal lenen beloopt 227, afhangend van de Grote Toren te Zottegem. Ze lagen verspreid op de dorpen : Strijpen, Bavegem, Zottegem, Velzeke, Erwetegem, Sint-Goriks-Oudenhove, Godveerdegem, Grotenberge, Leeuwergem, Wijnhuize, Sint-Maria-Oudenhove, Michelbeke, Rozebeke, Everbeek, Roborst, Hundelgem, Sint-Lievens-Esse, Mater, Welden, Dikkele, Ophasselt, Aaigem, Deftinge, Parike, Sint-Maria-Lierde, Sint-Martens-Lierde, Goy, Zarlardinge, Eine, Etikhove, ook in de stad Geraardsbergen. In dit uitvoerig betoog stippen we een paar onnauwkeurigheden aan. Eerstens, de della Faillés zijn nooit heren geweest van Sint-Martens-Lierde, maar wel van Sint-Maria-Lierde. Tweedens, de vernoemde heerlijkheid, ten Broeke te Sint-Maria-Lierde, is in werkelijkheid de heerlijkheid ten Broeke te Sint-Martens-Lierde. We hebben in copie het «denombrement ende vermoghen vanden heere vanden Broucke in St.-Martens-Lierde» waarvan de aanvang luidt als volgt : «Ick, Anselmo Baudoyn bekenne dat ick houdende ben in leene ende manschap van mer Loys van Egmont... ter causen van syne hove ende grooten toren vanden Landen ende vryen eyghendomme van Sotteghem, een leen gheheeten theerschap vanden Broucke...». Het stuk is van 19 januari 1639. Overigens, ten Broeke te Sint-Maria-Lierde, was een allodiale heerlijkheid, gehouden van God en de zon waaraan de prelatuur van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen verbonden was.

46) ALGEMEEN.
M. MISPELON - ANDRE DEMEDTS.
Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. jg. VII. nr 7, sept. 1971. Blz. 465-466. Een illustratie.

André Demedts is 65 jaar geworden. Schrijver schetst een beknopt levensbeeld van onze grote Vlaamse letterkundige. Hij geeft ons ook een ministamboom waarin we vermeld vinden Maria Vandenhende, moeder van André Demedts, geboren te Ruien 18 augustus 1878 en overleden te Ronse 23 februari 1966.

47) ALGEMEEN.
JULES PIETERS :
HET KLOOSTER VAN SERSKAMP GEZEID TUSSENBEKE.
23 blz. 1971. Een illustratie.

Een brochure onder het publiek gebracht ter gelegenheid van de tentoonstelling te Serskamp in oktober 1971, gewijd aan het klooster van Tussenbeke, een Norbertinessenkonvent. Ontstaan uit de ontdubbeling van het vrouwenklooster te Petegem a.d. Leie, vestigde zich de nieuwe gemeenschap rond 1151 te Serskamp. Een eeuw later verplaatste zich de communauteit naar het Land van Dendermonde en wel op Billegem, een gehucht van Schellebelle-Wanzele, waar de Norbertinessen verbleven tot aan de afschaffing door keizer Jozef II van Oostenrijk op 21 maart 1781. De lezer vindt hier in grote trekken het wel en wee van dit klooster in de loop der eeuwen.

48) ALGEMEEN.

ACHIEL DE VOS :

GESCHIEDENIS VAN ERTVELDE.

1083 blz. 13 kaarten. 8 uitslaande kaarten, 12 grafieken, 112 tabellen, 397 illustraties. Uitgave gemeentebestuur Ertvelde, 1971. Prijs : ingenaaid : 500 fr.

Dat schrijvers van wetenschappelijke dorpsmonografieën niet altijd hoeven universitairen te zijn, blijkt meer dan duidelijk uit de publikatie van de geschiedenis van Ertvelde. De auteur, huidig voorzitter van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, die al veel en veelsoortig geschiedenismateriaal in zijn leven heeft verwerkt en ettelijke betrouwbare historische bijdragen heeft geleverd, neemt met dit werk een voorname plaats in de rij van onze schrijvers van dorpsmonografieën. Weinig gemeenten kunnen bogen op zo'n volumineus oeuvre. En of dit werk volumineus is ! Maar de inhoud is van grote betekenis. De geschiedenis van beide gemeenten Ertvelde en Kluizen, enkele jaren geleden teruggebracht tot één gemeente, Ertvelde, is meesterlijk verwerkt en vlot geschreven. Praktisch geen enkel detail uit de burgerlijke en kerkelijke geschiedenis, van oudsher af tot heden, werd veronachtzaamd. Wat de auteur ons lezen laat, staaft en bewijst hij met vermelding van de aangesproken bron in zijn voetnota's. En als we zien dat 27 pagina's zijn gebruikt om het onuitgegeven bronnenarchief te indexeren, dan weten wij wat voor een rijkdom van geschiedenis in dit oeuvre geborgen ligt. Met het vijfde hoofdstuk (blz. 153-348) betreffende de parochiale geschiedenis werd schrijver bekroond met de prijs Pro Civitate in 1969; het zesde hoofdstuk (blz. 349-511) betreffende de sociaal-economische strukturen schonk hem de Provinciale Prijs Heemkundige Monografie Oost-Vlaanderen ook in 1969. Enkele steden en dorpen van het land van Aalst vinden wel een kontaktpunt met Ertvelde. Zo citeert het werk de namen der lokaliteiten Aalst, Bambrugge, Ename, Erembodegem, Erpe, Gavere, Herdersem, Herzele, Lede, Ledeberg, Leebeke, Massemen, Meerbeke, Meldert, Melle, Melsen, Merelbeke, Munkzwalm, Nederbrakel, Ninove, Onkerzele, Outer, Ressegem, Ronse, Sint-Maria-Lierde, Sint-Martens-Lierde, Vlierzele, Wieze, Zingem en Zottegem. Een register van de plaatsnamen en een index van persoonsnamen maakt het consulteren eenvoudig en aangenaam. Om te sluiten nog een opmerking. Op bladzijde 49 vernoemt de auteur Jan Baptist della Faillé als heer van Sint-Marten-Lierde. Dat is niet juist. Hij was heer van Sint-Maria-Lierde. Hij kocht het graafschap Sint-Maria-Lierde van de graaf de Mastaing. Zie meer hierover nr 12682 in de Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen, deel II, blz. 290, van archivaris J. Buntinx.

49) ALGEMEEN.

Dr. REMBRY-BARTH :

HISTOIRE DE MENIN D'APRES LES DOCUMENTS AUTHENTIQUES

Vier delen. Ingebonden. Deel I, 680 blz. Deel II, 522 blz. Deel II, 514 blz. Deel IV, 477 blz. Een illustratie en zes oude stadplans. Bruges 1881. Edw. Gaillard. Fac-similédruk van Eric Veys, Tielt. Uitgave Familia et Patria Handzame 1968. Prijs : 3000 fr.

Een lijvige, haast honderd jaar oude geschiedenis van Menen die waarlijk een herdruk waard was. Ze is voor de historicus een rijke bron van gegevens. Alhoewel wij bij het eerste zicht niet mogen verwachten een of ander te ontdekken dat kan in verband staan met het Land van Aalst. Toch staan een paar namen vermeld; afkomstig uit het Land van Aalst : Ambroise de Pape, geboren te Sint-Lievens-Esse, binnenpoorter van Menen. Hij bewerkte de wol en had in 1757 negen arbeiders in dienst. Het dokument vertelt ons dat hij er in de toekomst wel 15 tot 20 man kan werk verschaffen. Van die negen arbeiders zijn er vijf die wonen te Menen. Jaarlijks kan hij van 25 tot 30 duizend pond ongewassen wol verwerken. Lieven van Beveren, geboren te Oosterzele, binnenpoorter van Menen, heeft aanvankelijk zes arbeiders nodig maar meent het getal te mogen opdrijven tot 15. Zijn zes arbeiders wonen niet in

Menen, maar zullen dat wel zodra hij voorzien is van wol. Evenals De Pape verklaart hij jaarlijks 15 tot 25 duizend pond ongewassen wol nodig te hebben. Beide personen staan vermeld bij de kammers en wolspinners.

50) ALGEMEEN.

F. MICHEM :

VINKT KERK EN PAROCHIE.

Gestencilleerde uitgave, in 4e. VII + 90 blz. 50 illustraties. Vinkt 1971. Te bestellen bij de auteur : Heerdweg 13, 9806 Vinkt. Prijs : 100fr.

Schrijver heeft in geschiedkundige middens naam gemaakt door zijn gewaardeerde «Zele en zijn geschiedenis», 430 blz. uitgave Standaard Boekhandel 1957 en onlangs door zijn oorlogsdagboek : «Vinkt in mei 1940» waarvan reeds een vierde druk is verschenen. Als huidige pastoor van Vinkt presenteert hij zijn parochianen en elke belangstellende een degelijk parochiale geschiedenis van Vinkt. Te oordelen naar de titel heeft de schrijver enkel de kerk en parochie willen in het licht stellen. De burgerlijke geschiedenis ontbreekt dus. Het is zijn bedoeling geweest alleen een kerkelijke geschiedenis van Vinkt te schrijven. Hij is daar én naar stijl én naar verwerking der dokumenten bizonder in geslaagd. Hij citeert een hele reeks personen die een of andere relatie hadden of hebben met het Land van Aalst : Cassianus van der Casseyen, geboren te Geraardsbergen, pastoor te Vinkt (1857-1874), Emmanuel Pieraert, geboren te Geraardsbergen, onderpastoor te Voorde en pastoor te Vinkt (1878), Maurice Cambier, geboren te Strijpen, pastoor te Vinkt (1878-1897), Theofiel Venneman, onderpastoor te Etikhove, pastoor te Sint-Goriks-Oudenhove, pastoor te Vinkt (1912-1921), Rooms Denijs, pastoor te Onkerzele en dan te Vinkt (1921-1928), Karel Reyns, onderpastoor te Velzeke en Moorsel, pastoor te Zulzeke en pastoor te Vinkt (1928-1936), Kamiel Michiels, geboren te Woubrechtegem en onderpatoor te Hofstade, pastoor te Vinkt (1936-1940) en dan pastoor te Kerksken, Jozef Dhaenens, onderpastoor te Aalst-Mijlbeke en pastoor te Sint-Kornelis-Horebeke en pastoor te Vinkt (1948-1951), Frans Micchem, thans pastoor te Vinkt, voorheen onderpastoor te Merelbeke-Centrum, Jan Baptist van den Hole, geboren te Aalst, onderpastoor te Vinkt (1824-1826), Leonard De Geyter, geboren te Bottelare, onderpastoor te Vinkt (1839-1849), Jozef Hoogstoel, geboren te Mere en onderpastoor te Vinkt (1850-1860), Jan Baes, onderpastoor te Vinkt (1866-1873) overleed te Melle, Gustaaf Daemers, onderpastoor te Vinkt (1873-1879) overleed te Aalst, Thomas van den Dooren, onderpastoor te Vinkt (1884-1886) overleed te Onkerzele, Fransciscus Nuttinck, geboren te Steenhuize-Wijnhuize, onderpastoor te Vinkt (1886-1898) overleed te Melle, Godfried De Beer, geboren te Leeuwergem, onderpastoor te Vinkt (1909-1910), Jozef Dhaese, geboren te Herzele, onderpastoor te Vinkt (1918-1922), Valeer van der Guchten, geboren te Ronse, onderpastoor te Vinkt (1927-1934) daarna pastoor te Parike, Charles Verstraeten, geboren te Massemen, onderpastoor te Sint-Maria-Lierde en daarna te Vinkt (1935-1940) in mei 1940 te Vinkt gefusilleerd door de Duitsers, Jules De Geyter, onderpastoor te Vinkt (1940-1943) thans pastoor te Opbrakel, Roger Nemegeer, onderpastoor te Vinkt (1945-1951) dan pastoor van Sint-Goriks-Oudenhove, waar hij overleed. Ivo Van Dierdonck, geboren 1836 te Vinkt, onderpastoor te Ruien, Theofiel Ternest, geboren in 1845 te Vinkt, onderpastoor te Michelbeke, Kamiel Van Landuyt, in 1855 geboren te Vinkt, was pastoor te Erembodegem-Centrum, Augusta Verstraete, geboren te Vinkt in 1849, kloosterlinge te Aaigem, Mathilde Van der Vennet, geboren te Vinkt in 1849, kloosterlinge te Hunnegem (Geraardsbergen), Camilla De Schrijver, geboren te Vinkt in 1898, kloosterlinge te Velzeke, Judith Loontjens, geboren te Vinkt in 1909 en Margriet Loontjens, geboren te Vinkt in 1910, beide kloosterlingen te Deftinge, Maria Van Oost, geboren te Vinkt in 1922 en Celine Van Oost, geboren te Vinkt in 1927, beide kloosterlingen te Opbrakel.

51) ALGEMEEN.
Ph. COUSSEMENT :
DE POORTERIJ VAN MENEN.
LXX + 350 blz. Kortrijk 1971. Ingenaaid. Prijs : 550 fr.

We kunnen dit werk beschouwen als een aanvulling op de reeks verschenen Indices van de poortersboeken van Brugge, Oudenaarde, Pamel, Geraardsbergen, Aalst en Sint-Winoksbergen om de voornaamste te vernoemen. Hebben de meeste poorterlijke steden hun poortersboeken bewaard, Menen echter niet. Bij het samenstellen van deze lijst heeft de auteur dan ook gebruik moeten maken van de meest diverse bronnen, zoals stadsrekeningen, briefwisseling, staten van goed en wettelijke passeringen. Al deze gegevens heeft hij én in tekst én in voetnota verwerkt. Het werk citeert zo maar 9.000 poorters, waarvan ongeveer 5600 alfabetisch gerangschikt en ongeveer 4000 in voetnota. De poorterslijst vermeldt drie afkomstig uit het Land van Aalst : Van Beveren Livin, ingeschreven te Menen vóór 1757, meester-kammer, geboren te Oosterzele, Van Baten Jean Baptist, fs Hermes, ingeschreven te Menen vóór 1756, geboren te Ronse en Ambroise De Pape, ingeschreven te Menen vóór 1757, meester-kammer, geboren te Sint-Lievens-Esse. Gelijk alle poortersboeken biedt dit werk nuttig en bruikbaar materiaal voor genealogen en vorsers.

52) ALGEMEEN.
A. JANSSENS de VAREBEKE - P. DE SMET :
DE SINT-MARTINUSKERK VAN MOERZEKE.
Uitgegeven onder de auspicien van de Kerkfabriek en de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer van Moerzeke naar aanleiding van het tweehonderdjarig bestaan van de nieuwe kerk. 1971.
78 blz. 25 illustraties. Kan besteld worden bij Z.E.H. Verhelst, pastoor, Moerzeke, Dorp 22. Prijs : 100 fr.

A. Janssens de Varebeke, die het eerste deel schreef, namelijk de oude kerk en het ontstaan van de parochie, handelt achtereenvolgens over de eerste zendelingen, een Merovingische of vroeg-romaanse kerk in Mauriciacum, de eigenkerk van de heer van Moerzeke, een zaalkerkje, de oude kruiskerk, een patronaatskerk van de Sint-Baafsabdij te Gent, de verbouwingen van de oude kruiskerk, begraafplaatsen en grafzerken van de oude kerk, het meubilair en de heiligenbeelden van de oude kerk. Zuster P. De Smet, lic. Oudheidkunde en Kunstgschiedenis schreef het tweede deel : de nieuwe kerk en haar kunstschatten, zerken en blazoenen in de nieuwe kerk, het kerkmeubilair, beelden en schilderijen, de kerkschat en de lijst met de namen van de bedienaars van de eredienst. In deze lijst onderlijnen we de pastoors : Leon De Vos, geboren te Sint-Kornelis-Horebeke (ontslag in 1924), Maurits Claus, geboren te Nukerke (ontslag in 1949), Jozef De Ridder, geboren te Erondegem (ontslag in 1967). Een degelijke monografie, vlot en met kennis van zaken geschreven die niet alleen de Moerzekenaren graag zullen lezen.

53) ALGEMEEN.
E. DE KINDER :
PAROCHIE ZAFFELARE VAN HAAR STICHTING TOT NU.
84 blz. 34 illustraties. Zaffelare 1971.

Deze brochure is uitgegeven ter gelegenheid van de viering van het zevenhonderdjarig bestaan van de parochie Zaffelare, en is bedoeld als een bondige en overzichtelijke parochiegeschiedenis. In de reeks pastoors van Zaffelare stippen we aan Karel Jozef Stocquart, geboren te Geraardsbergen, professor aan het

Sinte Catharinacollege der zelfde stad en coadjutor te Nederhasselt, onderpastoor te Opbrakel en later pastoor te Zaffelare van 1879 tot 1901, Achiel Rutsaert, voorheen onderpastoor te Moorsel van 1928 tot 1935 en pastoor te Zaffelare van 1935-1956, en tenslotte onderpastoor Adelin Wijffels, oud-onderpastoor te Erembodegem en schrijver van het middeleeuwse Mariaspel «In de schaduw der Vrouwe» dat binst de feestelijkheden in augustus 1971 werd opgevoerd.

54) ALGEMEEN.
HECTOR WATERSCHOOT :
EEN KWARTEEUW PLASTISCHE KUNST IN OOST-VLAANDEREN (1945-1970)
147 blz. 35 illustraties. Uitgave Kultureel Jaarboek 1970. Provincie Oost-Vlaanderen. 2e deel. Gent 1971.

Achteraan het boek is een bizonder hoofdstuk bijgevoegd met biografische gegevens over kunstenaars uit Oost-Vlaanderen. We geven hier de namen der kunstenaars die in het Land van Aalst zijn geboren; wonen of werken : Baeyens Martin, geboren te Melle in 1943, woont te Smetlede; De Cocker Henri, geboren te Vurste in 1908, woont aldaar nog; De Pelsmaecker Lieve, geboren te Aalst in 1936, woont te Erembodegem; De Rijcke Mon, geboren te Ninove in 1943, woont te Brussel, heeft zijn atelier te Outer; Haeck Rigobert, geboren te Leupegem in 1912, woont te Oudenaarde; Le Compte Etienne, geboren te Aalst in 1931, woont te Aalst, heeft zijn atelier te Hekelgem; Mechnig Karel, geboren te Keulen in 1919, woont te Erembodegem-Terjoden; Mechnig Willem, geboren te Keulen in 1929, woont te Aalst; Minnaert Frans, geboren te Idegem in 1929, woont te Zandbergen; Baeyens Nicole, geboren te Melle in 1936, woont te Aalst, heeft atelier te Everbeek; Plompen Willy, geboren te Gentbrugge in 1941, woont te Gent; Roggeman Alfons, geboren te Aalst in 1939, woont te Sint-Martens-Latem; Vercruysse Rogier, geboren te Roeselare in 1914, woont te Kluisbergen; Schelck Maurits, geboren te Aalst in 1906, woont te Sint-Martens-Latem; Schelfhout Walter, geboren te Aalst in 1942, woont te Aalst; Thienpont Susanne, geboren te Sint-Maria-Horebeke, woont te Oudenaarde; Vandeghinste Inez, geboren te Gent in 1935, woont te Merelbeke; Van de Perre Harold, geboren te Ninove in 1937, woont te Sint-Gillis-Dendermonde; Van de Velde Dirk, geboren te Sint-Martens-Latem, woont te Schorisse; Van Saene Maurits, geboren te Ninove in 1919, woont te Ninove; Dhaese Roel, geboren te Geraardsbergen in 1921, woont te Nieuwpoort, en Dhaese Reinhoud, geboren te Geraardsbergen, woont te Parijs XX.

55) ALGEMEEN.
FIRMIN ROOSE :
GASTON ROELANDTS, NIJVERAAR TE STEENBRUGGE 1896-1943.
Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis, jg. VII, nr. 7, september 1971. blz. 495-498. Een illustratie.

Een kwartierstaat die een grote figuur uit de Brugse weerstand belicht, nauw verbonden met het drama van de abdij Steenbrugge anno 1943, jaar dat Gaston Roelandts gefusilleerd werd door de Duitse bezetter. (Ertvelde-Rieme, 21 juli 1943). Grootouders en overgrootouders van Marguerite De Cock, moeder van Gaston Roelandts, waren afkomstig van Ronse en Kwaremont.

56) ALGEMEEN.
OUDE VLAAMSE HOEVEN.
Bijlage in Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen 20e jg. nr. 2, april 1971.

Worden hier bondig besproken : het Goed te Bakergem te Denderleeuw; het Goed ten Bambossche te Lede; het Goed te Bambrugge te Bambrugge.
id. id. id. nr. 3

Baudries te Dikkelvenne; het hof te Bavegem te Bavegem; ter Beken te Dikkelvenne.
id. id. id. nr. 4
Het Goed ter Belen te Hofstade; het Goed ter Beke te Lemberge; het hof ter Beken te Roborst, het Goed ter Beken te Ronse.
id. id. id. nr. 5
Het Hof ten Berge te Hillegem; het Goed ten Berge te Merelbeke; het Goed ten Berge te Moerbeke (Gb.); het hof te Berg te Okegem; het hof en het Goed ten Berghe te Sint-Maria-Oudenhove; het Goed ten Berge te Smeerebbe-Vloerzegem. (Nota v.d. schr.: we vinden geen vermelding van het hof ten Berge te Sint-Maria-Lierde); het hof te Bernaige te Massemen; het Goed ter Berrent te Westrem; het Goed te Betsenbroek te Denderhoutem; het hof te Bevere te Steenhuize-Wijnhuize; het hof te Beversluys te Baaigem.
id. id. id. nr. 6
Het Goed ter Biest te Appelterre; het hof ter Biest te Munkzwalm; het Goed ter Bloct te Scheldewindeke; ten Bloem te Dikkele; het Goed te Boexborre te Semmerzake; het Goed te Boekhoute te Sint-Maria-Oudenhove; het hof te Boesbrouck te Deftinge; ten Bogaerde te Maarke-Kerkem.
id. id. nr. 1. - 1972.
Het Goed te Boxstale te Sint-Lievens-Houtem; het Goed ter Borcht te Oosterzele; het Goed ter Borcht te Erembodegem; het Goed ter Borcht te Letterhoutem; het hof ter Borcht te Rozebeke; het Goed ter Borcht te Sint-Martens-Lierde; het Goed ten Borreken te Aaigem.

57) ALGEMEEN.
ROBERT BERNAERT:
UIT DE KRONIEKEN VAN SINT-LAUREINS VOOR 1900.
526 blz. Uitgegeven in twee delen. 1971-1972. Talrijke illustraties. Te bestellen bij de auteur, Pastorie, Gravejansdijk (Bassevelde). Prijs 400 fr.
Het zal wel niet in de bedoeling van de auteur gelegen hebben over Sint-Laureins een wetenschappelijke geschiedenis te schrijven. In feite gaat het hier enkel om de publikatie - met bijhorende historische gegevens van de hand van schrijver zelve - van de zeer uitgebreide kronieken van pastoor De Swaef, pastoor te Sint-Laureins van 1887 tot 1898; kronieken die de auteur in de pastorie van Sint-Laureins heeft voor de dag gehaald. Is deze uitgave niet wetenschappelijk ingekleed, toch zal het de inwoners van Sint-Laureins en al zijn polderburen bizonder interesseren en een leerrijke lezing over hun verleden bezorgen. Drie pastoors van Sint-Laureins zijn geboortig uit het Land van Aalst: Petrus De Prez, geboren te Lede in 1826; Joannes Theodorus De Swaef, geboren te Lede in 1836 en Henricus de la Croix, geboren te Sint-Maria-Horebeke.

58) ALGEMEEN.
F. LEMMENS:
REPERTORIUM VAN DE XIXe EEUWSE BIDPRENTJESPORTRETTEN.
Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. jg. VIII, nr. 3, april 1972. blz. 169-176. Vier illustraties.

Voor wat personen uit het Land van Aalst betreft, citeren we:
De Clercq Constant, geboren te Grotenberge 9-9-1803, aldaar overleden op 13-1-1876, schepen van Grotenberge, gehuwd met Hortense Marie Van Steenberghe. De Clercq Karel Marie Joseph, geboren te Wetteren 20-11-1826, overleden te Zonnegem 28-9-1891, burgemeester van Zonnegem, echtgenoot van Marie Celeste Steppe. De Clercq Petrus, geboren te Sint-Lievens-Esse, aldaar overleden 5-2-1869 in ouderdom van 35 jaar, zoon van Ignatius en Carolina De Clercq. De Clercq Seraphin, geboren te Dikkelvenne 3-2-1822, aldaar overleden 2-11-1869, weduwnaar van Marie Constance Van den Heede. De Clippele Victor Celestin, geboren te Geraardsbergen 9-10-1851, overleden te Meldert (OV) 20-9-1880, priester gewijd te Rome 4-4-1874, doctor in de Godgleerdheid, leraar rhetorica college Oudenaarde, principaal van het college te Geraardsbergen 1879. De Cock Bernard Victor, geboren te Hillegem 8-9-1819; aldaar

overleden 5-1-1881, burgemeester van Hillegem. De Cock Modeste, geboren te Lokeren 25-11-1808, overleden te Geraardsbergen 4-8-1881, geneesheer en burgmeester der stad Geraardsbergen sedert 1855, gehuwd met Jeanne Catharine Van Hoorde. De Decker Charles Jean, geboren te Zele 1796 overleden te Gent 4-12-1867, priester gewijd 1820, pastoor te Oosterzele 1827, te Aalst 1833, te Geraardsbergen 1838. Deken van het distrikt Geraardsbergen 1845; Vicaris-Generaal van Mgr. Bracq 1865. De Deyn Jaak, geboren te Ninove 15-4-1810 en aldaar overleden 12-10-1887. De Deyn Lodewijk, geboren te Ninove 20-1-1797, overleden Steenhuize 4-2-1875, notaris en burgemeester van Steenhuize, gehuwd met Feliciana Chaboceau. De Deyn Nathalie, geboren te Ninove 21-2-1819 ,aldaar overleden 30-12-1882, gehuwd met Eugène Coppens. De Deyn Pieter Joseph, geboren te Ninove 4-5-1795, aldaar overleden 10-6-1872, notaris, oud-schepen van Ninove, oud-provincieraadslid, voorzitter van het liberaal genootschap en ere-voorzitter van de Maatschappij van Rhetorica te Ninove. De Deyn Victor, geboren te Steenhuize 2-12-1832, overleden 9-2-1890, oud-voorzitter van het vierde schoolcomiteit (wet van 1879), landbouw-afgevaardigde voor Geraardsbergen. De Dobbeleer Maria Anna, geboren te Gooik 28-10-1819, overleden te Gent 16-8-1875, trad in het klooster der H. Kindsheid te Gent onder de naam Zuster Maria Hieronyma, overste te Leeuwergem. De Donder Joannes Baptista, geboren te Etikhove 26-6-1818, aldaar overleden 28-12-1895, oud-burgemeester van Etikhove, weduwnaar van Antonia Hubau. De Geyter Amedée, geboren te Ledeberg 19-10-1855, aldaar overleden 9-3-1890, zoon van Augustin en Pauline Spae. De Geyter Augustin, geboren te Wetteren 25-4-1817, overleden te Ledeberg 12-10-1886, weduwnaar van Pauline Spae, schatbewaarder van de kerkfabriek. De Geyter Constantinus, geboren te Beerlegem, aldaar overleden 30-5-1882, oud 70 jaar, weduwnaar van Nathalie Droesbeke en in tweede huwelijk van Eulalie Fruyt, voorzitter van de kerkfabriek, lid van het Armbestuur en oud-schepen. De Geyter Theresia, geboren te Beerlegem, aldaar overleden 4-3-1882, oud 73 jaar, dochter van Petrus Fransiscus en Fransisca De Vos. De Gheest Maria Caroline, geboren te Aalst en overleden te Belsele 23-6-1866, oud 32 jaar, gehuwd met Edouard Rogman. De Gheest Rochus, geboren te Aalst 20-6-1827, aldaar overleden 5-9-1877, priester gewijd 1850, coadjutor te Erondegem en later pastoor te Wanzele.

id. id. id. Nr. 4. 1 mei 1972, blz. 257-260.

De Groote Marie Madeleine, geboren te Roborst 27-10-1814 en overleden te Dikkelvenne 25-6-1894, weduwe van Pius Vanderstraeten. De Guchteneere Charles, geboren te Gentbrugge 31-1-1834, aldaar overleden 7-9-1898, gehuwd met Melanie Coene, oud-burgemeester van Gentbrugge, lid der kerkfabriek.

id. id. id. nr. 5, juni 1972, blz. 297-300.

De Keyzer Frederic, geboren te Kwaremont 12-9-1815 en overleden te Kortrijk 22-5-1880, pater Carmeliet. Klom op tot generaal-definitor der orde te Rome. De la Croix Charles, geboren te Sint-Kornelis-Horebeke 28-10-1792, overleden te Gent 20-8-1869, als weerspannige ingelijfd in het franse leger van Napoleon en naar Mainz gezonden, priester gewijd in 1817, volgde Mgr. Du Bourg, bisschop van Louisiana (U.S.A.) naar Amerika, pastoor van St.-Ferdinand in 1820, in 1834 terug naar België. In 1839 ere-kanunnik en in 1849 titulair kanunnik. Delcoigne Florent Joseph, geboren te Etikhove 22-4-1853 en aldaar overleden 6-9-1871.

id. id. id. nr. 6, juli 1972, blz. 357-364. Vier illustraties.

Delport Fransisca, geboren te Geraardsbergen 5-1-1805 en overleden 27-2-1882, weduwe van Petrus De Paepe. De Mil Leonie Clemence, geboren te Ledeberg 14-11-1839 en overleden te Mons 15-9-1886. Was zuster van Liefde. De Naeyer Joannes Ghislenus, geboren te Meerbeke 25-5-1808 en overleden te Gent 24-12-1875, gehuwd met Angelika Van Achte, advokaat, oud-provincieraadslid, oud-ondervoorzitter van de Kamer van volksvertegenwoordigers, waar hij 25 jaar lang het arrondissement Aalst vertegenwoordigde. De Pauw Constantinus, geboren te Oordegem in 1797 en overleden te Serskamp 12-11-1869. De Praetere François, geboren te Ruien 28-1-1814 en overleden te Deinze 7-5-1900, weduwnaar van Marie Francoys, ere-inspecteur van het onderwijs, meer dan vijftig jaar lang schatbewaarder der kerkfabriek.

59) ALGEMEEN.

S. DE LANGE :

DE TAALGRENS TUSSEN OOST-VLAANDEREN EN HENEGOUWEN ELZELE.

Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn Kastelnij en van den Lande tusschen Maercke en Ronne. Deel XVII, 1e aflevering, juni 1971, blz. 91-155.

Soortgelijke bijdragen van de hand van S. De Lange zijn ons zeer goed bekend. Ook dit werk is historisch, toponymisch en taalonderzoekend verantwoord en vakkundig geschreven. Voor onze Vlamingen uit de taalgrens betekent dit betoog een betrouwbare dokumentatie. Eén lokaliteit uit het Land van Aalst komt er regelmatig in voor, namelijk Ronse, dat zekere kontakten had met Elzele. Ook nog Etikhove, Nukerke, Schorisse en Louise-Marie, maar slechts sporadisch.

60) ALGEMEEN.

G. OP 'T HOF :

VLAMINGEN IN ZEELAND.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. jg. VIII nr. 1, januari 1972, blz. 52-54.

Voor wat het Land van Aalst aangaat vermelden we de namen : Jan Jacobs van Gavers (Gavere) in Vlaanderen, ondertrouw op 28-6-1672 met Levijntje Dignus, weduwe van Marinus Hoebeke; Jan Schamps van «Woerdechem in 't land van Aelst» (Oordegem ?) ondertrouw 30-6-1720 te Krabbendijk met Joanna Andriesse Hoekman; weduwe van Claas Carstanje; Lindert Cornelisse Plate, ondertrouw op 2-6-1678 met Barbel Lievens van Zegelsem, hij was weduwnaar van Grietje Heyndrix.

id. id. id. nr. 2, februari 1972, blz. 107-110.

J.B. Hillegeer, ondertrouw te Ierzeke op 31-8-1757 met Joanna Gelouw van Ierzeke. Hillegeer was van Melsen. Frans Pieters van Aalst (OV) ondertrouw te 's Heerenhoek op 22-7-1684 met Janneken Pieters uit Rotterdam. Salomon Lievens van Zottegem, ondertrouw te 's Heerenhoek op 6-1-1685 met Neeltie Ingels, weduwe van Corstiaen Lauwers.

61) ALGEMEEN.

R. NEELS :

UIT DE PAROCHIEREGISTERS - GEBOORTEN TE WATERLAND - OUDEMAN 1730 TOT EN MET 1772.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. jg. VIII, nr. 3, april 1972, blz. 184-188.

In de lijst der inwijkelingen, voorkomend in parochieregister nr. 1. van Waterland-Oudeman, staan vermeld komend uit het Land van Aalst : De Groote Judocus, uit Mariakerke, gehuwd met Kerckhove Maria-Theresia uit Etikhove; De Nachtergaele Guillelmus, uit Ronse, gehuwd met Stockman Anna uit Ronse; Voornoemden De Groote huwde op 22-7-1762 en de Nachtergaele op 15-4-1756. De Neukerke Christiaen uit Voorde, huwde met Catharina Cleemput op 25-6-1765; Penninck Frans uit Leupegem huwde met Timmerman Anna uit Sluis op 26-6-1767; Tack Joan uit Wakken huwde met Catharina Van den Berghen uit Scheldewindeke op 6-8-1755.

62) ALGEMEEN.
YOLANDA SUYS :
HET DORSEN IN HET VERLEDEN.
Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XI, nr. 3, juli 1971, blz. 22-24, twee illustraties, en nr. 4, oktober 1971, blz. 25-26. Een illustratie.

De bijdrage over het dorsen in het verleden kwam tot stand naar aanleiding van een vragenlijst, uitgaande van de Centrale Commissie van Onderzoek van het Nederlandse volkseigen van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Schrijfster heeft haar studie eerst in Heemkundige Tijdingen laten verschijnen. Wie het dorsen met de vlegel heeft gekend, zal met veel belangstelling dit betoog lezen. Wie daar niet vanaf weet, zal bij de lezing een hele schat van woorden, die uit de omloop zijn, opdoen. We zijn het hier volkomen eens met de auteur, die volhoudt dat schokkeloen gerst betekent en masteluin vermenging van rogge en tarwe. Wat niet alleen te Mere in het spraakgebruik voorkomt, maar ook in de landbouwstreek van Geraardsbergen en Nederbrakel.

63) ALGEMEEN.
R. MERTENS :
GESCHIEDENIS VAN ESSENE.
192 blz. 25 illustraties. Drukkerij G.A. Pittem. 1971.

Een degelijke dorpsmonografie, waarin de auteur de belangrijke en minder belangrijke gebeurtenissen en situaties heeft samengebundeld. Zo heeft hij een waarachtig beeld geschilderd van de ontwikkeling van de bodem en van de dorpsgemeenschap in de loop van haar geschiedenis. Een ruim deel van dit werk is gewijd aan de parochiale geschiedenis van Essene. Weinig kontaktpunten met het Land van Aalst kunnen we citeren; enkel Aalst, Meldert, Ninove en Velzeke komen in aanmerking en dan nog terloops. Maar als een quasi-grensgemeente met het Aalsterse zal dit werk wel de belangstellende voor dorpsmonografiën uit het Land van Aalst kunnen interesseren.

64) ALGEMEEN.
J. DE COCKER.
DE HERBERGEN IN HET VOORMALIG LAND VAN RODE OMSTREEKS 1779.
Jaarboek van het Heemkundig Genootschap Land van Rode.
Gentbrugge 1971. blz. 23-38.

Het betoog is opgemaakt aan de hand van het Keizerlijk edikt van 21 juli 1779 en van de lijst aangelegd op bevel van het edikt, vermeldend de naam van de herbergier, van het uithangbord, de ligging der herberg met de aanduiding met wiens toelating ze waren opgericht en sinds wanneer. Het aantal herbergen, ten getal van 121, waren gevestigd te Balegem, Bavegem, Beerlegem, Bottelare, Gentbrugge, Gontrode, Gijzenzele, Landskouter, Letterhoutem, Melle, Melsen, Moortzele, Munte, Oosterzele, Schelderode, Scheldewindeke en Vlierzele.

65) ALGEMEEN.
MAURITS BRONSELAER :
LIEDEKERKE VAN VROEGER TOT NU.
Uitgave van de Heemkundige Kring Liedekerke. 358 blz. Albumformaat. 62 illustraties. Negen oude kaarten. Liedekerke 1971. Prijs : 275 fr.

Schrijver, eveneens auteur van de «Geschiedenis van het klooster Onze Lieve Vrouw ter Muilen te Liedekerke» overleed op 18 oktober 1969. Hij mocht de voltooing van zijn levenswerk niet meer beleven. Het verscheen pas na

zijn dood. Al schreef hij zijn geschiedenis niet op een wetenschappelijke leest, met verwijzing naar archiefstukken en andere bronnen, toch liet hij ons een werk van waarde na dat én door zijn dorpsgenoten, én door heemkundigen met belangstelling zal worden geraadpleegd en gelezen.
Tijdens het oud regime was Liedekerke een dorp van het Land van Aalst en uit die gezichtshoek projecteert hij zijn betoog, ook historische feiten en genealogische bizonderheden in verband met dorpen uit het Land van Aalst, zoals bij voorbeeld Gavere, Denderleeuw, Ninove en Erembodegem, om maar de bizonderste te vermelden. Ten gerieve van de belangstellende citeren we de hoofdstukken : hoe en wanneer is Liedekerke ontstaan ?; het kasteel van Liedekerke en zijn bewoners; ontstaan van kerk en parochie; het hospitaal te Liedekerke; pastoors en onderpastoors; de abdij van Ninove en de parochie Liedekerke; het godsdienstig leven der parochianen; beroerde tijden in de 17e en 18e eeuw; uit het vroegere dorpsleven; rechtspleging in vroegere tijden; bevolking, aantal inwoners; eenheid en scheiding van Liedekerke en Denderleeuw; lijsten van baljuw, burgemeesters en schepenen uit het oud regime; een berucht proces tussen de gemeenten Liedekerke en Denderleeuw; het franse tijdvak; de boerenkrijg in onze streek; van 1830 tot nu; wetenswaardigheden uit de periode 1880-1914; vroegere geneeskunde te Liedekerke; water- en windmolens in de gemeente; het onderwijs in onze gemeente; (17e eeuw -1960); herinneringen aan de wereldoorlog 1914-1918; het leven van onze dorpsgenoten tijdens de oorlogsjaren 14-18; hoe beleefde onze gemeente de wereldoorlog 1940-1945; de beschieting van Liedekerke in de nacht van 18 op 19 mei 1940; bevrijding en vliegende bommen; Liedekerke nu; Varia; Liedekerkse woorden en uitdrukkingen. Liedekerke heeft het meest naam gmaakt door zijn adellijk geslacht van Gavere van Liedekerke, dat aldaar in een kasteel woonde en dat in de geschiedenis onzer gewesten een voorname politieke en militaire rol heeft gespeeld en dit vooral in de middeleeuwen.
Wie interesse heeft voor dorpsmonografiën zal aan dit werk veel deugd beleven.

66) ALGEMEEN.
LUCIEN FRANCK :
HISTORISCH- GEOGRAFISCHE SCHETS VAN DE WEG GENT-OUDENAARDE OP HET GRONDGEBIED VAN DE KASSELRIJ OUDBURG.
Jaarboek van de Heemkring Scheldeveld. Vereniging voor lokale geschiedenis van de streek tussen Leie en Schelde. Jaarboek I, 1970. blz. 59-83. Vijf illustraties.

In deze studie ontmoeten we ook enkele namen van dorpen uit het Land van Aalst, in verband met de aanleg van de steenweg Gent-Oudenaarde, zoals Gavere, Melsen, Semmerzake, Vurste, Merelbeke, Schelderode, Bottelare, Munte, Baaigem, Beerlegem, Nederzwalm-Hermelgem, Welden, Nederename en Ename.

67) ALGEMEEN.
J. VAN TWEMBEKE :
LIJST DER HEERLIJKHEDEN VAN HET LAND VAN AALST.
306 blz. Gent 1972. Prijs : 200 fr.

Het boek is ontstaan uit de samenbundeling van al de bijdragen over dit onderwerp die de auteur in ons tijdschrift Het Land van Aalst vanaf het jaar 1962 heeft gepubliceerd. Onze lezers zullen deze bijdragen wel met veel interesse hebben gelezen of gekonsulteerd. Nu is het voor de lokale geschiedschrijver veel makkelijker, hij heeft nu in een boek alles bij de hand. Een waardevolle bron voor elke lokale historicus die een of ander dorp uit het Land van Aalst bestudeert.

68) ALGEMEEN.
PRUDENT JANSSENS :
CHRONOLOGISCHE LIJST DER HEREN VAN BEVEREN.
Het Land van Beveren. Driemaandelijks heemkundig tijdschrift. jg. XV. 1972. nr. 1, blz. 15-32.

We vinden hier gegevens over Walter van Sotteghem, Diederik van Aalst, Ywein van Aalst, de abdij van Ename, Gerardus van Sotteghem, Gerardus van Ninove, Jeanne de Beverne, weduwe van Raas van Gavere. Wie meer wil weten over de heren van Beveren zal dit betoog met veel vrucht kunnen gebruiken.

69) ALGEMEEN.
A. MARTENS :
VERHANGING AAN DE GALG.
Het Land van Nevele. Berichtenblad van de Heemkundige Kring. 1972. jg. III. afl. 2. blz. 101-103.

Joannes Lambrecht fs. Jans, ook genoemd Jan van Ladeuze, geboortig van Etikhove, 45 jaar oud, werd op 8 april 1760 door de mannen van lene van het hof der heerlijkheid van der Borght in Maarke tot de strop veroordeeld, ten gevolge van een aanslag op Frans Van Cauwenbetghe, koopman binnen de stad Middelburg in Zeeland, gepleegd te Leupegem. Hij ontvreemde al zijn geld en zilverwerk. De zilveren snuifdoos verkocht hij aan een zilversmid te Oudenaarde en de zilveren schoengespen aan een zilversmid te Geraardsbergen. Het stuk ligt geklasseerd in het Rijksarchief te Gent bij het fonds Hansbeke, bundel 145. Beste ware het gevoegd bij de bundels van Maarke, Land van Aalst, waar het eigenlijk thuishoort.

70) ALGEMEEN.
FR. DE POORTER :
SIEUR JEAN BAPTIST DE POORTER, BURGEMEESTER VAN DENTERGEM.
De Roede van Tielt. Heemkundig tijdschrift. 3e jg. nr. 1, juli 1972. blz. 42-53. Twee illustraties.

Tot de familie De Poorter behoren ook Paul Dambre, pastoor van Mere die een paar jaar terug op rust ging en Fransiscus Deodatus De Poorter, pastoor van Leupegem van 1864 tot 1897.

71) ALGEMEEN.
GHISLAIN POTVLIEGHE :
DE FAMILIE LOVAERT. ORGEL- EN BEIAARDBOUWERS.
Het Land van Nevele. Berichtenblad van de Heemkundige Kring 1972. jg. III. afl. juli, 44 blz.

Ditmaal is het hele nummer gewijd aan de 18e eeuwse orgel- en beiaardbouwers, oorspronkelijk afkomstig van Poesele. De Lovaerts bouwden in verleden eeuw onder meer een nieuw kerkorgel te Elst, Onkerzele, Zonnegem en Nieuwenhove, om alleen maar het Land van Aalst te vernoemen.

72) ALGEMEEN.
A. MAHAUDEN, J.L. RENS, M. VAN KERCKHOVEN.
INCIDES OP DE STATEN VAN GOED VAN DE BARONIE BOULAERE. TWEED DEEL : GRIFFIE DEFTINGE (VERVOLG) IDEGEM, SMEEREBBE. DERDE DEEL : GREFFIE IDEGEM, SMEEREBBE (einde).
Uitgave van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde. Gouw Oost-Vlaanderen. Deel II : blz. 9-186 en deel III : blz. 187-288.
Gestencilleerde uitgave. Gent 1971. Prijs : 165 fr. per deel.

Voor wie zich bezig houdt met familiekunde, zijn de staten van goed een welvoorziene bron van genealogische gegevens. Het is dan niet te verwonderen dat de staten van goed voor het moment zo in trek zijn. Deze belangrijke publikatie zou er veel bij winnen, ware de uitgave meer verzorgd en duidelijker om lezen. Wat wel kan verholpen worden met een beetje meer toezicht op het werk.

73) ALGEMEEN.
OUDE LANDMATEN.
D. VAN DEN ABEELE :
Jaarboek van het Heemkundig Genootschap Land van Rode. Gentbrugge 1971. blz. 105-109. Met kaartje van Oost-Vlaanderen.

Wat de exakte waarde van de oude landmaten betreft, zijn in Oost-Vlaanderen zes gebieden te onderscheiden : het gebied van de Gentse roede, de heerlijkheid Dendermonde, het gebied van de Aalsterse roede of grote roede, de maten in de kasselrij Oudenaarde, het noorderlijk deel van Oost-Vlaanderen waar de maten van het Brugse Vrije werden gebruikt en tenslotte langs de Leie van Deinze tot Zulte, waar de maten der kasselrij Kortrijk in voege waren.

74) ALGEMEEN.
O. VAN WITTENBERGHE en G. WAEYTENS :
GENTBRUGGE EN LEDEBERG IN HET VERLEDEN.
Jaarboek van het Heemkundig Genootschap Land van Rode. Gentbrugge 1971.

blz. 86-96. Een illustratie en uitslaande kaart.
De bijdrage geeft enkele beschouwingen bij oude kaarten. Zo het zuid-oosten van Gent, volgens het plan van Jacob van Deventer. (Deze verbleef in 1544 te Mechelen en stierf in 1575) en een fragment van de kaart van Gent door Horenbaut anno 1619.

75) ALGEMEEN.
JULIEN DE VUYST :
LOTELINGEN IN MERE EN ERPE IN 1904.
Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XII, nr. 3, juli 1972, blz. 22-23.

Bondige schets van het loten en lotelingsleven in voornoemde parochies met opsomming van enkele tientallen namen van lotelingen.

76) ALGEMEEN.

G. VAN HERREWEGHEN :

EEN OVERZICHT VAN DE PAROCHIALE TOESTANDEN IN DE DEKENIJ NINOVE-HALLE IN 1573 VOLGENS HET DEKANAAL VERSLAG VAN 1573 (vervolg).

Komen hier aan de beurt de parochies Ninove, Onkerzele, Pollare, Waarbeke-Nieuwenhove en Zandbergen, om bij de parochies uit het Land van Aalst te blijven.

77) ALGEMEEN.

D. CYPRIANUS COPPENS.

LEDEN OPGENOMEN IN DE BROEDERSCHAP VAN SINT-BENEDICTUS TE AFFLIGEM VANAF 1675 TOT 1699.

Eigen Schoon en De Brabander. jg. LIV, nr. 6-7-8 juni-juli-aug. 1971. blz. 242-243.

Voor het jaar 1675 noteren we Egidius Lemmens, onderpastoor te Moorsel en voor het jaar 1677, Joannes Vander Meeren, pastoor te Baardegem.

78) ALGEMEEN.

ALB. D'HOKER :

OUDE HERBERGEN TE ERONDEGEM EN OTTERGEM.

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XI, nr. 3, juli 1971. blz. 17-18.

Worden besproken aan de hand van de lijst anno 1779 de herbergen binnen Erondegem : Den Leeuw, de Witte Leliebloem, de Bariere, den Witten Haesewint en Sint-Hubert.

79) ALGEMEEN.

A. MAHAUDEN, J.L. RENS, M. VAN KERCKHOVEN :

INCIDES OP STATEN VAN GOED VAN DE BARONIE BOULAERE. VIERDE DEEL : GREFFIE ST.-JANS, HEMELVEERDEGEM, GREFFIE NEDERBOULARE-ONKERZELE.

Gestencilleerde uitgave van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, gouw Oost-Vlaanderen. 1972. blz. 291-386.

Prijs : 250 fr.

We kunnen maar niet begrijpen waarom de namen van lokaliteiten zo verschillend worden geschreven; afwisselend vinden we Boelare en Boulare, Ockerzele voor Onkerzele en dit in geen originele tekst. Wat ook kan gezegd worden van familienamen zoals Jauss of Jauke de Nasting, terwijl het Jauche de Mastaing hoeft te zijn. De lezer kan onmogelijk oordelen of het een originele of een huidige schrijfwijze is. Zulke belangrijke werken vragen een korrekte taal.

80) AALST.

JOS GHYSENS :

AALST IN OUDE PRENTKAARTEN.

Ingebonden. Tweede druk. 158 illustraties. Europese Bibliotheek Zaltbommel-Nederland. Prijs : 250 fr.

Wie dit boek ter hand neemt wordt onmiddellijk geplaatst te Aalst tussen de jaren 1898-1914. De prentkaarten geven ons een kijk op gebouwen en straten die thans veranderd of gesloopt zijn, op de mode, de handel, en het vervoer.

We zien hoe Aalst leefde, werkte en plezier maakte rond de eeuwwisseling. Gelukkig dat soortgelijke werken, die thans zeer gegeerd worden, op de boekenmarkt komen. Zo wordt het oude dat vergaan is onder de slopershamer, in beelden blijvend bewaard.

81) AALST.
STAF KEYMEULEN :
KARNAVAL TE AALST.
16 blz. 12 illustraties. nr 141 van de Vlaamse Toeristische Bibliotheek. Uitgave Vlaamse Toeristenbond. Antwerpen 1971.

Schrijver, een Aalstenaar, schildert een origineel humoristisch beeld van de wijdbekende en van heinde en verre meegevolgde karnavalstoet van Aalst.

82) BERCHEM.
JOHAN P.C. BOVIN :
AANTEKENINGEN BIJ DE ARTIKELENREEKS «AFSTAMMELINGEN VAN KAREL DE GROTE IN HET OUDE LAND VAN AARSCHOT».
Het Oude Land van Aarschot. Driemaandelijks tijdschrift van de Aarschotse Kring voor Heemkunde. jg. VII, nr. 1. maart 1972, blz. 20-26.

Johan P.C. Bovin, jurist en genealoog, die zelf een afstammeling is van het geslacht de Percy, brengt hier enkele korrekties of aanvullingen aan bij hogervernoemde reeks. Ter intentie van gebeurlijk belangstellenden citeren we de volgende aanvulling : «Op 23 augustus 1617 en niet 1621 verkocht Jacob de Steur ter Donckt aan Jan Piercy en zijn echtgenote Maria Kimps voor de som van 16.000 gulden, waarna het eigendom in 1623 overging naar Arnout Rampaert, die er 19.500 gulden voor betaalde. De heerlijkheid ter Donckt, gelegen te Berchem bij Oudenaarde, had een grootte van ongeveer dertig bunders, met een omwald kasteeltje of huis van plaisance. Zoals blijkt uit de telling van 1510 bezat de heer van ter Donckt de drie justitieraden, waaronder het zogeheten recht van de put en de galg en was hij tevens schout van het Land tussen Mark en Ronne. Het is praktisch onmogelijk dat Jehan II de Percy de titel van heer ter Lucht aan die van heer van ter Donckt toevoegde. In 1623 immers verkocht hij de heerlijkheid ter Donckt en slechts rond 1630 verwerft hij de heerlijkheid ter Lucht».

83) ERPE.
PAUL STUYVER :
VERSLAG OVER DE PAROCHIE SINT-MARTINUS TE ERPE TEN JARE 1655.
Mededelingen van de Heemkundige Kring te Mere. jg. XII. nr. 3, juli 1972. blz. 20-21.

Kort relaas van de toestand der parochie, gedateerd 20 oktober 1655, ingedeeld in vier hoofdstukken : de personen bij het parochiewerk betrokken, de kerk en haar ornementen, de fondaties en inkomsten, het goddelijk officie en het pastoraal.

84) ERPE.
PAUL STUYVER :
BEGRAFENISSEN IN DE KERK TE ERPE.
Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XII. nr 2, 1972. blz. 12-13.

De laatste bijdrage in de reeks vermeldt de naam van 37 personen in de kerk van Erpe begraven. In de tijdspanne van 130 jaar vonden 137 begrafenissen (teraardebestellingen) plaats binnen de kerkmuren.

85) GERAARDSBERGEN.

M. COCK, R. VAN DAMME, A. MAHAUDEN, K. MORTIER, J.L. RENS, M. VAN KERCKHOVEN.

HET MANNEKEN-PIS TE GERAARDSBERGEN. EEN KRITISCH-HISTORISCHE STUDIE OVER ZIJN ONTSTAAN.

61 blz. 10 illustraties. Een uitslaande kaart met stadsplan der waterleidingen uit 1783. Geraardsbergen 1972. Prijs : 150 fr.

Zoals de auteurs in het voorwoord verklaren, houdt dit kritisch-historisch ononderzoek naar het ontstaan van het Manneken-Pis te Geraardsbergen hoegenaamd geen verband met het geredetwist over de vraag of het al dan niet ouder is dan het Brussels Manneken-Pis. Een overzicht geven vanaf het ontstaan van het Manneken tot op heden, dat was eigenlijk het opzet van het werk. Maar er lag zoveel materiaal bij de hand. Daarom hebben de auteurs zich beperkt tot de ontstaansgeschiedenis van het Manneken. Meteen pogen ze een schets te geven van het 15e eeuwse stadsleven, waarin de typische eigen volksaard tot uiting komt.
Voorafgaandelijk is veel aandacht besteed aan de bestaande literatuur over het Manneken. In de inleiding geven schrijvers een bondig overzicht van de politieke tegenstellingen, die aanleiding gaven tot de verwoesting van de stad in 1452. Het ontstaan van het Manneken-Pis hangt nauw samen met deze gebeurtenis. Twee hoofdstukken vormen de grootste brok van het werk. In het eerste krijgen we een idee van de waterleidingen en fonteinen in het middeleeuwse Geraardsbergen. Het tweede hoofdstuk sluit aan bij het oorlogsgeweld van 1452, waarbij de stad en ook de waterleidingen zijn verwoest. Tenslotte in het besluit worden de belangrijkste resultaten van deze studie samengevat. Het werk getuigt van wetenschappelijke geschiedschrijving en elke bron is nauwkeurig weergegeven. In de uitvoerige bibliografie echter zoeken we te vergeefs het werk van Ing. R. Boone met zijn «Overheidszorg voor Drinkwater in Vlaanderen», uitgegeven door TMVW. te Gent, dat een zestal pagina's geschiedenis geeft van de fonteinen te Geraardsbergen en een stadsrekening van Geraardsbergen vermeldt, namelijk nr. 933, die deauteurs niet geraadpleegd hebben. Niet alleen de toerist, maar bizonder de historicus zal dit opmerkingswaardig werkje waarderen.

86) GERAARDSBERGEN.

ANDRE VAN LERBERGHE, FERNAND LOUVAERT :

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT VAN DE ALOUDE GILDE VAN DE EDELE RIDDER SINT-JORIS TE KORTRIJK. ESQUISSE HISTORIQUE DE L'ANCIENNE GILDE DU NOBLE CHEVALIER SAINT GEORGES A COURTRAI.

305 blz. met meer dan honderd illustraties. Kortrijk 1972. Prijs : 600 fr.

De stad Kortrijk heeft nog een zeer oude gilde in leven, de kruisbooggilde Sint-Joris, die bekend staat als een der oudste van het land. Het werk dat zopas verscheen na jarenlange studie en voorbereiding, belicht de geschiedenis van deze gilde in al haar facetten. Wat de historicus bizonder zal interesseren is wel het feit dat er een groot aantal charters in extenso zijn opgenomen, waarvan sommige terzelfdertijd als illustratie. Naast vermelde auteurs werkten aan dit oeuvre nog mede historici en stadsarchivarissen van Kortrijk. Het boek, in beide landstalen geschreven, is ingedeeld in vijf hoofdstukken : naast de inleiding volgt de geschiedenis van Kortrijk en van de Gilde vanaf de middeleeuwen tot aan de moderne tijden, dat is van 1324 tot 1663. Hier is eveneens uitgeweid over het verenigingsleven te Kortrijk en sommige confrerien, het overgangstijdperk 1663-1810, de heropbloei van de Gilde 1810-1864 en de eigentijdse geschiedenis 1864-1972, om te sluiten met de bibliografie. Wat nu de kruisbooggilden uit het Land van Aalst betreft, kunnen we maar één vermelding aanstippen, namelijk de kruisbooggilde van Geraardsbergen die in 1393 met tien boogschutters optrad in het tornooi te Doornik. Wie iets

meer wil weten over de kruisboog, kruisbooggilden, de tornooien en reglementen zal dit werk met veel voldoening kunnen gebruiken. Ook kunnen we onze genealogen en vorsers wijzen op het groot aantal persoonsnamen.

87) HAALTERT.

MAURITS VANHOECK. - HAALTERT.

16 blz. 12 illustraties. nr. 144 van de Vlaamse Toeristische Bibliotheek. Uitgave Vlaamse Toeristenbond. Antwerpen 1972.

Haaltert heeft een oud verleden. In 1046 schonk de paus aan Englebert d'Oisy de vergunning een kapittel te stichten dat in de 15e eeuw naar Aalst verhuisde. Had Haaltert oudtijds een landbouwbevolking, we kennen Haaltert ook als kantwerkstergemeente. Dit kunstambacht ging na de eerste wereldoorlog teloor.

88) HERZELE.

MAURITS DE BUYSSCHER :

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN HERZELE.

Uitgegeven bij de viering van Herzele 1000 jaar. 391 blz. 46 illustraties. Uitslaande kaart. Herzele 1972. Prijs : 400 fr.

Herzele bestaat duizend jaar. Dit duizendjarig bestaan werd te Herzele gevierd met feestelijkheden van allerlei slag, dit vanaf 17 maart 1972 tot en met 18 oktober 1972. Maar het meest opvallende en meest sprekende in die uitgebreide festiviteiten is wel geweest de publikatie van de geschiednis van Herzele en dan nog door de burgemeester in funktie. Dat is een erepunt voor de burgemeester, want weinig burgemeesters en zeker dan nog in funktie vereeuwigen hun gemeente met een werk van eigen hand. Het fraai uitgegeven boek is niet geschoeid op wetenschappelijke leest. De auteur heeft het werk gewild zoals het verschenen is. Maar laten we de auteur zelve zijn vooropgezet doel en zijn manier van geschiedenis schrijven nader toelichten : «Aan specialisten van de lokale geschiedenissen, willen we zeggen dat ons doel erin bestaat het boek te doen lezen door de man uit de straat en in de eerste plaats door die van Herzele zelf. Eerbied en liefde opwekken voor al het goede dat hun voorzaten, op eigen bodem hebben verwezenlijkt om van Herzele te maken wat het nu is...». De auteur is er goed geslaagd een overzichtelijke geschiedenis te schrijven, die vlot gelezen kan worden en zeker in de smaak zal vallen van de gewone lezer, Herzelenaar of niet. Maar het is niet alleen geschiedenis. Ook een grote brok plaatsnaamkunde is erin verwerkt. Het werk bestaat uit twee grote delen : de burgerlijke geschiedenis en de parochiale geschiedenis. De burgerlijke geschiedenis ligt vervat in negen hoofdstukken : de vroegste tijden tot het leenroerig tijdvak, het leenroerig tijdvak, de Franse revolutie, het Hollands bewind, de wereldoorlog, Herzele in de 19e en 20e eeuw, aardrijkskundig overzicht, ekonomische geschiedenis, kulturele geschiedenis, de wind- en watermolens. De kerkelijke geschiedenis telt zeven hoofdstukken : ontstaan van de parochie, de inkomsten en bezittingen van de kerk, bedieners van de kerk, de kerk en haar omgeving, de andere bidplaatsen, armendis en openbare onderstand, het lot der kerkbestormers tijdens de Franse revolutie. Het spreekt vanzelf dat de auteur niet alle bestaande archieven heeft geraadpleegd. Herzele immers heeft een zeer oude geschiedenis. Maar wat hij zijn gemeentenaren aanbiedt vormt toch een groot stuk historie vooral van de drie laatste eeuwen. en het is met hart en ziel voor zijn volk geschreven.

89) HERZELE.
BERTEN DE KEYZER :
DE DUIZENDJARIGE TOCHT VAN HERZELE.
Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 21e jg. nr. 1, januari-februari 1972, blz. 9-11. Drie illustraties.

Bondige beschrijving van de historiek van Herzele mede van de bezienswaardigheden aldaar. Herzele staat dit jaar in de kijker, want is het duizendjarig.

90) KLUISBERGEN.
ANDRE DEMEDTS :
HET LAND VAN STIJN STREUVELS.
32 blz. 28 illustraties. nrs. 135-136 (dubbelnummer) van de Vlaamse Toeristische Bibliotheek. Uitgave Vlaamse Toeristenbond. Antwerpen 1971.

In de loop van verleden jaar schonk André Demedts Vlaanderen zijn «Stijn Streuvels. Terugblik op leven en werk», het eerste naslagwerk over Streuvels oeuvre; een uitvoerige bio-bibliografie van 388 blz., het standardwerk over de grote auteur van Ingooigem. In deze brochure vinden we de bio-bibliografische schrijftrant van André Demedts terug, maar op meer volkse wijze en met toeristische gezichtspunten. Zoals de Kluisberg aanwezig is aan de grens van Streuvelsland, is hij dat ook op de achtergrond van zijn werk, aldus de auteur. In dit licht is dat werkje geschreven. Het boekje geeft aan elke Streuvelsvriend en bewonderaar de gelegenheid het land waarin hij leefde, werkte en stierf, grondig te kennen en het is een goede gids om dat stukje land aan Leie en Schelde te bezoeken.

91) LEEUWERGEM.
ELISBETH DHANENS :
KASTELEN IN BELGIE.
Spiegel Historiael. Maandblad voor Geschiedenis en Archeologie. Jg. 7. nr. 6, juni 1972. blz. 340-349. 11 illustraties. Uitgave van Fibula-Van Dishoeck, Bussum. (Nederland).

1971 staat in België bekend en ook in de naburige landen als het jaar van onze kastelen. De aktie, die toen is aangevat, gaat dit jaar nog verder. Dit om het publiek bewust en warm te maken voor ons patrimonium op dat gebied. De auteur, Elisabeth Dhanens uit Eeklo, is een zeer gekende figuur in de kringen van kunst, geschiedenis en oudheidkunde. Sedert 1960 is ze werkend lid van de Koninklijke Commissie voor monumenten en landschappen. Ze is ook auteur van vele wetenschappelijke werken over architektuur, beeldhouwwerk, schilderkunst, tapijtwerk, edelsmeedkunst en ikonografie. Dit betoog schreef ze met de bedoeling een algemene inleiding te geven over de diverse kasteeltypen in ons land en hun ontwikkeling. Het Land van Aalst is hier vertegenwoordigd met één kasteel, namelijk dit van Leeuwergem. Mogen we terloops wijzen op de onjuiste druk van de naam van de auteur in de titulatuur, waar Dhanes staat Dhaenens hoeft te zijn.

92) MELSEN.
J. DE COCKER :
INSTELLINGEN VOOR ARMENZORG TE MELSEN.
Melsen 1971 .Gestencilleerde uitgave, in 4e, 91 blz.

Een studie die bedoeld is als bijdrage tot de geschiedenis van Melsen. Het is degelijk werk met zakelijke gegevens en cijfermateriaal. Toch hadden we verwacht dat de auteur voorafgaandelijk meer zou uitgebreid hebben over de vroegere armendis tijdens de eeuwen vóór de Franse revolutie, want daar is, in alle overtuiging gezegd, veel over te vertellen. Het konsulteren van de stof is niet makkelijk gemaakt bij gebrek aan een inhoudstafel. Niettemin een betrouwbare geschiedenis van de laatste honderd jaar armenzorg te Melsen.

93) MERE.

JULIEN DE VUYST :

EEN CONFERENTIEREGLEMENT UIT DE 18e EEUW.

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XII, nr. 3, juli 1972. blz. 17-19. Een illustratie.

Het reglement van de geestelijke konferenties, oorspronkelijk in het latijn opgesteld, dateert van 1749 en werd uitgevaardigd door Mgr. De Berghes, aartsbisschop van Mechelen. Het hield voor maandelijks te vergaderen in de kerk en dan in de pastorij van de pastoor waar de konferentie van het distrikt doorging. Het stuk in kwestie geeft het verslag van de eerste konferentie te Mere, op 19 mei 1749, ten tijde van pastoor Valeer Jacobs, samen met de pastoors van Heldergem, Haaltert, Nieuwerkerken, Erpe, Aaigem en Welle.

94) MERE.

JULIEN DE VUYST :

DE FAMILIE COPPENS IN DE GEMEENTERAAD.

Mededelingen van de Heemkundige Kring van Mere. jg. XII, nr. 2, 1972, *blz. 9-12. Twee illustraties.*

De familie Coppens stond ongeveer een eeuw in de politieke aktiviteiten van de gemeente Mere. Leden van deze familie traden ongeveer een halve eeuw op als burgemeester. Veel aandacht is hier besteed aan de figuur P.F. Coppens en Gustaaf Coppens, deze laatste als burgemeester overleden in 1909.

95) MOORSEL.

DOM. CRACCO.

HET SCHILDERSGESLACHT CRACCO.

Vlaamse Stam. Tijdschrift voor Familiegeschiedenis. jg. VIII, nr. 6, juli 1972. blz. 405-435.

Gustaaf Cyriel Pieter Cracco, groothandelaar, geboren te Diksmuide 1-6-1866 en overleden te Mechelen 25-5-1938, huwde te Moorsel op 14-4-1896 met Clotilde Maria Theresia Moroy, dochter van Remi Robert en Maria Henrica Verstraeten. Hun dochter Madeleine Julie Charlotte, geboren 2-3-1905, huwde te Mechelen 26-8-1924 met Edouard Napoleon Cesar De Meyer, majoor in het leger, zoon van Gustaaf en Camilla Augusta De Schepper uit Moorsel.

96) ROBORST.

RAF VAN DEN ABEELE :

GRONDBEZIT EN LANDBOUWBEDRIJVEN TE SINT-MARTENS-LATEM VAN DE 16e TOT DE 19e EEUW.

Jaarboek van de Heemkring Scheldeveld. Vereniging voor lokale geschiedenis van de streek tussen Leie en Schelde. Jaarboek II. 1971. blz. 19-92. Acht illustraties.

Een merkwaardige studie waarvan de penningkohieren (1592), het landboek van Lieven Thuyne (1703), het Register ende Bouck van Metynghen tot Latem (1574-1575), het handboek van «Mr. Joannes Francies Gaublomme, geswooren landt ende edeficemeter, prijser ende costumier, residerende binnen de prochie van Rooborst, lande van Aelst» (1724-1727) en de kadastrale Legger (1835) de bronnen zijn.

97) SINT-MARTENS-LIERDE.

ALBERT PIL :

VIJF BRIEVEN VAN LEVINIUS AMMONIUS, KARTUIZER, AAN JOHANNES DE MOLENDINO, KANUNNIK TE DOORNIK. (1522-1525).

Bijdrage in «Horae Tornacenses. 1171-1971. Recueil d'études d'histoire à l'occasion du VIIIe centenaire de la consécration de la cathédrale de Tournai». blz. 157-176. Tournai, Archives de la Cathédrale. 1971. 338 blz. Prijs : 400 fr.

Het achtste eeuwfeest van de wijding der katedraal van Doornik door de aartsbisschop van Reims anno 1171, is in het land niet onopgemerkt voorbijgegaan. Meerdere religieuze en kulturele plechtigheden vonden plaats. Het organisatiecomité gaf de Horae Tornacenses uit om een blijvende herinnering aan dit gebeuren te bewaren. Belgische en Noord-Franse historici, ten getale van zeventien, hebben met hun bijdragen dit boek samengesteld. Tussen de bijdragen vinden we er een in het Nederlands, namelijk, over de kartuizer Levinius Ammonius uit de kartuize Sint-Martens-Bos te Sint-Martens-Lierde. Vijf brieven van hem zijn hier gepubliceerd, die hij scheref vanuit voornoemde kartuize naar Joannes de Molendino, kanunnik te Doornik tussen de jaren 1522-1525. Uit deze brieven blijkt dat beiden verwanten zijn. In de laatste van deze vijf brieven - ze zijn allen in het latijn geschreven - vertelt Ammonius met veel ontroering de haastige dood van zijn vriend en maecenas graaf Fransiscus de Masmines in augustus 1529. Het is diezelfde graaf - en hier nemen we een gegeven uit onze eigen dokumentatie - die in 1522 van de Generale Overste van de Grande Chartreuse de permissie verkreeg de kartuizers van St.-Martens Bos jaarlijks op een buitengewone wandeling op zijn kasteel te Hemelveerdegm te ontvangen. Hij stond bekend als een grote begunstiger en weldoener van die kartuize. Voegen we er nog aan toe dat deze vijf brieven geexcerpeerd zijn uit Ammonius' brievenboek, berustend in de bibliotheek van Besançon (Frankrijk).

98) SINT-MARTENS-LIERDE.

SINT-MARTENS-LIERDE. 20 ZICHTKAARTEN.

Uitgeverij Eric Veys. Tielt 1972. Prijs : 100 fr.

Onder meer zijn hier opgenomen de zichten van de nog resterende gebouwen van de voormalige kartuize en van de oude pastorij en van een kadastraal grondplan van de verdwenen dorpskom anno 1682 op de wijk de Oude Kerk. De foto-opnamen zijn genomen door Eric Veys, de uitgever, en de historische tekst is van de hand van Valère Gaublomme.

99) WAARBEKE.

ANDRE LEDUCQ :

HET KASTEEL STEENHAULT TE VOLLEZELE.

Brabant. Tweemaandelijks tijdschrift voor Toeristische Federatie. Brussel 1971. nr. 6, blz. 15-21. Dertien illustraties.

Sinds het begin van de 17e eeuw behoort het kasteel toe aan de baron de Steenhault. Filip IV van Spanje verhief op 3 september 1659 Henri Buelens tot de adelstand. Hij kreeg het voorrecht de naam en de wapens te dragen van de oude Brabantse familie Steenhault, die geen afstammelingen meer kende. Maria Theresia van Oostenrijk schonk hem de titel van baron in 1766. De Steenhault's waren tevens baron van Waarbeke en hebben de naam de Steenhault de Waerbeek gedragen. De laatste erfgename Helene-Leonie de Steenhault de Waerbeek huwde in 1960 met Boudewijn baron 't Kint de Roodenbeke.

100) WAARBEKE.

BERTEN DE KEYZER :

WAARBEKE TEERT OP GROOT WILD.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 2e jg. nr. 3, mei-juni 1971. blz. 55-56. Drie illustraties.

Wie de dorpsnaam Waarbeke leest of hoort uitspreken, denkt onmiddellijk aan pastoor De Wolf en het Rijk van Lobo. Schrijver tekent ons een stemmig beeld van deze toeristische attraktie en geeft meteen een beknopt historisch overzicht van Waarbeke, dorp dat dank zij pastoor De Wolf voor goed uit de vereenzaming en vergetelheid is gehaald.

101) WESTREM.

R. VAN DEN ABEELE-BELLON :

DE SINT-MARTINUSKERK TE WESTREM.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 20e jg. 1971, nr. 6, blz. 105-106. Drie illustraties.

Westrem pas in 1899 van Massemen afgescheiden en zelfstandige parochie en gemeente geworden, bezit een mooi kerkje, dat in deze bijdrage naar bouw en naar kerkmeubilair wordt behandeld.

102) ZANDBERGEN.

N. KERCKHAERT :

KASTEEL VAN ZANDBERGEN, IMPOSANTE WATERBURCHT.

Toerisme in Oost-Vlaanderen. Federatie voor Toerisme in Oost-Vlaanderen. 20e jg. 1971. nr. 5, blz. 81-83, Twee illustraties.

Stilaan komt dit kasteel, waarover zo weinig is gesproken of geschreven, in de kijker. De aktie van het Kastelenjaar zit daar wel voor iets tussen, menen we. En het is maar goed ook, want dit kasteel is verbonden met de geschiedenis, niet alleen van het dorp, maar ook met de adellijke familie de Lalaing die het tot op de dag van heden nog bewoont.

103) ZULZEKE.

L. PATTEET :

AFSTAMMELINGEN VAN KAREL DE GROTE IN HET OUDE LAND VAN AARSCHOT. OP HET VENNEHOF. XXXe GENERATIE NA KAREL DE GROTE. GUILLEMUS DE KOCK EN MARIA ANNA de PERSY.

Het Oude Land van Aarschot. jg. VI, nr. 4, december 1971, blz. 125-130.

Onder de elf kinderen van Guillemus de Kock en Maria Anna de Persy citeren we Oliverius, geboren 2-4-1715, werd priester en pastoor van Zulzeke bij Ronse.

GOTTEM AAN DE LEIE VALERE GAUBLOMME

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Voorzitter : F. Courteaux, Acaciastraat 7, 9300 Aalst - Tel. (053) 280.96
Beheerder : G. van Bockstaele, H. Hartplein 8, 9620 Zottegem
Tel. (09) 70.19.04
Redaktiesekretaris :
E.H. J. de Brouwer, pastorie, 9340 St.-Gillis-Denderm. - Tel. (052) 248.27
Recensiedienst :
E.H. V. Gaublomme, pastoor, 9803 Gottem - Tel. (051) 630.80
Ruildienst :
M. Cornelis, Dwarsstraat 50, 9470 Denderleeuw - Tel. (053) 667.02
Bestuursleden : B. Boel - L. De Rijck - J. Pieters - A. van Lul

Prijs voor het jaarabonnement :
Voor leden 175 fr., voor steunende leden 250 fr. en voor ereleden 500 fr., te storten op postrekening nr. 5869.11 «Het Land van Aalst», Zottegem.

Gewoon los nummer (50 fr.) te bestellen bij de heer Marcel Cornelis, Denderleeuw, en VOORAF te storten op de voornoemde postrekening.

INHOUD VAN NUMMERS 4-5 — 1972

A. D'HOKER-CLAEYS — De omwenteling van 1789-1790 in het oosten en zuidoosten van de provincie Vlaanderen 149

V. GAUBLOMME — Onze Bibliografie 209

Mededeling vanwege de redaktie II

Drukkerij : «Het Reklaamblad», Nieuwstraat 29, Lede - tel. (053) 237.87 - 701.71
Verantw. uitgever : J. De Brouwer - 9340 Sint-Gillis-Dendermonde